

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

METROPOLDEKİ YABANCILAŞMA PROBLEMİNİN SİNEMADA
TEMSİLİ: TAXI DRIVER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HÜSEYİN ALİ AKSU

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR. ÜYESİ EMEK BARIŞ KEPENEK

ANKARA-2019

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

METROPOLDEKİ YABANCILAŞMA PROBLEMİNİN SİNEMADA
TEMSİLİ: TAXİ DRIVER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HÜSEYİN ALİ AKSU

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR. ÜYESİ EMEK BARIŞ KEPENEK

ANKARA-2019

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26.01. / 2019

Öğrencinin Adı, Soyadı : *Hasan Ali Akso*

Öğrencinin Numarası : *21610240*

Anabilim Dalı : *Psycoloji*

Programı : *Tezli Yüksek Lisans Programı*

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı : *Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış Kipernek*

Tez Başlığı : *Metropoldeki Yabancılar Problemi Üzerinde Temsili : Taxi Driver*

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam *88*... sayfalık kısmına ilişkin, *14 / 01 / 2019* tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından *turnit*... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % *13*...’dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Hasan Ali Akso

Öğrenci İmzası:.....

Onay

14 / 01 / 2019

Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış Kipernek
Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad Soyad,
Emek Kipernek

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hüseyin Ali Aksu tarafından hazırlanan “Metropoldeki Yabancılaşma Probleminin Sinemada Temsili: Taxi Driver” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 28 / 01 / 2019

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Birsen Behin Kütük Hacettepe Ün.

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Cicek Coskun Baskent Üniversitesi

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış Kopenek Baskent Üniversitesi

(Handwritten signatures of the jury members)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20....

Prof. Dr. İpek KALEMCİ TÜZÜN

Enstitü Müdürü

Sevgili ve değerli Anneme & Babama & Anneanneme

Ve yeğenim Kuzey Uras'a

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca, bana vermiş olduğu cesaret ve tavsiyeler ile bu çalışmayı tamamlamam da büyük pay sahibi olan değerli ve sevgili hocam Prof. Dr. Birsen Şahin Kütük'e, tez danışmanım olan Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış Kepenek'e ve yüksek lisans sürecimde danışmanım olan Dr. Öğr. Üyesi Çiçek Coşkun'a çok teşekkür ederim.

ÖZET

Yabancılaşma kavramı, günümüzde sosyolojinin önemli kavramlarından biridir. Çağımızda şehirleşmenin artmasıyla birlikte farklılaşmanın ve kalabalıklaşmanın yoğun olduğu büyük kentlerde insanların gittikçe yalnızlaşarak kendine ve çevresine karşı yabancılaşması önemli sosyal problemlerden biridir. Çalışmanın temel çerçevesini de bu kavram oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyoloji alanındaki düşünürlerden biri olan Georg Simmel'in metropol (ana kent/büyük şehir) ile ilgili yabancılaşma tanımlamasının, sinemanın toplumsal gerçekçi yapıtlardan biri olan 1976 yapımı *Taxi Driver* filmi üzerinden bir incelenmesidir. Çalışmada bu filmin toplumsal gerçekliği yansıttığı iddiası temel alınmaktadır. Bu çalışma için, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan *görsel analiz metodutercih* edilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak *araştırma soruları* oluşturulmuştur. Bu *araştırma soruları*, Taxi Driver filmi üzerinden görsel analiz yöntemi ve *içerik analiz* tekniği ile incelenmiştir. Analizler ve değerlendirmeler sonucunda, analiz için seçilen Taxi Driver filmindeki 70'li yılların New York metropol hayatında, Georg Simmel'in yabancılaşmaya dair fikirlerinin ve değerlendirmelerinin bulunduğu ve filmdeki yaşantının da bu düşünceleri yansıttığı gözlemlenmektedir. İlk olarak Taxi Driver filmindeki metropolde oluşan yabancılaşmanın nedenleri ile Georg Simmel'in metropoldeki yabancılaşmanın oluşumundaki nedenleri arasında bir benzerlik vardır. İkinci olarak Taxi Driver filminin metropoldeki yabancılaşmadan kurtulmak için sunduğu seçenek ile Georg Simmel'in metropoldeki yabancılaşmadan kurtulmak için sunduğu bir seçenek olan "*soylu kişilik*" kavramı da benzerdir. Ayrıca Taxi Driver filminde, bireyin metropoldeki yabancılaşmadan ve içerisinde bulunduğu nesnel kültürden kurtulmanın herhangi bir yolunun olmadığı düşüncesi ile Georg Simmel'in bireyin yabancılaşmadan ve paraya dayalı metropoldeki nesnel kültürden kurtulmasının bir yolunun olmadığını ve ayrıca bireyin bu nesnel kültüre yaşayacağı bir sarsıntı ile alışacağı düşüncesi arasında da bir benzerlik söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Metropol yaşamı, Para

ABSTRACT

Alienation concept is one of the important concepts within sociology today. It is one of the social problems that people become isolated and alienated from themselves and environment more and more in large cities where differentiation and overcrowding is such intensive with increasing urbanization in the present age. This concept establishes main framework of the study. The aim of this study is to review the description of alienation related to metropolis (the capital or chief city) of Georg Simmel, one of the philosophers in sociology field, through one of the social realist works in world cinema, *Taxi Driver* (1976). The claim that the film reflects social reality is grounded in this study. *Visual analysis method*, one of the qualitative research methods, has been preferred for the study. *Research questions* have been formed as suitable for the purpose of the study. These *research questions* have been analysed by visual analysis method from *Taxi Driver* and *content analysis method*. In the consequence of analysis and evaluations, it has been observed that in the New York metropolitan life of 1970s in *Taxi Driver* chosen for analysis, there are Georg Simmel's ideas and evaluations about alienation and experience in the film reflect these thoughts. At first, there is a similarity between the causes of alienation formed in the metropolis in *Taxi Driver* and those of Georg Simmel. Secondly, the option offered by *Taxi Driver* to escape from alienation and the concept of 'noble personality' which is offered by Georg Simmel against alienation are similar. Moreover, there is a similarity between the idea in the film that there is no escape from alienation in the metropolis and objective culture and Georg Simmel's thought that there is no escape from alienation and objective culture in monetary metropolis and also individuals will adapt to this objective culture with trauma.

Key Words: Alienation, Metropolitan life, Money

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VI
BÖLÜM I. GİRİŞ	1
BÖLÜM II. TEORİK ÇERÇEVE	7
2.1. Yabancılaşma Kavramı.....	8
2.2. Hegel ve Feurbach’da Yabancılaşma	10
2.3. Yabancılaşmanın Evrimsel Süreci.....	12
2.4. Karl Marx’da Yabancılaşma.....	14
2.5. Hegel, Feurbach ve Marx’ın Yabancılaşma Kuramlarındaki Benzerlikler ve Farklılıklar.....	18
2.6. Yabancılaşma, Anomi ve Nesnelleşme	19
2.6.1. Yabancılaşma ve Ahlak	20
2.6.2. Yabancılaşma ve Ben – Öteki.....	21
2.6.3. Yabancılaşma ve Kültür	21
2.7. Modern Toplumda Yabancılaşma	22
2.8. Metropolde Yabancılaşma	25
2.9. Georg Simmel’in Sosyolojik Çalışmaları	27
2.9.1. Georg Simmel’in Gözünden Metropol Yaşamındaki Yabancılaşma ..	29
2.9.1.1. Georg Simmel’de Para	29

2.9.1.2. Georg Simmel’de Fahişelik	32
BÖLÜM III. YÖNTEM	37
3.1. Görsel Analiz Metodu	37
3.2. Araştırmanın Analiz Birimi ve Analiz Süreci	38
3.2.1. Taxi Driver Filmi Hakkında Genel Bilgiler	40
3.2.2. Taxi Driver Filminin Konusu	41
3.3. Görsel Analiz Süreci	44
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	45
3.5. Çalışmada Kullanılan Kavramlar	46
BÖLÜM IV. ANALİZLER VE DEĞERLENDİRMELER.....	48
4.1. Para ve Yabancılaşma	48
4.2. Metropol Hayatında Yabancılaşmanın Görünümleri.....	59
4.3. Yabancılaşmadan Kurtulma Mücadelesi: Soylu Kişilik	91
BÖLÜM V. SONUÇ VE ÖNERİLER	107
KAYNAKLAR.....	112

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Metropoldeki Nicel Bir İlişki Örneği: Travis ve Kasiyer Kız Arasındaki İlişki	50
Fotoğraf 2. Para ile Oluşan Nicel İlişkiler	52
Fotoğraf 3. Para ile Oluşan Bireydeki Kayıtsızlık Duygusu	53
Fotoğraf 4. Metropoldeki Nicel Bir İlişki Örneği: Travis ve Müşterisi	55
Fotoğraf 5. Yabancılaşmış Müşteri	56
Fotoğraf 6. Taksi Şoförü Travis'in Duyarsızlığı	56
Fotoğraf 7. Metropoldeki Egemen Unsur Para ve Para Ekonomisi	56
Fotoğraf 8. Metropolün Dış Uyaranları: Metropolde Gece	61
Fotoğraf 9. Travis'in Gözünden Metropol de Gece	62
Fotoğraf 10. Metropolde Özgü Devasa Binalar	63
Fotoğraf 11. Metropoldeki İlişkiler: Travis'in İş Görüşmesi ve Pencerenin Gerisindeki İlişki	64
Fotoğraf 12. Evinde Yalnız Bir Hâlde Televizyon İzleyen Travis	66
Fotoğraf 13. Travis'in İçini Dökmesi: Metropolü Bir Pislik Olarak Tanımlaması	67
Fotoğraf 14. Genellikle Toplumdan Ayrı Olarak Evinde Yalnız Bir Hayat Süren Travis	68
Fotoğraf 15. Yabancılaştırıcı Unsurlar: Metropolde Gece Trafiği	69
Fotoğraf 16. Yabancılaştırıcı Unsurlar: Metropolde Gece Kalabalığı	70
Fotoğraf 17. Travis'in, Taksisinin Camından Metropoldeki İnsanlara Tiksinç Bakışı	71

Fotoğraf 18. Travis'in Metropoldeki İnsanlardan Çok Farklı Olduğunu Dile Getirdiği: Betsy	72
Fotoğraf 19. Travis'in "Ona Dokunamıyorlar" Diye Dile Getirdiği Betsy.....	72
Fotoğraf 20. Travis ve Çevresine Karşı Kurduğu Mesafe	75
Fotoğraf 21. Travis & Yabancılaşmış İnsanlar	76
Fotoğraf 22. Hangisi Doğru Yol ?	76
Fotoğraf 23. Travis'i Bu Sorunlarından Kurtaracak Olan Bir Melek Betsy	78
Fotoğraf 24. Farklı Hayatlar & Farklı İnsanlar	79
Fotoğraf 25. Betsy ve Travis Arasındaki Çizgi	80
Fotoğraf 26 Nitel Değerlerin Nicel Değerler Hâline Gelmesinin Sarsıcı Örneği: Kinizm	82
Fotoğraf 27. İnsani Değerlerin Parasal Terimlere İndirgenmesi: Fahişelik	83
Fotoğraf 28. Paraya Dayalı Metropoldeki Özgürlüğün Bedeli: Bireyselliğin Kaybedilmesi	84
Fotoğraf 29. Yabancılaşmak ile Yabancılaşmamak Arasında Kalmış Travis.....	86
Fotoğraf 30. Metropolde Nicel Bir İlişki Örneği: Soğuk Bir Tokalaşma.....	87
Fotoğraf 31. Metropolün Nesnel Kültürüne Uyum Sağlayarak Kendilerine Yabancılaşmış İnsanlar.....	94
Fotoğraf 32. Metropolde Uyum Sağlamış Travis.....	94
Fotoğraf 33. Metropolde ve Nesnel Kültüre Geri Dönüş	95
Fotoğraf 34. Travis'ten Iris'e Bir Mektup ve Travisin Yaşadığı Yarı – Bireysellik Durumu	97
Fotoğraf 35. One Of These Days, I'm Gonna Get – Organiz-ized !	99
Fotoğraf 36. Metropoldeki Nadir Nitel İlişkilerden Biri: Iris & Travis	100
Fotoğraf 37. Sen Öldün?	102

Fotoğraf 38. Bana Mı Dedin?	102
Fotoğraf 39. Metropolün Pislikleriyle Mücadele Eden Travis	103
Fotoğraf 40. Kahraman Taksi Şoförü Travis Bickle	104
Fotoğraf 41. Hoşçakal	105

I. GİRİŞ

Yabancılaşma; sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi birçok alanda üzerinde düşünülmüş ve birçok düşünür tarafından hem bireysel hem de sosyal açıdan açıklanmış bir kavramdır. Yabancılaşma kavramı için genel bir tanım yapmak pek kolay değildir. Yabancılaşma, hem bireyin topluma yabancılaşması sonucu oluşan bir durum olarak hem de bireyin kendisine yabancılaşması sonucu oluşan bir durum olarak iki şekilde açıklanır. Heidegger ve Merton'un yabancılaşma tanımlamalarına bakıldığında bu kavramın özel ve genel yabancılaşma diye, iki şekilde açıklandığı görülür. Bireyin, içerisinde bulunduğu toplumdaki kişilere karşı kendisini soyutlaması ile oluşan durum özel yabancılaşmadır. Bireyin içerisinde bulunduğu toplumun içerisinde Heidegger'in "das Man" adını verdiği güç aracılığıyla silikleşmesi ve sıradanlaşması sonucu kendi bireyselliğini kaybederek oluşan durum ise genel yabancılaşmadır (Kızıltan, 1986, Akt: İlhan, 2012: 44). Yabancılaşma, insanın günümüzdeki önemli problemlerinden sadece biridir.

Yabancılaşma, çağımızdaki dünyada yeni değişim ve gelişmelerle, ilk tanımlarından farklı şekillerde ve boyutlarda görülmeye başlanmıştır. Sanayinin gelişimi ile orantılı olarak metropolün, modern hayatın bir formu olarak ortaya çıkarak kendine özgü yeni bir yaşam tarzı yaratması sonucu, yabancılaşma da farklı şekillerde oluşmaya başlamıştır. "Modern toplumlarda yabancılaşma insancıl anlamların yitirilmişliğidir" (Parkan, 2005: 61). Toplumsal ve kültürel yapının giderek farklılaşıp değişmesi sonucu yabancılaşmanın metropolde görülme potansiyelinin, bu farklılaşmadan dolayı arttığı söylenilebilir. Metropol, yabancılaşma için uygun bir ortam yaratmaktadır demek, pek de yanlış olmayacaktır. Metropol genel olarak duygudan çok, aklın önemli olduğu bir yerdir. Metropoldeki ilişkiler; hızlı, ritmik, paraya dayalı, yüzeysel, duygusallıktan uzak ve kısa sürelidir. Ayrıca metropol farklı kültürden gelen bireylere ev sahipliği yapan bir yerdir. Bütün bu sayılan unsurlara bağlı olarak metropol hayatı, bireye daha özgür bir ortam sağlamak gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra bu özgürlüğün de karşılığı olarak ise bireyi çevresine daha duyarsız, yalnız, bencil, bezgin rekabetçi ve yabancı bir hâle de getirebilme potansiyeline de sahiptir.

Yabancılaşma kavramı genellikle sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi sosyal bilimler alanında tanımlanarak kullanılmasının yanı sıra sanatsal alanda da bu kavram oldukça

popülerdir. Bu sanatsal alanlardan biri olan sinemada yabancılaşma teması, ana tema veya alt tema olarak hikâyelerde kullanılmaktadır. Yabancılaşmanın sinemada genellikle bireysel ve psikolojik olarak ele alınmış olduğu söylenilebilir. Sinemanın ilk yıllarında yapılan sessiz filmlerin popüler olduğu dönemde, Charlie Chaplin'in Modern Times (1936) filmi, Karl Marx'ın yabancılaşma tanımlamaları ile yabancılaşma kavramının sosyal gerçeklikteki karşılığının sinemaya yansması açısından önemlidir. Ayrıca bu film, yabancılaşmanın, çevresel ve toplumsal etkilerle de alakalı olduğunu göstererek, yabancılaşma kavramının sosyolojik boyutunu da insanların dikkatine sunmuştur. Modern Times gibi toplumsal gerçekçi bir yaklaşım ile sunulan sanatsal yapıtlarda, yabancılaşma gibi kavramların sosyal gerçeklikteki yansması, rahatlıkla görülebilmektedir.

Yabancılaşma kavramı, sinemada ilk zamanlarda Charlie Chaplin'in filmlerinin yanı sıra ortaya çıkan yeni akımlarda da görülmeye başlamıştır. "Chaplin'in filmleri dışında, yabancılaşma olgusunun ilk olarak, Alman Dışavurumcu sinemasında ortaya çıktığı söylenilebilir" (Ertaylan, 2007: 107). 1919-1939 yılları arasında etkili olan Alman Dışavurumcu sinema akımı ve 1944-1952 yılları arasında etkili olan İtalyan Yeni Gerçekçilik akımı, yabancılaşma temasının görüldüğü sinema akımlarından bazılarıdır. Alman Dışavurumculuk ile İtalyan Yeni Gerçekçilik akımları arasındaki fark, yabancılaşma temasını ortaya sunuş şekilleri ile ilgilidir. Ama "Her iki anlayışta da resmedilen, bireyin yalnız ve yabancılaşmış ruh hâlidir ancak dışavurumcular bunu tümüyle stüdyo koşullarında gerçeğin çarpıtılması biçiminde verirken Antonioni, tam tersine gerçeğin yansıtılmasının, psikolojik dışavurumlara dönüştürüldüğü bir biçim ile sağlamaktadır" (Ertaylan, 2007: 113). Yabancılaşma kavramı, çağdaş sinemanın da gelişmeye başlaması ile Antonioni ve onun tarzı yönetmenlerle daha da yaygınlaşmıştır. "Yönetmenin tarzı ile ilgili olarak yabancılaşma temasının, sinemada bir gelenek hâline gelmesi, Antonioni ile başlamıştır" (Ertaylan, 2007: 112). Ingmar Bergman da, Antonioni ile aynı kategoriye sokulabilecek bir yönetmendir. Her iki yönetmen de filmlerinde yabancılaşma temasını genellikle psikolojik olarak sunmuşlardır. Michelangelo Antonioni'nin Cronaca Di Un Amore (1950) filmi ile Ingmar Bergman'ın Persona (1966) filmi, yabancılaşma temasına sahip film örnekleridir.

Kısa da olsa üzerinde durulması gereken bir diğer konu, sinema anlatılarının zaman içerisinde değişmesi (gelenekselden anlatıdan çağdaş anlatıya doğru evrilen bir sinema anlatısı), yabancılaşma temasının daha da ön plana çıkmasına ve modern hayat

çerçevesinde incelenmesine olanak sağlamıştır. “Çağdaş anlatı sineması, modern insanın yasayabileceği somut durumlardan yola çıkarak, modern insanın hayatını etkileyen kavramları tartışma konusu yapar” (Serdaroğlu, 2008: 98). Sinema da değişen her şey gibi değişip, gelişmiştir ve sinema anlatıları da farklılaşmıştır. Sinemadaki anlatılarda giderek çeşitlilik ve farklılık göstererek bir yenilenme geçirmiştir. Sinemadaki geleneksel anlatıların, öykücü tutumu artık yeterli değildir. Çağdaş anlatı sineması, yabancılaşma gibi daha soyut ve öykücü anlatımlarla dile getirilmekte zorlanılan temaları sunmada daha gerçekçi ve etkilidir. “Yaratma özgürlüğünü ve sorumluluğunu sanatçısına bırakan çağdaş anlatı sineması, öykü anlatmayı reddeder” (Serdaroğlu, 2008: 97).

Bu çalışmada, sosyolojinin önemli düşünürlerinden biri olan Georg Simmel’in metropoldeki yabancılaşma ile ilgili açıklamaları odak noktası alınarak, metropoldeki yabancılaşmanın sinemadaki mevcudiyeti ve temsiliyeti incelenecektir. Çünkü çalışmada sinemanın toplumsal gerçekçi sinema akımı doğrultusunda ortaya koyduğu eserlerden toplumsal yaşama ilişkin gerçeklerin yansımalarının bulunabileceği varsayımı kabul edilmiştir. Georg Simmel parayı ve para ekonomisini metropolün günlük ilişkisini ve etkileşimini şekillendiren temel unsur olarak görmektedir. Simmel, metropolde yaşayan bireyler arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi şekillendiren para ekonomisinin nitel ilişkileri (manevi, duygusal) nicel ilişkilere (duygusal olmayan, akılcıl) indirgemesi sonucunda metropolde birtakım sorunların oluştuğunu savunmaktadır. Bu sorunlardan biri de “yabancılaşma”dır (Simmel, 2014: 13). Öncelikle, bu araştırmada yabancılaşma konusu ele alınacaktır. Bunu yaparken de metropol yaşam biçimine en yakın sürecin başlangıcı olan 1970’li yıllardaki Amerika dikkate alınacaktır. Bu döneme ilişkin yaşam biçimi ve yabancılaşma unsurunu inceleyebilecek sosyolojik malzemenin oldukça kısıtlı olması nedeni ile toplumsal gerçekçi akımla yapılmış filmler, o dönemde yabancılaşmanın olup olmadığı konusunda analiz birimi olarak seçilmiştir. O dönemde çekilen ve metropol hayatını anlatan bir film olan *Taxi Driver* isimli film, gerek dönem olarak incelenmek istenen dönemde çekilmiş olması gerekse film temasının metropol yaşamı nedeni ile bu film analiz edilmek için seçilmiştir. 1976 yapımı, yönetmen Martin Scorsese’nin o yıllardaki metropol hayatındaki yaşayışı, gerçekçi bir şekilde anlattığı filmi *Taxi Driver* da, Simmel’in metropole özgü bir unsur olarak açıkladığı, bu filmde yabancılaşma kavramının göstergelerinin olup olmadığı varsa bunların hangi kodlarla verildiği incelenecektir.

Kısaca bu araştırmada temel amaç, metropol yaşamın gündelik yaşama girdiği ve günümüzdeki yaşam biçimine en yakın sürecin başlangıcı olan 1970’li yıllar Amerikasında, Georg Simmel’in iddia ettiği gibi bir “yabancılaşma” olgusu olup olmadığının Taxi Driver isimli film üzerinden incelenmesidir.

Bu alışma, nitel bir araştırma olarak oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan yöntem nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görsel analiz metodudur. Çalışma, Georg Simmel’in metropol hayatı ve yabancılaşma ile ilgili açıklamalarından yararlanılarak hazırlanan araştırma sorularından oluşmaktadır. Araştırma için, yabancılaşma ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu araştırmada yabancılaşma ile ilgili yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden ve ayrıca yabancılaşma ile ilgili çeşitli makalelerden yararlanılmıştır. Literatür taramasında yabancılaşma hakkında çok sayıda araştırmanın var olduğu görülmüştür. Ama bu araştırmalarda yabancılaşma kavramının sinema filmleri ve dizilerinde çok az irdelendiği tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili tespit edilen çalışmalardan bazıları ise şunlardır: “Sinemada Yabancılaşma ve Teknoloji Temalı Distopya: Siberpunk Anlatı”, Serttaş (2018), “Televizyon Dizilerinde Yabancılaşma Teması: “Black Mirror” Dizisi rneği”, Serttaş (2015), “Fromm’un Yabancılaşma Kuramı Perspektifinden Haneke Sinemasındaki Yabancılaşmış Karakterlerin Analizi : ‘7.Kıta’ ” , Ertaylan (2018), “Filmlerle İletişim ve Yabancılaşma”, ztrk (2013), “Antonioni’nin Macera, Gece ve Batan Güneş lemesi Kapsamında Sinemada Yabancılaşma ve ağdaş Anlatı İlişkisi”, Serdaroğlu (2008), “1990 Sonrası Türk Sinemasında Yabancılaşma Olgusu”, Ertaylan (2007).

“Sinemada Yabancılaşma ve Teknoloji Temalı Distopya: Siberpunk Anlatı” adlı çalışmada, yabancılaşma kavramının sunulması siberpunk ve distopik bilim kurgu sinema filmleri üzerinden olmaktadır. Çalışma iletişim bilimleri, radyo sinema ve televizyon bölümüne ait bir çalışma olması nedeni ile yabancılaşma genel bir çerçevede incelenmiş ve açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada analiz için tercih edilen filmler bilim kurgu türüne ait ve geleceği anlatan filmler olduğundan, bu filmler, sinemanın toplumsal gerçekçi anlayışından uzak bir tutum sunabilme potansiyeline sahiptir. Gerçekçi bir tutum sergilenen filmler seçilmemiştir. Diğer bir çalışma ise, “Televizyon Dizilerinde Yabancılaşma Teması: ‘Black Mirror’ Dizisi rneği” adlı alışma Black mirror gibi bilim kurgu temasına sahip bir filmin incelenmesi de sinemadaki gerçekçilik anlayışından uzak

bir tutum sergilemektedir. Bu çalışmanın, bu iki çalışmadan en önem farklılığı, analiz için seçilen film olan Taxi Driver'in sinemadaki toplumsal gerçekçi bir anlayışa sahip bir yapıt olması ve kendi dönemini sosyal gerçeklik olarak sunma ve yansıtmaya potansiyeline sahip olmasıdır. Aynı zamanda Simmel'in yabancılaşma açıklamalarının bu iki çalışmada da yer almamasıdır. Bu iki araştırmada film analizleri yapılırken görsel veri kullanılmamıştır. Bu açıdan da bu çalışma daha önceki yapılan çalışmalardan bir farklılık göstermektedir. "Filmlerle İletişim ve Yabancılaşma" çalışması da yabancılaşmanın iletişim alanı odaklı tartışılmasından dolayı bu çalışma ile farklılaşmaktadır. "Fromm'un Yabancılaşma Kuramı Perspektifinden Haneke Sinemasındaki Yabancılaşmış Karakterlerin Analizi: '7.Kıta' " adlı çalışmada Fromm merkezli ve tüketim odaklı bir yabancılaşma söz konusudur. Bu çalışma, Georg Simmel ve metropol hayatı odaklı olmasından dolayı da bir farklılık göstermektedir. "Antonioni'nin Macera, Gece ve Batan Güneş Üçlemesi Kapsamında Sinemada Yabancılaşma ve Çağdaş Anlatı İlişkisi" adlı çalışmada, yabancılaşmanın sanat ve yönetmen merkezli açıklanmasından dolayı bu çalışma ile farklılaşmaktadır. "1990 Sonrası Türk Sinemasında Yabancılaşma Olgusu" adlı çalışmasında ise analiz için Türk sinemasındaki filmlerin tercih edilmesi ve bu filmlerdeki yabancılaşma durumlarının tercih edilmesi açısından bu çalışma ile bir farklılık göstermektedir. Çünkü bu çalışmada ise 1970'li yıllardaki New York'un metropol hayatını anlatan ve New York'ta geçen bir film kullanılmıştır. Genel olarak bu çalışmanın diğer çalışmalardan en önemli farkı ise, 70'li yıllardaki Amerikadaki New York metropol yaşamının merkeze alınması ve bu metropoldeki potansiyel yabancılaşma durumunun Taxi Driver filmi aracılığıyla sunulurken Georg Simmel'in yabancılaşma açıklamalarını temel alınmasıdır.

Araştırmanın hedefi, Simmel'in metropol ile ilgili yabancılaşma açıklamalarının toplumsal gerçekçi yapıtlardan olan Taxi Driver filmi üzerinden incelenmesidir. Araştırmanın önemi ise yabancılaşma olgusunun özellikle metropoldeki yabancılaşma olgusunun sinemadaki yansımasına ilişkin literatürde sınırlı sayıda çalışma olması ve bu çalışmanın ise diğer çalışmalardan, yabancılaşma olgusunun Simmel açısından incelenmesi bakımından farklılaşması ve bu konuda literatüre katkı sağlamasıdır. Son olarak yabancılaşmanın günümüzün modern insanlığın önemli problemlerinden biri olması ve teknoloji ve bilimin gelişmesi ile yabancılaşma problemine neden olan araçların farklılaşarak şekil değiştirmiş olmaları nedeniyle aslında yaşanan sorunun hâlâ aynı olmasıdır denilebilir. Metropol yaşamının ilk döneminde yaşanan ve yabancılaşma ile günümüz

metropollerindeki yabancılaşmaya ilişkin bir başka film karşılaştırılmalı olarak çalışılması günümüzü anlamaya daha çok katkı sağlayacaktır.

Araştırma; Giriş, Teorik Çerçeve, Yöntem, Analizler ve Değerlendirmeler ve Sonuç ve Öneriler bölümü ile birlikte toplamda beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan Giriş bölümü ile araştırma hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, hedefi, yöntemi, kavramsal çerçevesi ve diğer benzer çalışmalardan farkı belirtilmiştir. Devamındaki bölüm olan Teorik Çerçeve bölümünde ise çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan yabancılaşma kavramı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yabancılaşma kavramını anlamak ve araştırmanın teorik zeminini sağlamlaştırmak için, yabancılaşma kavramının geçmişi, hakkında yapılan tanımlar ve bu kavramın üzerine çalışmış düşünürlerin fikirleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yabancılaşma yaklaşımlarından Hegel'in yaklaşımı yabancılaşmanın bilinç tarafını sunmakta iken Karl Marx'ın yabancılaşma kuramı, yabancılaşmanın toplumsal ve çevresel tarafını sunmaktadır. Bu iki kuramcının yabancılaşma kuramları modern yabancılaşma kuramları için yol gösterici olup temel sağlamıştır. Bu çalışmada kilit isim olan Georg Simmel'in yabancılaşma ile ilgili görüşleri anlatılmıştır ve Simmel'in yabancılaşma kavramını anlatırken kullandığı kavramlar olan bıkkınlık, bezginlik, duyarsızlaşma, kayıtsızlık ve yalnızlık kavramlarına da değinilmiştir. Üçüncü bölüm olan yöntem bölümünde ise çalışmanın yöntemi olan nitel araştırma yöntemlerinden olan görsel analiz metodu, çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan araştırma soruları, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın analiz birimi ve analiz süreci, görsel analiz süreci ve analiz için seçilen film olan Taxi Driver hakkında genel bilgiler verilir filmin konusu açıklanmıştır. Dördüncü bölüm analizler ve değerlendirmeler bölümünde ise Taxi Driver filmi ile Simmel'in yabancılaşma açıklamaları arasındaki ilişki analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bölümde filmin görsel ve içerik analizinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Bu bölümünde çalışmanın bütünlük sağlaması bakımından araştırma soruları başlıklar hâline getirilip bu başlıklar altında filme ilişkin temalar ve analizlere yer verilmiştir. Analiz ve bulgular değerlendirilerek Georg Simmel'in yabancılaşma açıklamalarının sinemadaki yansıması incelenmiştir. Taxi Driver filminin görsel analizi ve içerik analiziyapılmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın Beşinci bölümü yani son bölüm olan Sonuç ve Öneriler bölümü ile sonlandırılmıştır.

II. TEORİK ÇERÇEVE

YABANCILAŞMA

Bu bölümde, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan *yabancılaşma* kavramı açıklanacaktır. Yabancılaşma kavramını anlamak ve araştırmanın teorik zeminini sağlamlaştırmak amacıyla yabancılaşma kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu açıklamalar, yabancılaşma kavramıyla ilgili olarak geçmişten günümüze değin yapılmış tanımlamalar verilerek uygun bir bütünsellik çerçevesinde yapılacaktır.

İlk olarak yabancılaşmanın genel bir tanımı yapılacaktır. Kavramın kökenine inilerek hakkında yapılan ilk tanımlara bakılacaktır. Ardından yabancılaşmayı sistematik olarak ve felsefi boyutta açıklayan ilk düşünürlerden olan Hegel ve Feurbach'ın yabancılaşma kuramları incelenecektir. İki kuramcının bu kavrama yaklaşımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar sunulacaktır. Ardından yabancılaşma kavramının toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucu geçmişten, günümüze değin nasıl bir süreç geçirdiği hakkında açıklamalara yer verilecektir. Sosyolojide yabancılaşma kavramı denilince akla gelen ilk düşünürlerden olan Karl Marx'ın yabancılaşma kavramı incelenecektir. Çünkü Karl Marx hem yabancılaşmanın sosyoloji alanında tartışılması için bir yol açmıştır hem de Simmel ve birçok yabancılaşma düşünürünü de etkilemiştir. Hegel, Feurbach ve Marx'ın yabancılaşma kuramlarının benzerlikleri ve farklılıkları açıklanacaktır. Hemen devamında ise yabancılaşma kavramı ile anlam karışıklığı oluşturan kavramlar sunulacak ve yabancılaşma kavramı ile bu kavram ile yakından ilişkili olan kavramlar arasındaki ilişkiden bahsedilecektir.

Yabancılaşmanın modern hayatta ne ifade ettiğini daha detaylıca açıklayabilmek için modern toplumdaki yabancılaşmadan bahsedilecektir. Hemen arkasından modern toplumun formlarından biri olan metropoldeki yabancılaşmadan bahsedilecektir. Son olarak ise çalışmadaki kilit düşünür olan Georg Simmel'in yabancılaşma ile ilgili açıklamalarına yer verilecektir ve bölüm sonlandırılacaktır.

2.1. Yabancılaşma Kavramı

Çağdaş toplumun büyük sorunlarından biri olarak karsımıza çıkan yabancılaşma kavramının tam ve ortak bir tanımını yapmak oldukça zordur. Yabancılaşma kavramı için birçok alanda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bundan dolayı da sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi alanlardaki yabancılaşma ile ilgili yapılan tanımların çeşitliliğinden dolayı ortak bir yabancılaşma tanımına varılamamaktadır. Yabancılaşma için “Bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresine uyumunun azalması, çevresi üzerinde denetimini kaybetmesi ve giderek çaresiz kalarak yalnızlaşması” şeklinde veya “kişinin kendini bir topluma veya bir gruba ait hissedememesi.” (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008: 114) şekilde tanımlanabilir. Yabancılaşma kavramı için sade ve özetleyeceği bir tanım şu şekilde verilebilir: “Yabancılaşmanın en yalın tanımına göre insan, insani niteliklerini kendisinden soyutlayarak bazı nesnelere yüklemiş olduğundan, artık ürettiği nesne karşısında, kendisi nesneleşmekte ve zamanla bu nesneleri yücelterek onların egemenliğine girmekte ve köleleşmektedir” (Fromm, 1997: 106, Akt. Serttaş, 2018: 346).

Yabancılaşma kavramının tarihçesine bakılacak olursa: “Epistemolojik olarak Grekçe ‘alliosis’ ve bundan türetilmiş olan Latin kökenli ‘alienatio’ sözcüklerine karşılık gelen kavram, dilimizde ‘esrime, kendinden geçme, benliğinin dışına çıkma’ (ekstasis) anlamında kullanılmaktadır” (Ertaylan, 2018: 125). İngilizce ve Fransızca ‘alienation’ Almancada ‘Entfremdung’ demektir. Latince de ise bu kelimenin kökeni ‘alieno’ fiilinden gelmektedir (Öner, 2015: 4). İlk çağ filozoflarından Plotinos, yabancılaşma kavramının adını vermeden, ona atıfta bulunarak bu kavramı açıklamıştır. “Plotinos felsefesinde var olan tek bir şey vardır; o da Tanrı’dır. O, Bir’dir ve onun dışındaki her şey ondan sudur etmiştir” (Güven, 2018: 10). Yabancılaşma, Plotinos’da teolojik izler taşımaktadır. Plotinos yabancılaşmayı bir varlık hiyerarşisi çerçevesinde ortaya koymuştur. “Plotinos’ta bu varlık hiyerarşisi üç aşama olarak birlikten çokluğa doğru gider ve hiyerarşinin en tepesinde mutlak birlik olarak Tanrı vardır; ilk aşamada Nous, İkinci aşamada Ruh ve son aşamada ise madde vardır. Yani Bir’den Nous (akılsal olan) türemiş, akılsal olandan ruh, ruhdan ise madde türemiştir. Nihai olarak Bir’den maddeye doğru bir düşme olmuştur ki yabancılaşma dediğimiz kavram tam da bu noktada cereyan etmektedir. Şöyle ki birden çokluğa giden süreç yabancılaşmadır” (Aydoğan, 2015: 274). Yani yabancılaşma ruh’un maddeye dönüşme sürecidir. Plotinos, yabancılaşmayı, evrenin oluşumuna katkısı olan bir kavram olarak tanımlamıştır ve yabancılaşma kavramına çok önemli bir rol biçmiştir.

Plotinos yabancılaşmayı ruh ve madde nezdinde açıklamıştır. Bu ikisinin ilişkisi olmasaydı evren de olmazdı. Yani, Tanrıdan taşan ruh'un madde ile ilişkisi ruh'un yabancılaşmasına neden olur. Yabancılaşan ruhtur. Eğer ruh yabancılaşmasaydı evren olmayacaktı. Görüldüğü üzere yabancılaşma Plotinos tarafından evrenin oluşmasını sağlayan bir güç olarak tanımlanarak evrim teorisi için farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Çok eski eserler olan Eski Ahit ve Homeros yazıtlarında yabancılaşma ile ilgili tanımlamalar ve açıklamalar mevcuttur. Bu eski eserlerde de yabancılaşmanın tanımı, birbirinden pek farklılık göstermemektedir. Erich Fromm'a göre: "Yabancılaşma fikri ilk kez *Eski Ahit*'te sözü edilen putperestlik anlayışına dayanmaktadır. İnsan kendi gücü ve sanatıyla, yani kendi insani gayretiyle ürettiği şeylere tapmaktadır. Bu durumda insan yaşamsal yeteneklerini puta aktararak o nesneye isim vermiştir. O şey artık kendi emeğinin ürünü değildir, hatta insandan ayrı ve ondan güçlüdür" (Fromm 2003: 54,55, Akt. Uzun, 2018: 15). Eski Ahit'te insanların o dönemlerde kutsal olarak sayıp yaptıkları puta tapmaları bu eserlerde yabancılaşma olarak tanımlanmaktadır. Yani, insanların, kendilerinin yaptığı bir nesneye anlam yükleyip onu kendinden daha yüce bir varlık olarak görerek o nesneyi bir özneye dönüştürüp o şekilde kabul etmesi ve ona tapması yabancılaşma olarak tanımlanmıştır. Homeros da ise insanların kutsal bir varlığa bütün benliğiyle tapmaları ve bireyselliklerinden ödün vermeleri yabancılaşma olarak tanımlanmaktadır. Kısaca, Eski Ahit'te yabancılaşma kavramı, insanların yaptığı putlara karşı tutumlarından ileri geldiği ve insanın kendi yaptığı nesneye (puta) tapınması, onu bir canlı ve bir özne olarak kabul etmesi yabancılaşmaya sebebiyet vermesi şeklinde açıklanır (Ertaylan, 2018: 125).

"Ernst Fisher'e göre ise 'yabancılaşma' kavramını ilk kullanan Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778) olmuştur" (Fisher, 1990: 72). İnsanlar birlikte yaşamaya başlamadan önce kendilerine itaat ediyorlardı. Ama insanlar toplumsal yaşam (toplumsallaşma veya toplumlaşma) ile birlikte toplumsal kurallar çerçevesinde yaşayarak yabancılaşmışlardır. Yani J.J. Rousseau'ya göre toplumsal yaşam yabancılaşmaya sebep olmuştur (Çiçek, 2012: 13). Bu açıklamalardan şu şekilde genel bir sonuç çıkartılır: J.J.Rousseau insanın yabancılaşmasını; Plotinos, Eski Ahit ve Homeros yazıtlarındaki yabancılaşma tanımlarından farklı bir nedene bağlamıştır. J.J.Rousseau, insanın yabancılaşmasının sebebini toplumsal yaşam olarak görmüştür.

Yabancılaşmanın felsefe boyutundaki kilit düşünürlerden olan Hegel ve Feurbach'ın yabancılaşma yaklaşımları önemlidir. Çünkü hem yabancılaşmayı sosyolojik olarak değerlendirmenin önünü açan Karl Marx'ın yabancılaşma kuramını oluştururken etkilendiği düşünürler olması hem de Hegel'in yabancılaşma kavramını sistematik (diyalektik) olarak açıklayan ilk isimlerden biri olmasıdır.

2.2. Hegel ve Feurbach'da Yabancılaşma

Hegel'de yabancılaşma, insanın özüne dönmesi ile sonuçlanan bir süreç olup bilinç boyutunda açıklanan bir durumdur. “Hegel’e göre yabancılaşma, öznenin potansiyel gücünü muhafaza etmesiyle ya da öznenin gücünü doğaya aktarması ve böylece kendisinden uzaklaşmasıyla doğar. Ancak özne kendini bildiği ve tanıdığı müddetçe bu yabancılaşmadan kurtulabilir. O hâlde kişinin özünü bulması için önce yabancılaşması ve bu yabancılaşmayı yaşadktan sonra da kendine dönmesi gerekir” (İlhan, 2012: 42).

Hegel yabancılaşmayı diyalektik bir yöntem ile açıklamıştır. Tez - Antitez - Sentez şeklinde bir yabancılaşma süreci görülmektedir. Bu süreç şu şekildedir: Kişi, ilk olarak topluma uyum sağlar, sağladığında ise doğayı değiştirmeye çalışır ve nesneler üretir artık bu ürettiği nesnelerle var olmaya başlar. Bunun sonucunda ise kişi ürettiği nesneye karşı olumsuz bir düşünce besler. “Yabancılaşmanın sebebi, insanın ürettiği mallara karşı bilinçsiz yaklaşımıdır, öyle ki insan, ürettiği mal ve eşyalarla kendisini kanıtlamaya başlamıştır” (Öner, 2015: 14). Kişi ürettiği nesneye, ürüne yabancılaşarak, kendisine de yabancılaşmış olacaktır. Bu durumdan kurtulmasının yolu, salt bilgiye ulaşmak yani her şeyin özünün Tanrı olduğunun bilincine varılmasıdır. Hegel insanın emeğine yabancılaşmasını soyut bir şekilde ele almıştır. Marx ise insanın emeğine yabancılaşmasını somut, materyalist bir şekilde ele almıştır. Ama sonuç olarak, Marx yabancılaşma kuramını oluştururken, Hegel'in bu diyalektiğinden faydalanmıştır.

Hegel’e göre insan özgürleşmek için bir yabancılaşma içerisine girmelidir ve o yabancılaşmayı aşması ve ondan kurtulması gerekmektedir. Zaten Hegel'in diyalektiği bu şekilde bir süreç ile işlemektedir. Bu doğrultuda Hegel yabancılaşma sürecine olumlu bir anlam yüklemiştir. Çünkü insana özgürlüğü verecek olan bu yabancılaşma sürecidir. Hegel’deki diyalektik sürecin amacı, Tin'in kendini bularak mutlak tin durumuna gelmesidir. Yabancılaşma, Hegel'in diyalektik sürecindeki kişinin özgürlük arayışı

sürecinde ortaya çıkan bir durumdur. Kişi, bu yabancılaşmayı yaşamadan özgür olamaz, gerçekçilik kazanamaz, özne olamaz.

Feurbach ise Hegel'in tam tersi bir yabancılaşma açıklaması yapar. Tanrı'nın insanı değil, insanın Tanrıyı ve dini yarattığını söyler ve "Yabancılaşma, insanın kendi doğasındaki olumlu özellikleri kendisinden dışlaştırarak, imgesel bir varlık olan Tanrı'ya aktarmasıyla ortaya çıkmaktadır; çünkü böyle yaparak insan, kendisini hor görmekte ve bu imgesel varlığın egemenliğini kabul etmektedir" (Ertaylan, 2007: 25). Feurbach'a göre yabancılaşmanın sebebi ise, insanın benini oluşturan özelliklerini, yabancı bir varlığa bağlayarak ona kayıtsız şartsız bağlanarak özünden uzaklaşmasıdır. "Tanrı'nın zenginleşmesi için insanın yoksullaşması gerekir, yani Tanrı her şey, insan ise bir hiç olmalıdır" (Feurbach, 2004: 51). Bu yabancılaşmadan kurtulmasının yolu ise kişinin Tanrı fikrinden kurtulması ve Tanrıya yüklediği anlamları bırakmasıdır.

Hegel yabancılaşmayı soyut bir düzeyde ele almıştır. Hegel'in yabancılaşma kuramını eleştiren Feurbach ise yabancılaşma kuramını daha somut, materyalist bir şekilde ele almıştır. Hegel'e göre yabancılaşmanın nedeni, kişinin ürettiği nesneye bilinçsiz yaklaşımıdır. Öznenin, nesne üzerindeki yanlış algısı özneyi yani insanı nesneye yabancılaştırmıştır. İnsanın özünü bulması için, bu yabancılaşmadan kurtulmalıdır. "Hegel'in yaklaşımına göre insan bilinçli amaçlarıyla toplumsal kurumlar ve kültürel ürünlerde dışsallaştırarak yabancılaşır. Daha sonra ise Tanrıyı severek bu yabancılaşma olgusundan kurtulur" (Güven, 2018: 28). Yani, Hegel'e göre insanın yabancılaşmadan kurtulması Tanrıyı sevmesi ile mümkündür. Feurbach, yabancılaşmadan kurtulma düşüncesini, insanın kendisine bağlar. Feurbach, bir nevi ateist bir yaklaşım ile yabancılaşmadan kurtulmanın mümkün olduğunu savunmuştur. Hegel ise Feurbach'ın tam tersi bir tavır sergileyerek yabancılaşmadan kurtulmanın sadece Tanrı sevgisi ile mümkün olacağını savunmuştur. "İnsanların sadece kendilerini ve insanın özünü yanlış anlayıp yorumladıkları için yabancılaştıklarını ileri süren Hegel ve Feuerbach'a göre, yabancılaşma bir yanılsamanın kendisi ya da sonucudur ve gerekli felsefi bilgeliğe sahip olunduğu zaman doğallıkla ortadan kaybolacaktır" (Cevizci, 2000: 624).

Bu noktaya kadar görüldüğü üzere, yabancılaşma ile ilgili ilk tanımlamalar daha çok bilinç ile ilgili, idealist, bireysel ve felsefik düzeyde olmuştur. Ama yabancılaşmayı, Jean Jacques Rousseau gibi çevresel ve toplumsal düzeyde de açıklayan istisnai düşünürler de mevcuttur. Yabancılaşmanın kökenine ve ilk tanımlarına değinildikten sonra sıra,

yabancılaşmanın daha ayrıntılı bir şekilde anlamlandırılabilmesi için geçmişten günümüze değin yabancılaşmanın nasıl bir süreç geçirdiğinden bahsedilmelidir. Yabancılaşma, toplumsal değerlerin değişimi ve dönüşümü ile de anlam kazandığı için bu süreçleri açıklamak için de geleneksel değerlerden çağdaş değerlere geçişteki süreçleri açıklamak önemlidir. Batı toplumundaki modern topluma doğru giden süreç hakkında kısa bir bilgilendirme verilmekte fayda vardır. Çünkü bu dönüşümler ve değişimler, toplumun yansıması olan yabancılaşmanın da farklılaşarak farklı boyutlarda tanımlanması ve açıklanması için zemin hazırlayacaktır.

2.3. Yabancılaşmanın Evrimsel Süreci

Batı toplumunun yapısındaki değişim ve dönüşüm süreci şu şekilde tanımlanabilir: “Ortaçağ Avrupası’nın sadece türsel bir varlık olarak önem taşıyan ‘insan’ı, modernizm sürecinde ‘kendi hak ve çıkarlarını talep eden ve bizzat kendisine değer atfedilen’ (Toker, 2015) bir varlık olarak tanımlanan ‘birey’e evrilmiştir” (Ertaylan, 2007: 11). Ortaçağda yaşanan Aydınlanma Dönemi ile birlikte ortaya çıkan pozitivizm, reform ve Rönesans hareketleri insanın, birey olma sürecini iyiden iyiye hızlandırmıştır. “Artık insan, antik dönemin idealist algılama biçimine egemen olan ‘insana ait her şeyin ilahi bir güç tarafından çok önceden belirlendiği ve değişmez olduğu’ inancından kaynaklanan edilgen/nesne konumundan kurtulmakta ve dünyevi bir varlık olarak akıl öncülüğünde ‘kendi çıkarları peşinde koşan’ bir etken/özneye dönüşmektedir” (Ertaylan, 2007: 15). Hümanizm ve onunla gelen ilerleme fikri, modern topluma olan inancı güçlendirmiştir.

“Geleneksel feodal yapının yıkılmasından sonra, artık ‘antik devlet’e geri dönülemeyeceği için, siyasal alanda ondan tümüyle farklı yeni bir rejim oluşturma gerekliliği ortaya çıkmıştır. ‘Sözleşmeli toplum’ olarak bilinen ve çağdaş sistemlerin temelini oluşturan bu yeni rejim, modern toplumun temel birimi olan ‘ulus devlet’in arketipini ortaya çıkarmakta ve Aydınlanma’nın ‘birey’ini, ‘yurttaş’a dönüştürmektedir” (Ertaylan, 2007: 16). “Fransız Devrimi ile başlayan bu süreç, 19. yüzyılda İngiltere’de buharlı makinenin bulunması ile simgelenen Sanayi Devrimi’ne bağlı olarak yeni bir boyut kazanmış ve sadece Batı toplumları için değil, tüm dünya toplumları için, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda köklü dönüşümlere yol açan bir nitelik kazanmıştır” (Ertaylan, 2007: 17). Ama bu köklü değişim ve dönüşümlerin olumlu getirileri olduğu kadar olumsuz

getirileri de olmuştur. “Sanayi toplumunda, siyasetten iş hayatına ve günlük yaşama kadar her alanda uygulanan ve hiyerarşik olarak düzenlenmiş bürokratik yapılanma içinde, insanlar nesnelerle aynı ilkelerin uygulandığı birer istatistiki veri hâline gelmiştir” (Fromm,1996: 94, 95, Akt. Ertaylan, 2007: 17). “Böylece, Aydınlanma Dönemi’nin, kendi çıkarları için özgür iradesiyle edimde bulunabilme yeteneğindeki bireyi, artık, sermaye piyasasının çıkarları için, onun üzerinde edimde bulunulan, edilgin bir varlığa dönüşmüştür” (Ertaylan, 2007: 17). Sistemin, birey üzerindeki baskıcı ve kontrolcü tutumu, bireyin modern hayat ile farklı türde bir yabancılaşma yaşamasına sebebiyet vermiştir. “Pozitivizmin ve birey’in henüz var olmadığı Ortaçağ Avrupası’nda yabancılaşma olgusu daha çok idealist yaklaşımlar içinde açıklanırken bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı ve yine bu gelişmelere bağlı olarak ‘birey’ in merkeze alındığı modernizm sürecinde ise olgu materyalist kuramlar çerçevesinde açıklanmıştır” (Ertaylan, 2007: 19).

Yabancılaşmanın bu evrimsel süreci özetlenecek olunursa: Ortaçağdaki skolastik düşüncenin etkisinin yaşanan aydınlanma fikri ile azalıp yok olması sonucunda bağımlı ve bir değer atfetmeyen olarak tanımlanan insan, bağımsız ve değerli bir varlık olarak tanımlanan bir bireye evrilmiştir. Modernizm ile geleneksel toplumdan modern topluma geçilmiştir. Bu değişim ve dönüşüm süreci ile kolektif bir hayat yaşayan insan gitgide dinî bir yaşayıştan kurtularak kendi özgürlüklerine kavuşarak bireyleşmiştir. Ama aydınlanma ile bu özgür birey, sanayi devrimi ve kapitalizm ile yeniden edilgin hâle getirilmiştir. Bu doğrultuda toplumsal ve kültürel yapıdaki değişim ve dönüşümler, dönemin toplum yapısının bir yansıması olan yabancılaşmanın da farklı biçimlerle ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu modern hayatta kişinin bir yabancılaşma içerisine girmesi için nedenler oluşmuştur. Yabancılaşma modern hayata özgü bir problem olarak tartışılmıştır.

Bu değişimler sonucu, yabancılaşma gitgide sosyolojinin alanına daha çok girmiştir. “Sosyolojik anlamda yabancılaşmanın genel olarak teknoloji, sanayileşme, makineleşme, üretim-tüketim ilişkisi ve biçimleri, modernleşme ve metropol hayatının bir getirisi olarak sosyal kurum ve yapılarda meydana gelen değişiklikler sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunları kapsadığı söylenebilir” (Kılıç, 2001: 38, Akt. Serdaroğlu, 2008: 39).

“Yabancılaşmanın, toplumsal hayatı etkileyen yapı ve kurumlar çerçevesinde bir sorun olarak sosyolojik alanda değerlendirilmesinin Karl Marx sayesinde gerçekleştiği

kabul edilmektedir” (Serdaroğlu, 2008: 41). Karl Marx yabancılaşmayı kapitalist sistemde ele alarak bu kavramı hem toplumsal hem de somut bir şekilde bir şekilde incelemiştir.

2.4. Karl Marx'ta Yabancılaşma

Giderek toplumsal yapının değişimi ve dönüşümü ile özellikle 19. yy'da sanayileşme ile birlikte yabancılaşma da başka çerçevelerde tanımlanmıştır. Yabancılaşmayı sosyo-ekonomik temelde, açıklayan ilk sosyologlardan ve en önemlilerinden biri Karl Marx'tır. Marx'a göre: “Yabancılaşma, insanı, kendi etkinliğinin ürünlerine, üretken etkinliğinin kendisine, içinde yaşadığı doğaya, kendine, kendi özsel doğasına, insanlığına, öteki insanlara yabancılaştıran eylemdir” (Marx, 2007: 12). Karl Marx yabancılaşmanın, sadece içsel nedenlere bağlanarak açıklanmasını eleştirerek aynı zamanda dışsal nedenlerin de yabancılaşma için önem arz ettiğini ortaya koyan bir yabancılaşma kuramı sunmuştur. Bu yüzden Karl Marx'ın kuramı için en kapsamlı ve sistematik yabancılaşma kuramlarından biridir denilebilir. Ama Marx'ın yabancılaşma kuramının da eksik yönleri vardır. Marx, yabancılaşmanın sadece kapitalist sistemde bulunan, çalışan işçilerde ve işverenlerde görüldüğünü söyleyerek yabancılaşmanın etki alanını sınırlandırmıştır. Ayrıca Marx, yabancılaşmadan kurtulmak için kapitalist sistemin değişmesi gerektiğini veya bu sistemin olmaması durumu ile yabancılaşmanın da ortadan kalkacağını savunmuştur. Diğer bir deyişle bu yabancılaşmadan etkilenen büyük bir çoğunlukta işçilerdir bu nedenle de bu durumu tersine çevirecek olan da işçilerdir. Marx, işçilerin gerçekleştireceği bir devrim ile yabancılaşmadan kurtulacaklarını iddia etmektedir.

Karl Marx, yabancılaşmayı Plotinos ve Hegel gibi düşünürlerin aksine; salt bireysel ve soyut düzeyde açıklamamıştır. Karl Marx yabancılaşmanın oluşmasında çevresel etkenleri de önemli bir etken olarak görmektedir. “Hegel yabancılaşmayı bilinç olguları düzeyinde ele alırken Feuerbach işi daha materyalist bir boyuta çeker. Ancak Marx için bu yeterli değildir; çünkü o dinsel yabancılaşmayı ele alırken insanın tek bir boyutuna vurgu yapar ve onun toplumdaki konumunu göz ardı eder. Oysa Marx yabancılaşmayı toplumsal ve iktisadi bir bağlamda ele alarak bu eksikliği gidermeye çalışır” (Aydoğan, 2015: 280). Ayrıca Hegel ve Feurbach'ın yabancılaşmanın oluşmasındaki tek etken olarak bireyi ele alması da bir eksikliktir. Bu düşünürlere göre

yabancılaşma bireyin bilinci ile alakalıdır. Önceki düşünürlerden J. J. Rousseau bu düşünürlerden ayrı tutulabilir. Çünkü J. J. Rousseau yabancılaşmayı toplumsal temelde açıklamıştır. Karl Marx'ın yabancılaşmasının toplumsal boyutunu açıklarken J. J. Rousseau'dan etkilendiğinin izleri görülmektedir. Yani Karl Marx yabancılaşmayı açıklarken toplumsal ve çevresel etkenleri göz önünde bulundurmuştur.

Marx'ın yabancılaşma kuramında kilit rol oynayan işçide görülen yabancılaşma biçimleri şu şekilde açıklanabilir: Kapitalizmde işçi; emeğine (ürününe), emek sürecine (üretici etkinliğine), insana (diğer insanlara), türüne (kendisine, özüne) ve doğaya yabancılaşmaktadır. Karl Marx, işçinin ürettiği emeğin (ürünün), bir başkasının elinde (kapitalist) bir mülkiyete dönüşmesinin sınıfsal toplumlarda bir yabancılaşma yaratacağını belirtmiştir. Egemen sınıfın proleterya sınıfın emeklerine sınırlama getirmesi ile bu proleterya sınıfı emeğe olumsuz bir tavır sergiler. Bu şekilde işçinin emeğine yabancılaşması ortaya çıkmaktadır (Damgacı, 2016: 32). İşçinin ürettiği emek (ürün) ona yabancı olarak görünerek, işçi emeğine yabancılaşmaktadır. Çünkü işçi ürettiği ürüne sahip olamamaktadır. O ürün altında çalıştığı kişisindir yani kapitalistin. İşçi ancak kendi ürettiği ürünü alabilmesi için pazar ortamında belirli bir ücret karşılığında ona sahip olabilir. “... insandan kendi üretim nesnesi koparıp alındığında, yabancılaşmış emek insanı kendi türsel hayatından, kendi gerçek türsel nesnelliğinden koparıp almış olur ve onun hayvanlar karşısındaki üstünlüğünü, organik olmayan bedeninin, doğanın elinden alınması elverişsizliğine dönüştürür” (Marx, 2014: 82). “İşçi ne kadar çok üretirse, o kadar az tüketecek nesnesi vardır; ne kadar çok değer yaratırsa, o kadar çok değerden düşer ve saygınlığının azaldığını görür; ürünü ne kadar biçimliyse, işçi o kadar biçimsizdir; nesnesi ne kadar uygarsa, işçi o kadar barbardır; iş ne kadar erkliyse, işçi o kadar yoksunlaşmış ve doğanın o kadar kölesi durumuna gelmiştir” (Marx, 2007: 23).

Kapitalist sistemde işçiler, insanca koşullara sahip olmadıklarından, işçilerde hem fiziksel hem de zihinsel hasarlar görülmektedir (Damgacı, 2016: 34). “(...) işçi ancak çalışma dışında kendine gelir ve çalışırken kendisinin dışındadır. (...) Onun için çalışması gönüllü değil, zorlamadır; *zorla çalıştırılır*” (Marks, 2013: 78). İşçi, çalıştığı yere kendisini ait hissetmez. Çünkü burada onun isteyerek yaptığı hiçbir şey yoktur. “ (...) çalışmanın işçi için dışsal özelliğini gösteren bir başka olgu, işin işçiye değil başka birine ait olması, işçinin çalışırken kendine değil başkasına ait olmasıdır” (Marks, 2013: 78). İşçinin emek sürecinde hiçbir sorumluluğu yoktur. İşçi, ürettiği ürünü kapitalist aldığı için işçi

kapitalistin istediği sürede çalışabilir ve emek sürecinde bulunabilir İşçinin ne kadar, nasıl, ne zaman, nerede çalışması gerektiğine kapitalist karar vermektedir. Sonucunda ise işçi emek sürecine de yabancılaşmaktadır. “İşçi kapitalistin *izin verdiği* sürece ve *izin verdiği* koşullarda üretici etkinlikte bulunabilir çünkü emek gücünü kapitaliste sattığında kendi emeği üzerindeki denetimini de kaybetmiş olur” (Damgacı, 2016: 35). “Emeğin yabancı niteliği, fizik ya da başka bir zorlama ortadan kalkar kalkmaz çalışmadan veba gibi kaçılması olgusundan açıkça görülür ” (Marx, 2007: 24, 25). Kendi emeğine sahip olamayan ve kendi çalışma koşullarını kendisi belirleyemeyen işçi sonuç olarak emek sürecine (üretici etkinliğine) yabancılaşmaktadır.

Yabancılaşma biçimlerinden insanın türüne (kendisine) yabancılaşması ise işçinin emeğine yabancılaşması ile ilgilidir. “Yabancılaşmış emeğin türsel yabancılaşmaya yol açmasının sebebi işçinin kendi ürettiklerine kapitalistin sahip olmasıdır. İnsan, diğer canlılardan farkını üretirken koyar” (Damgacı, 2016: 41). Bu nokta önemlidir, işçi, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğini, kendi özünü, kendini gerçekleştirebilme fırsatını kaybeder. Bunun en büyük nedeni olarak kapitalistin işçinin ürettiği ürüne sahip olmasıdır. İnsan, diğer canlılardan farkını bu şekilde kaybetmiştir. Onu insanın elinden alırsan, insanın diğer canlılardan farkı ortadan kalkacaktır. İşçinin, kendi etkisini ve zekâsını kullanamaması durumudur.

Marx’a göre insanın türüne yabancılaşması ile insan insana da yabancılaşmaktadır. “İnsanın türsel varlığına yabancılaşmasının sonucu da insanın insana yabancılaşmasıdır. Bu muhtemel bir sonuçtur. İnsanın kendisine yabancılaşması öteki insanlara da yansır. Çünkü insanın kendisiyle ilişkisi başka insanlarla ilişkileri yoluyla nesnel ve gerçek olur” (Aydoğan, 2015: 279, 280). Kapitalist sistem ile kapitalist ve işçi ayrı bir rekabet ortamına girmektedir. İşçi diğer işçi çalışanları ile bir rekabete girmektedir. “Kapitalizm bazı kapitalistlerin başarmasına, diğerlerinin başarısız olmasına, birleşmelere, düşmanca ele geçirmelere ve fiyat savaşlarına bağlıdır” (Swain, 2013: 53). “Bu durum işçi sınıfında da rekabeti körükler. Hem bir işe sahip olabilmek için hem de o işe sahip olduktan sonra orada tutunmak ve daha yüksek konumlara ulaşabilmek için işçiler de birbirleriyle rekabete girerler” (Damgacı, 2016: 40). Kapitalist kendi rekabet ortamından galip gelmek için ve diğer kapitalistlerden üstün olması için altında çalışan işçilerinin en kısa sürede en fazla ürünü üretmeleri gerekmektedir. Bu şartı gerçekleştirmek içinde işçiler, diğer işçilerle bir rekabette girmek zorunda bırakılmışlardır. Daha iyi olmayanın kovulacağı bir işte

rekabetin olmaması söz konusu değildir. Sonuç olarak ise işçinin diğer iş arkadaşları ile rekabeti işçiyi diğer insanlardan yabancılaştırmıştır. İşteki rekabet ortamı, işçiyi sadece diğer işçilerden yabancılaştırmamaktadır bu durum sosyal hayatını da etkilemektedir. İşçinin ailesi ve sosyal çevresi ile ilişkilerine zarar vermektedir.

Marx yabancılaşma biçimlerinden biri olan doğaya yabancılaşmayı şu şekilde açıklamaktadır: “Ne kadar çok ürün üretilirse o kadar çok ham maddeye ihtiyaç vardır ve doğadan ne kadar çok ham madde ihtiyacı karşılanırsa doğa o kadar işçinin yaşayamayacağı alan hâline gelmektedir” (Güven, 2018: 35). Yani işçi ne kadar çok üretirse o kadar da doğrusal olarak doğaya yabancılaşır.

Kapitalizmde yabancılaşmanın asıl nedeni: Marx’a göre çalışmak, insanın bu dünyada var olması temel uğraşısıdır. Marx’a göre ekonomik temelli yabancılaşma, bütün yabancılaşmaların esas temelidir. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli farkı çalışmasıdır. İnsan bu şekilde kendini gerçekleştirir. Ama bu özeliği, kapitalist sistemde, kapitalist tarafından yok edilmektedir. Bu durum, yabancılaşmanın ortaya çıkış noktasıdır. Marx’a göre yabancılaşma toplum kaynaklıdır. Özellikle yabancılaşma için kapitalizmi iyi bir yer, doğa olarak görmektedir. Kapitalistlerin, işçi üzerinden kazanması, işçiyi sömürmesi yabancılaşmanın, türsel yabancılaşmanın özüdür. İşçinin kendi emeğine, üretim sürecine yabancılaşması sonucu doğaya ve insanlara da yabancılaşır. Yabancılaşmanın bütün formlarının görülmesi, insanı kendinden yabancılaştıran türsel yabancılaşmayı meydana getirir. Yani türsel yabancılaşma, yabancılaşmanın özüdür. Bir insanın, başka bir insan üzerinden kazanç elde etmesi, sömürmesi o sömürülen kişinin türsel yabancılaşmasına neden olur. “Marx’ın vurgulamak istediği bir diğer önemli nokta ise kendine yabancılaşan insanın bu boyutların hepsini yaşamış olduğudur. Yani bir insan eğer kendine yabancılaşmışsa, aynı zamanda emeğinin ürününe, üretim sürecine, doğaya da yabancılaşmış olduğu anlamına gelmektedir” (Güven, 2018: 36). Sonuç olarak Marx’ın açıkladığı yabancılaşma biçimleri birbiri ile bağlantılı ve birbirlerini tetikleyen parçalardır. “Marx’a göre ise yabancılaşma ancak, din veya onunla aynı işlevi gören diğer egemenlik ilişkilerinin ortadan kalkması ile yok olacaktır” (Ertaylan, 2007: 28). Hegel ve Feurbach yabancılaşmayı, insanın belirli bir bilince, bilgelige geldiğinde kaybolacağını sunarken, Marx ise egemenlik ilişkilerin ortadan kalkması sonucu yabancılaşmanın kaybolacağını öngörmektedir. Üç değerli düşünürün yabancılaşma kuramları için genel bir özet olması için şimdi de benzerlikleri ve farklılıkları sunulacaktır.

2.5. Hegel, Feurbach ve Marx'ın Yabancılaşma Kuramlarındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Hegel ve Marx ikisi de kendi alanları içinde kült olmuş yabancılaşma kuramları ortaya koymuştur denebilir. Çünkü ikisi de gelecekteki, modern düşünürlerin yabancılaşma kuramları için yaptıkları açıklamaları için sağlam bir temel bırakmışlardır. Ama bu iki düşünürün yabancılaşma kuramları arasında benzerlikler ve farklılıklar da mevcuttur. İki kuramcı arasındaki en büyük fark; Hegel, yabancılaşmayı bireysel bir boyutta ele alıp tanımlamıştır. Marx ise, yabancılaşmayı toplumsal bir boyut ile ele almıştır ve açıklamıştır. İkisi arasındaki farklar şu şekildedir: “İlk olarak Hegel’e baktığımızda; Marx’a göre Hegel nesnelleşme ile yabancılaşmayı karıştırmıştır” (Hyppolite 2010: 124, Akt. Aydoğan, 2015: 277). “Yani Hegel nesneleşmeyi yabancılaşmayla özdeş hâle getirince nesneleşme kötü bir şey olarak ortaya çıkar. Oysa Marx nesneleşmenin kendinde bir kötülük olmadığını ve İnsan ile doğanın bütünleşmesinin de nesneleşme sayesinde olduğunu söyler” (Hyppolite 2010: 125, Akt. Aydoğan, 2015: 277). “Ayrıca Hegel yabancılaşma sorununu içsel düzeyde ya da bilinç olguları düzeyinde işlemiştir. Bu da Marx’dan farklı bir düzlemdir ve Marx tarafından da eleştirilmesine neden olmuştur” (Aydoğan, 2015: 277).

Karl Marx’ın yabancılaşma kuramını oluştururken Feurbach, Hegel ve Rousseau gibi düşünürlerden de etkilenmiştir. “Marx’ın tüm düşüncesinin kökensel fikri bir bakıma tohumu, onun Hegel ve Feuerbach’tan aldığı yabancılaşma fikridir” (Hyppolite 2010: 173, Akt. Aydoğan, 2015: 277). Ama Karl Marx bu düşünürlerin yabancılaşma ile ilgili açıklamalarını tamamı ile kabul etmemiştir. Onların düşüncelerinin bazı taraflarını eleştirirken bazı taraflarından da etkilenip kendi yabancılaşma kuramını oluşturmuştur. Marx, Hegel’in nesneleştirme ile yabancılaşmayı aynı kefeye koymasını eleştirirken Feurbach’ı da sadece din odaklı bir yabancılaşma sunduğu için eleştirmiştir. Şu şekilde de tarif edilebilir: Karl Marx etkilendiği düşünürlerin kendisine göre yabancılaşma ile ilgili kuramlarının kendince eksik taraflarını kendi kuramıyla tamamlamaya çalışmıştır denilebilir.

2.6. Yabancılaşma, Anomi ve Nesnelleşme

Yabancılaşma kavramı, genel olarak bakıldığında bazı kavramlar ile anlam olarak karıştırılmıştır. Örneğin; Durkheim'in anomi kavramı ve Hegel'in nesnelleşme kavramı gibi kavramlar yabancılaşma ile genellikle ayırt etmekte zorlanılan ve anlam olarak karıştırılan kavramlar olmuştur. Bunlar arasındaki ayrımlardan da kısaca bahsetmek yabancılaşmanın daha net anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Öncelikle, Hegel kuramında nesnelleşmeyi, yabancılaşma olarak tanımlamıştır. Hegel, kişinin kendisi dışında emek harcayarak ürettiği nesneye zamanla başka birisinin oluşturmuş olduğu bir şeymiş gözüyle bakması sonucu ürettiği nesneye karşı negatif tutum sergilemesini yabancılaşma olarak nitelemiştir. Ama Marx bu durumun yabancılaşma olmadığını nesnelleşme olduğunu ileri sürmüştür. Yabancılaşma kavramı ile anomi kavramı arasında bir ilişki söz konusudur. Anomi ise, kuralsızlık anlamına gelmektedir. Toplumun düzensiz ve kuralsız hle gelmesi giderek toplumdaki bireyi yabancılaştırır. Önemli olan anomik bir toplumda bireyin yabancılaşması da artmaktadır. İkisi arasındaki ilişki bu şekilde açıklanabilir. “Nettler’e (1957:672) göre anomi ve yabancılaşma kavramları kesinlikle birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Çünkü her iki kavram da kişinin kendi zihninde oluşturduğu çatışma durumu, bireysel hedeflerin bulunmaması, iç tutarlıktan yoksun olma gibi düzensizlik durumları ile özdeşleşmektedir” (Nettler, 1957, Akt. Ofluoğlu ve Büyükyılmaz, 2008: 117).

Yabancılaşmanın yakın ilişkide olduğu bazı kavramlarla olan ilişkilerini açıklamak hem çalışmanın teorik zeminin sağlamlaştırılması hem de çok geniş bir perspektife sahip olduğunun gösterilmesi açısından önemlidir. Bu kavramlar ahlak, ben – öteki ve kültürdür. Ayrıca, çalışmada analiz için seçilen film olan Taxi Driverin metropol hayatındaki potansiyel yabancılaşma durumunun sunulması için de, yabancılaşmanın bu kavramlar ile olan ilişkilerine değinmek önemlidir.

2.6.1. Yabancılaşma ve Ahlak

Yabancılaşmanın ahlaksal boyutuna ve ahlak ile ilişkisine değinmekte yarar vardır. “Bir yabancılaşma şekli olan duyarsızlaşma, (...) boş gözlerle şeylere bakma ama görememe ve duygulanma yetisinin yitimi demektir... İnsan etik bir varlıktır. Hem kendisinden hem de ötekenden sorumludur. Sorumluluk duymak, en kısa ifadesiyle bir etik değerdir. Duyarsızlaşmanın zıddıdır” (Öcal, 2008: 144). İnsanın duyarsızlaşması insan doğasına aykırı bir durumdur. Duyarsızlaşma, insanı hayvanlardan veya diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Bu sebeptendir ki insan kendisine ve çevresine duyarlı yani etik bir anlayış sergilemektedir. Bu durum kaybolduğunda birey duyarsızlaşır gittikçe yabancılaşmaya başlar. Metropoller insanları duyarsızlaştıran unsurlara sahiptirler. “İnsanın davranışını ortaya koyarken sorgulayan akli ve bilinci ile seçim yapan tavrı Kant’ın evrensel olarak nitelendirdiği ödev ahlakı ve yasasını işaret eder. Bu çerçevede insanın içindeki adalet duygusunu ön plana çıkarak içinde bulunduğu atmosferden bağımsız şekilde içindeki sesi dinlemesi ve bu yönde eylemesi etik davranış olarak nitelendirilir” (Fırıncioğulları, 2015: 36). Yabancılaşma, ahlaksal bakış açısı ile kişinin kendisi olmasını sağlayan, kendisini gerçekleştirmesini sağlayan ödev yasasını ihlal etmesi ve etik bir davranış sergilememesi sonucu oluşmaktadır. Kant, insanın bir ödev yasası olduğunu belirtir ve bu ödev yasası, insanın duyarsızlaşmasını engeller ve etik bir davranış sergilemesini sağlar. Bu şekilde insan kendisini gerçekleştirmiş olur. Yabancılaşma ise, bu etik davranışın kaybolup etik nötrleşmenin (duyarsızlaşmanın) oluşmasıdır. “Mengüşoğlu’nun “etik nötrleşme” olarak tanımladığı bir duyarsızlaşma şekli olarak yabancılaşma, özellikle günümüz toplumunun karşı karşıya olduğu en derin sorunlardan biridir. Hatta sosyal problemlerin oluşumunda en büyük etkiye sahip fenomen olduğu söylenebilir. Bu yönüyle, yabancılaşma, insanın onu insan kılan etik değerlerden kopması, insani sorumluluğunu unutması sürecini ifade eder. Erich Fromm’un da vurguladığı gibi yabancılaşma olgusu, özünde eskiden akıl hastalarını tanımlamak için kullanıldığı gibi, insanın kendini insan kılan değerlerden uzaklaşması, *insanın kendi kendisinden kopması* durumudur” (Fırıncioğulları, 2015: 36).

2.6.2. Yabancılaşma ve Ben - Öteki

Yabancılaşmada ben ve öteki durumu şu şekildedir: “Hegel’e göre, insan tekinin hakikat olarak kabul ettiği bir şeyin (kendisinin bir öz bilinç, bir insan olduğunun) öznel bir kanı olmaktan çıkıp tam anlamıyla bir hakikat olması için, öteki öz bilinçler tarafından bilinmesi, kabul edilmesi gerekir.” (Günay, 2003:128). Dolayısıyla ‘ben’in var olduğu’ ‘ben’ dışında başka bir bilinç tarafından onaylanmadığı, tanınmadığı sürece, ‘ben’ var olmayı tam anlamıyla yaşayamaz ve kabullenemez. Bu nedenle o ‘var olduğunun’ başka öz bilinç’ler tarafından da kabul edilmesini ister (Kiraz, 2011: 14). Kişi, kendisini aynaya baktığında tanımlar. Ama kişinin kendini tanıması ‘ben’in oluşumu için yeterli değildir. Dışarıdan bir öteki tarafından da tanımlanmalıdır. Bu tanıma şu şekilde gerçekleşir; kişi kendisini öteki ile kıyaslayarak kendini tanımla sürecini tamamlar ve bir varlık oluşumu gerçekleşir. Yani karşıtlıklar kişinin var olmasında ve benliğini yaratmasında önemlidir. Hegel’in diyalektiğinde de kişinin benliğini oluşturabilmesi, kendini gerçekleştirebilmesi için önce yabancılaşması veya nesnelleşmesi gerekmektedir. Sonrasında ise kendisi bu yabancılaşmadan kurtularak kendini tam anlamı ile gerçekleştirebilmesidir.

2.6.3. Yabancılaşma ve Kültür

Yabancılaşma ile kültür ilişkisi çok önemlidir. Yabancılaşmanın temel nedenlerinden biri de kültürdür. Yabancılaşma ve kültür arasındaki ilişkiye değinilirse; “Yeryüzündeki canlıların hayatta kalmak ve varlıklarını devam ettirmek için çevre ile uyum içinde olmaları gerekmektedir. Doğada insan dışındaki bütün canlılar yaşamlarını sürdürebilmek için çevreye uyum sağlayacak şekilde değişirken insan diğer canlılardan farklı olarak aynı zamanda çevreyi de kendisine uygun olacak şekilde değiştirmektedir” (Mengüşoğlu, 1971: 27, Akt. Kiraz, 2011: 20). İnsan dışındaki varlıklar yaşamak için çevreye uyum sağlamak zorundadır. Ama insan öyle değildir insan çevresini kendisine uygun şekilde değiştirebilmektedir. Eğer insan, hayvandan ve diğer varlıklardan farklı kılındığı bu özelliğini kullanmazsa bir yabancılaşma içerisine girecektir. Bu bakımdan kültürün oluşturulması olumlu bir durum yaratmaktadır. İnsan, aklını kullanarak bir kültür oluşturabilmektedir. Ama kültür, insanın doğaya yabancılaştığı yerdir. İnsanın kültürü oluşturması olumsuz bir durum da yaratabilir. “İnsanın kültür’ü meydana getirecek etkinliklerde bulunmaması, onun açığa çıkmasını engelleyerek yabancılaşmasına neden

olabilecekken, kültür'ü meydana getirmesi de yabancılaşmasına neden olabilmektedir. Öyle ki kültür insanı kendine has öğeleri ve normları ile belli bir yaşama biçiminin içine alarak kısıtlayabilir. Kültür'ün sınırlandırıcı etkisi artarsa insanın istekleri doğrultusunda özgürce etkinlikte bulunması zorlaşabilir” (Kiraz, 2011: 48). “Georg Simmel kültürel ve toplumsal dünyanın kendilerini yaratan ve her gün yaratmaya devam eden aktörleri gittikçe daha fazla egemenliği altına aldığını söyler. Ona göre bu kültürel dünya, kendine ait bağımsız bir hayata kavuşmuştur ve bireyin onu yaratma, özümseme ve kontrol etme kapasitesi azalmıştır” (Ritzer, 1992). Bir nevi insanın kendi yarattığı kültürün değerleri içerisinde sıkışıp kalması ve o kültürün kişiyi yabancılaştırması durumu söz konusudur. Metropol kültürünün getirdiği sahte özgürlük, bir yabancılaşma durumunu da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, metropoldeki yabancılaşma önem arz ettiği için modern toplumdaki yabancılaşma kavramından bahsetmek metropoldeki yabancılaşma için ipuçları verecektir. Modern toplumda yabancılaşma kısaca açıklandıktan sonra metropolde yabancılaşmaya da kısaca değinilecektir.

2.7. Modern Toplumda Yabancılaşma

Yabancılaşma, insanoğlunun her döneminde var olmuştur. Sadece, yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler ile yabancılaşma da döneminin koşullarına uygun bir şekilde oluşmuştur. “Yabancılaşma değişimle birlikte varlığın, yaşamın, insanın ayrılmaz bir parçasıdır. Ortaçağ Avrupa'sının kiliseye boyun eğmiş, bu dünyadan elini eteğini çekmiş insanı da yabancılaşma çerçevesinde değerlendirilebilir, günümüz insanı da” (Kiraz, 2011: 23). “Yabancılaşma, gerek toplum yaşamında ve gerekse de bireyin yaşamında, çağın koşulların durumuna göre biçimlenmekte ve değişik oranlarda ortaya çıkmaktadır” (Kiraz, 2011: 23). Bu durumda modern toplumdaki yabancılaşmanın durumundan bahsetme gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Çünkü yabancılaşma, döneminin koşullarına uyum göstererek farklı şekillerde yeniden ortaya çıkabilmektedir.

Çağdaş düşünürler, yabancılaşmayı toplum ve birey ekseninde incelemişler ve genel ve özel şeklinde iki yabancılaşma türü tespit etmişlerdir. Genel yabancılaşmayı Heidegger ifade etmiştir. “*Genel yabancılaşmayı* insanın yaşadığı toplumla ifade etmeye çalışan Heidegger'e göre insan, topluma “das Man” adı verilen hem hiç kimse hem de

herkes olan bir güç, bir kamu tarafından uyumlu, sessiz ve sıradan hâle getirilmeye zorlanır “ “das Man” kişinin kendi kendisi olmasına asla izin vermez, o insanı aynı kalıplar çerçevesinde düşünmeye, aynı normlara göre davranmaya, aynı amaçlar için harekete geçmeye, aynı şekilde sevmeye, inanmaya zorlayan bir diktatör (Kızıltan, 1986: 118) olduğundan, kişinin halis yani kendi özünü yansıtmamasını engeller ya da pasifize etmeye çalışır” (Kızıltan, 1986, Akt. İlhan, 2012: 44). Sonuç olarak kişinin kendisine yabancılaşması durumudur. Özel yabancılaşmayı ise, Merton şu şekilde ifade etmiştir: “Amerikan sosyoloji ekolünden Merton’un kuramlaştırdığı *özel yabancılaşma* (Sazyek, 2008: 30) ise, kişinin tek bir etkinliğinden hareketle kendisini ve çevresini yeniden değerlendirmesi ve bu etkinliği ile hesaplaşırken diğer insani etkinliklerini yadsıması sonucunda ortaya çıkar (Kızıltan, 1986: 139)” (Kızıltan, 1986, Akt. İlhan, 2012: 44). Sonuç olarak bu durum, kişinin topluma yabancılaşmasıdır. Genel yabancılaşma; toplumun, kişinin özünü yansıtmamasını engellemesi sonucu bireyin kendisine yabancılaşmasıdır. Özel yabancılaşma ise kişi, tutku derecesinde bir şeye bağlanarak kendini toplumdan soyutlamasıdır. Yani kişinin topluma yabancılaşması olarak tanımlamak mümkündür.

Modern toplumdaki bireylerde görülen psikolojik kökenli rahatsızlıkların yabancılaşma ile ilgisinin ve bağlantısının açıklanması, modern toplumdaki bireylerdeki ve toplumdaki yabancılaşmanın açıklanması bakımından önem arz etmektedir denebilir. Psikoloji alanındaki yabancılaşma açıklamalarının, sadece bireysel nedenlerle değil aynı zamanda toplumsal nedenlerle ilişkili olması irdelenecektir. Sadece sosyolojik ve felsefik olarak değil psikolojik ve psikiyatrik olarak da yabancılaşmanın açıklanması bakımından bu izahlar önemlidir. Bu psikolojik ve psikiyatrik yabancılaşma açıklamalarının, modern hayattaki yabancılaşma ile bağlantısının ortaya konulması ve yabancılaşmanın başka bir perspektif açıdan incelenmesi potansiyel bakımından açıklanmaya değerdir. Kısacası, modern hayattaki yabancılaşma kavramının psikolojik rahatsızlıklarla ilgili bağlantısının ortaya konulması, bu kavramın modern hayattaki karşılığını açıklamak açısından yardımcı olacaktır.

Nevroz, psikolojik rahatsızlıklar arasında yabancılaşma ile ilgili problemlerden biridir. “Nevrotik bireyin, kendisine ve diğer insanlara yabancılaştığı düşünülmektedir. Örneğin Fromm (1999, s. 65), yabancılaşmış kişiyi nevrotik olarak değerlendirir. Nevrozun, kişinin beklentileri ve yaşadıkları arasındaki uçurumdan dolayı yaşadığı strese karşılık beliren duygusal tepkiler olduğu bilinmektedir” (Serdaroğlu, 2008: 59). “Nevrotik

kişi; mutsuz, kaygılı, çevresiyle olan ilişkilerinde etkisiz ve suçluluk duyguları içinde yaşayan biridir” (Geçtan, 1999a: 150) ve sürekli olarak kendi iç dünyası üzerine yoğunlaşarak yabancılaşma süreci içine girmektedir” (Serdaroğlu, 2008: 59,60). Kişideki bu olumsuz durumlar, kaçınılmaz olarak yabancılaşmaya sebebiyet vermektedir. “Böyle bir yabancılaşma durumu ile birlikte, kişinin kendisini içinde yaşadığı topluma ait hissedemediği, hayatına belirli bir anlam ve yön veremediği, kendisini etkin bir özne olarak var edemediği, isteklerini ya da potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştiremediği, kişiliğinde ise bazı bölünmeler yaşadığı gözlenmektedir” (Serdaroğlu, 2008: 60). Nevrotik insan günlük yaşamı içerisinde, kendisi için önemli bir kuvvet olma hissini kaybetmiştir (Horney, 1999: 205). “Freud nevrozun sağaltılması için en önemli aracın bilinçdışı örtüsünün kaldırılması olduğuna inanıyordu” (Fromm, 1999: 106).

Carl G. Jung ise yabancılaşmayı şu şekilde tanımlamıştır. “Jung’un yabancılaşma ile ilgili görüşleri, çoğunlukla kişiliğin oluşumu ile alakalıdır. Jung, kişiliğin *ego*, *bireysel bilinçdışı* (self unconsciousness) ve *kolektif/toplumsal bilinçdışından* (collective unconsciousness) oluşan üç ayrı katmandan meydana geldiğini ileri sürmüştür” (Serdaroğlu, 2008: 62). “Jung’un, bireyin kişilik oluşumu ile ilgili düşüncelerinde, kurulan sosyal ilişkiler dolayısıyla toplumla bütünleşme olgusu oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bireyin, kimliğinin oluşumunun bu sayede geliştiği düşünülmektedir. Bu bağlamda kişinin, içinde yaşadığı toplumla bütünleşemediği takdirde, kimlik duygusunda bir eksiklik hissedeceği söylenilebilir” (Serdaroğlu, 2008: 63). “Birey, kolektif bilinçdışından uzaklaştıkça, kendisine, üyesi olduğu topluma ve bir parçası olduğu doğaya karşı yabancılaşır” (Jung, 1969’dan akt. Ertoý, 2007, s. 35). “Fakat bunun yanı sıra, toplum kurallarına aşırı derecede bağlanmanın da yabancılaşmaya neden olan bir etmen olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun nedeni, bu sayede, bireyin kendine has bir kişilik geliştirmesinin engellenmesidir” (Serdaroğlu, 2008: 63). Jung bu şekilde yaptığı açıklamalarla yabancılaşmayı, kişinin hem toplumla fazla bütünleşmesi ile hem de toplumdan çok fazla soyutlandığında ortaya çıkabilen iki farklı şekilde tanımlamıştır. Jung yabancılaşmayı sadece bireysel açıdan değil toplumsal/kolektif açıdan da açıklamıştır.

Jung kişinin iki türlü yabancılaşmasından bahseder. Jung, kişinin yaşadığı toplum ile bütünleşmediğinde ve kolektif-toplumsal bilinçdışından uzaklaştığında kendine, topluma ve doğaya karşı yabancılaşmakta olduğunu ifade eder. Bu ilk yabancılaşmadır. Aynı zamanda bireyin topluma aşırı bağlanmasının da kişinin kendi kişiliğinin gelişmesine

olumsuz olacağından, kişinin bu şekilde de bir yabancılaşma içerisine gireceğini söylemektedir. Bu da ikinci yabancılaşmadır.

Otantik kişilik de yabancılaşma ile ilgili bir kavramdır. “Otantik olmayı başaramayan kişi, yaşamını büyük bir boşluk duygusu içinde, kendisini çoğu zaman dış dünyadan ve diğer insanlardan soyutlamış bir hâlde, güçsüzlük ve anlamsızlık duyguları ile kıvrınarak geçirir. Nitekim kişinin kendi gerçek özünden vazgeçmesi, kendine yabancılaşma olarak adlandırılır” (Horney, 1999: 191, Akt. Serdaroğlu, 2008: 68). Önemli olan otantik bir yaşam sürebilmektir. Frankl’a göre, nevrozlar anlamsızlık duygusundan kaynaklanmaktadır” (Yalom, 1999: 659). “Anlaman iyileştirici bir gücü vardır” (Frankl, 1999: 16). Modern toplumda yaşayan bireylerin günlük hayatlarında en çok ihtiyaç duydukları olgu, birey anlam vereceği bir yaşama sahip olmasıdır. Bireyin bundan başka bir şeye pek ihtiyacı yoktur.

2.8. Metropolde Yabancılaşma

Modernleşme ve modern topluma geçiş ile birlikte metropoller¹ yeni hayatın yaşam alanlarından biri olmuştur. Metropol, modern toplumun oluşturduğu formlardan biridir. Bu metropol, bir yandan değişen ve dönüşen değerleri yeni modern bir toplumda eritirken bir yandan da bu modern hayatın getirisi olan olumlu ve olumsuz yeni unsurlar barındırmaktadır. Metropol hayatına ait bu özellikler sonucunda bu gibi toplumlarda yaşayan bireylerde ve toplumda yabancılaşmanın görülme potansiyeli fazladır. “Kentlerin hızla büyümesinin, sanayi devrimi ve onunla birlikte gelen teknolojik değişikliklerle nüfusun kentlileşmesinin, kentlerin uzamsal ve özdeksel yapılarında derin etkileri olmuştur” (Paul, 2002: 33). Kentlerin kalabalıklaşması ile iş bölümü ve uzmanlaşma artmış, buna bağlı olarak da niceliksel olarak çoğalan fakat niteliksel anlamda azalan kişiler arası etkileşim, samimiyetten uzak, yüzeysel ve yabancılaşmış ilişki türlerinin oluşmasına neden olmuştur (Serdaroğlu, 2008: 41). İş bölümü, metropol hayatındaki dış uyaranlar (trafik ışıkları, led aydınlatmalar, araçların korna sesleri, devasa binalar, anlamsız kalabalıklar...), rasyonellik, hesaplılık, verimlilik, akılcılık, tüketim ve duyguların olmaması, metropoldeki bu öğelerin metropolde yaşayanların yabancılaşmasının ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Yabancılaşma giderek metropole

¹ “Ana kent” olarak tanımlanan kelime. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=METROPOL> Çalışma da kent, ana kent, büyük kent ve metropol dördü de aynı anlamda kullanılan kelimelerdir.

özgü bir kavram olarak kabul görmeye başlamıştır. “Çağımızda, giderek büyüyen modern kentlerin bir getirisi olarak aidiyetsizlik duygusu daha da başat bir hal almaktadır” (Frankl, 1999: 34, Akt. Serdaroğlu, 2008: 70). Bu aidiyetsizlik duygusu bireyde gitgide kafa karışıklarına ve yabancılaşmaya yol açmıştır. “Kendine yabancılaşan insan her şeyden çok, ona bir sığınak, bir kimlik, anlam ve güçlülük duygusu verecek bir şeye ihtiyaç duyar” (Horney, 1999: 19, Akt. Serdaroğlu, 2008: 70). Çünkü kişi bir anlam arayışındadır. Anlam arayışı olmayan bir insanın yaşamak içinde pek de sebebi kalmamıştır.

Modernleşme ile birlikte insan, tek tipleştirilmiştir. Kalabalık metropollerde yaşayan birey, diğer insanlarla çıkar ilişkisi içinde yaşamıştır. Bu ilişkiler sonucu giderek yalıtılıp, yalnızlaşıp ve güçsüzleşip, psikolojik sorunlar yaşamaya başlamıştır. Her geçen gün pasif hâle gelen kişi, bazı psikolojik problemler yaşamaya elverişli bir konuma gelmiştir (Serdaroğlu, 2008: 58). Kentleşme, göç eden insanlara iş bulma konusunda olanaklar sağlamasının yanında, kültürel sorunlara da neden olmuştur. İnsanlar, gitgide kentlerdeki yoğun kalabalık içerisinde yalnızlaşarak hem topluma hem de kendilerine yabancılaşmıştır (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008: 136). “Birey, yeni kent hayatıyla beraber kendisini çok daha karmaşık bir yapı içerisinde bulmuştur. Birey bu yeni ve yabancı durum içerisinde kendisinde farklılık yaratma çabası içerisine girmiştir. Bireyin bu farklılaşma çabasının altında şüphesiz bireyin kendini arama çabası yatmaktadır. Çünkü birey artık yabancıdır” (Can, 2016: 229).

Metropoldeki yaşamda en büyük eksiklik, her şeyin niceliğe ve rasyonelliğe bağlanmış olmasıdır. Bu durumda otomatik olarak nitelik yani nicel gibi maddi olmayan insani duyguların giderek azalması veya hiç görülmemesidir. Metropolde artık çoğu insan birbirini bir sayıdan ibaret veya işini görebileceği bir nesne olarak görmektedir. “Bilinci elinden alınan insan, toplumsallaşamaz ve yaşadığı şey *yalnızlığın özgürlüğü* olur ve bunun adı, aydınlık çağda *karanlık kölelik*” (Uzun, 2018: 49). Yabancılaşma bilinçten kurtulmadır. Kendi öz bilincini taşımayan kişi, kendi kendisine yabancılaşmış bireydir. Kısacası yabancılaşma ya sosyal uyumdur veya sosyal kopukluktur. “Gündelik hayatta insan olmanın, kendi olmanın anlamını bilinçli zihinlerde sonlandıran yabancılaşma, bireyin toplumsal bağlarından kopmasına ve içsel parçalanma yaşamasına neden olur” (Uzun, 2018: 44, 45). “Modern hayatın gündelik insanı, yabancılaşmayı öylesine içselleştirmiştir ki adeta *çoklu bir yabancı* hâline gelmiştir. Günümüzde yabancılaşma popüler bir sorun olarak görülmektedir. Meta aşkıyla sarhoş olunan dünyada insanın,

insani değerleri önemli derecede boyut değiştirmiştir” (Uzun, 2018: 45). Bu durum, metropoldeki toplumu ve bu toplumun insanlarındaki ilişkileri anlatan bir açıklamadır. Metropol toplumun hayatı, giderek niteliğin kaybolup yerine niceliğin ön plana çıktığı bir yerdir.

Metropol hayatının girdabına kapılarak yabancılaşan insanlar artık kendi olmaktan çıkarak bireyselliklerini kaybederek metropol toplumunun bir nesnesi hâline gelmiştir. “Bireyler tamamen bağımlı hâle gelerek bireyselliklerini kaybederken, kapitalist düzenin büyük tanrıları “sermaye” ve “piyasa”, zaman içerisinde bağımsızlaşmayla birlikte “kişilik” kazanmaktadır” (Ertoyl 2007: 64, Akt. Uzun,2018: 60). Bu bir nevi kişinin, metropol toplumunun girdabında kaybolarak kendini, kişiliğini, özünü ve benliğini kaybederek kendisine yabancılaşması durumudur.

2.9. Georg Simmel’in Sosyolojik Yaklaşımı

Georg Simmel sosyolojinin en önemli düşünürlerin biridir. Simmel’in sadece genel sosyolojinin de değil, ayrıca yabancılaşma ile ilgili düşüncelerinde de yani metropol hayatının bir sonucu olarak sunduğu yabancılaşma anlayışında da, kendisinin doğup büyüdüğü ve yaşadığı Almanya’nın Berlin şehrinin çok büyük etkisi vardır. Simmel sosyolojisini oluştururken Berlin’deki yaşantısından büyük oranda etkilenmiştir.

“Binaların üstündeki abartılı ışıklı reklâmlar, kirli bir dünyada, büyük kentin avizeleri olarak parıldıyorlardı... Ve tanrıya şükranı belirten lâtif seslerin yerine, gece gündüz, durmaksızın büyüyen bir insan kitlesinin çılgın velvelesi işitiliyordu. Kaldırım mühendisleri, koketler, sosyete fahişeleri, Avrupa’nın tüm ayak takımı ve pisliği, dur durak bilmez bir humma içinde, tam da bu evin çevresinde ırmak gibi akıp geçiyorlardı” (Jung, 1995: 8,12).

İlk olarak Simmel’in sosyolojisine kısaca bir bakmakta fayda vardır. Simmel’e göre toplum şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir insan topluluğu bu insanların her biri nesnel olarak belirlenen ya da onları öznel olarak teşvik eden bir yaşam içeriğine sahip oldukları için gelmez bir toplum haline. Ancak bu içeriklerin hayatiyeti karşılıklı etki biçimine bürününce; ancak bir birey bir başkası üzerinde dolaylı ya da dolaysız bir etki yarattığında toplum haline gelir...”(Simmel, 2009: 48).Toplum, nesnel bir sistem değildir. Simmel “Nitekim toplumu, toplumlaşma (*sociation*) ilkesini somutlaştıran bireyler arasındaki,

karmasık bir ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde tanımlıyordu”(Swingewood,1998:164-165).Önemli olan karşılıklı etkidir. Simmel genellikle toplum kavramını kullanmaz toplumlaşma kavramını kullanır. Yani Simmel için önemli olan ilişkiler ve etkileşimlerdir. Simmel’in bu tutumu metropoldeki ilişkileri ve yabancılaşmayı açıklarken de görülmektedir. Simmel’in sosyolojisinde önemli bir yer tutan, yabancılaşmayı ve metropol hayatını açıklarken sık sık yararlandığı kavramlar olan bireysel ve nesnel kültürü açıklamak bu çalışma için yararlı olacaktır. “İnsanlar toplumsal yapılardan ve Simmel’e göre daha önemlisi, kültürel ürünlerden etkilenirler ve ayrıca onların tehdidi altındadırlar. Simmel bireysel kültürü nesnel kültürden ayırır. *Nesnel kültür*, insanların ürettikleri (sanat, bilim, felsefe vb. gibi) şeyleri anlatır. *Bireysel(öznel) kültür*, nesnel kültür ürünlerini yaratma, özümseme ve kontrol kapasitesidir. İdeal anlamda birey, kültürü biçimlendirir ve nesnel kültür tarafından da biçimlendirilir. Asıl problem nesnel kültürün kendine ait bağımsız bir hayata kavuşmasıdır” (Ritzer, 1992: 3). Simmel’e göre, “Yabancılaşma tam da nesnel kültürün hayatın kendisini engelleyen bir güce dönüşme sürecidir” (Simmel 2014: 13, 14, Akt. Uzun, 2018: 100) der.

Georg Simmel’in de Karl Marx gibi ekonomik temelli problemler ile ilgilendiğinin izleri görülmektedir. Ama Georg Simmel, Karl Max’ın problemleri ekonomik temelde açıklamasına katılırken yabancılaşmadan kurtulmak için sunduğu reçete olan sosyalist bir toplum hayalini pek mümkün görmemekte ve bu reçeteye katılmamaktadır. “Marx ekonomik problemlerin zamanla-sınırlı olduklarını, kapitalist toplumun ürünü olduklarını düşündüğü için, nihayetinde onların çözülebileceğine inanır. Ancak Simmel, temel problemlerin insan hayatına ilişkin olduğuna ve gelecekte düzelmeleri umudu olmadığına inanmaktadır” (Ritzer, 1992: 11, 12). Yani Simmel hayattaki temel problemlerin hepsinin insana ilişkin olduğunu düşünmektedir ve bu sebeple karamsar bir bakış açısı sunarak bu problemlerin çözülmesi için bir umut görmemektedir. Bu yaklaşımdan yola çıkılarak Simmel’in, toplumsal hayatta önemli bir problem olan yabancılaşmadan da tamamen kurtulmak için bir umudunun olmadığını söylemek mümkündür.

Simmel’in metropolde ortaya çıkan olumsuzluklardan biri olan yabancılaşmayı anlatırken kullandığı en önemli öğelerden biri ve belki de en önemlisi “para” kavramıdır. Georg Simmel, yabancılaşmadan kurtulmak için bir kurtuluş yolu görmemektedir. Aslında Simmel bu konuya net bir açıklık getirmemiştir. Çünkü Simmel yabancılaşmayı patolojik bir durum olarak görmediği için bir çözüm yolu da sunmamıştır. Ama Simmel

yabancılaşmadan kurtulmak için kesin bir çözüm sunmasa da bir seçenek sunmuştur. “...Simmel’in çoğunluktan çıkma, kendini her türlü sıradanlığa teslim etme karşısında insanın kendi özünün birlik ve uyumunu koruması, başkalarıyla her türlü karşılaştırılmayı reddetme olarak gördüğü soyluluk, özü itibari ile modern kültür ve para ekonomisinde başat olan eğilimlere karşı sürekli bir protestodur da. Simmel için seçenek soylu kişiliktir” (Simmel, 1900’den aktaran Jung, 1995: 72). “Simmel’e göre kent, modern insanın yaşamında merkezi bir yere sahiptir. Modern hayatın en temel sorunu, devasa toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknik karşısında, kişilerin kendi özerklik ve bireyselliklerini koruma çabasından kaynaklanır” (Özyurt, 2007: 114). Bunun sonucu da yabancılaşma ve yalnızlıktır.

2.9.1. Georg Simmel’in Gözünden Metropol Yaşamındaki Yabancılaşma

Simmel’in kendisinin metropol yaşantısından gelmiş olması durumu, sosyolojisini oluştururken önemli bir rol oynamıştır. Bu başlıkta Simmel’in Marx ile benzerlikleri ve farklılıkları, toplumu nasıl tanımladığı, yabancılaşma açıklamaları ile bağlantılı olan bireysel ve nesnel kültür ve modern hayatın problemleri ve çözümleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu anlatılanlar Simmel’in sosyoloji anlayışını tanımak ve anlamak için kısa bir giriş ve ön hazırlık mahiyetindedir. Bu kısa girişten sonra şimdi çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan Simmel de yabancılaşma kavramı detaylıca açıklamaya çalışılacaktır.

2.9.1.1. Georg Simmel’de Para

Georg Simmel, modern toplumun oluşturduğu formlardan biri olan metropol hayatı ile ilgilenmiştir ve çalışmalarında onu odak noktasına almıştır. Simmel, metropolün kendine özgü belli başlı unsurları olduğunu düşünmektedir. Bunlardan en önemlisi metropol hayatının merkezindeki bir unsur olan “*para*” ve “*para ekonomisi*”dir. Para ekonomisine dayalı metropol toplumu, toplumsal yaşamdaki ilişkilerin ve kültürün değişip dönüştüğü bambaşka bir düzenin olduğu bir yerdir. Bu değişim ve dönüşümde paranın rolü yadsınamaz bir gerçekliktir.

Simmel’de para kavramı metropoldeki yabancılaşmanın ortaya çıkmasında kilit bir rol oynamaktadır. Simmel metropoldeki yabancılaşmayı fitilleyen en önemli faktör olarak

her şeyin değer eşitleyicisi parayı ve metropol toplumundaki önemli güçlerin başında gelen para ekonomisini koymaktadır.

“Simmel’e göre para, en saf mübadele biçimidir. Döngünün bir nesnenin bir başkasıyla değiştirildiğinde sona erdiği takas ekonomisinin aksine, para üzerine kurulu bir ekonomi sonsuz dizide mübadele imkânı sağlar. Bu imkân Simmel için önemlidir, zira o toplumsal yapılar ve nesnel kültürün yaygın gelişimine temel oluşturur. Neticede, bir mübadele biçimi olarak para, Simmel için modern şeyleşmiş bir toplumsal yapı içindeki insanların yabancılaşmasının kök nedenlerinden birini temsil eder” (Ritzer, 1992: 11).

Simmel’e göre para, metropolde nesnel bir kültür oluşturarak yabancılaşma için bir temel meydana getirmiştir. Para, domino etkisine benzer bir şekilde metropol hayatını etkilemektedir. Paranın metropol hayatını derinden etkileyecek bir şekilde başlattığı bu süreç ile sonrasında yabancılaşma gibi birtakım meydana gelebilecek olumsuzlukların fitilini ateşlemektedir. “Simmel, kent yaşamında paranın her şeyi nitel değerlerinden kopararak belli bir nicellikle ortak bir paydaya, satın alınabilir bir nesneye indirgemesi durumunun yabancılaşmanın ortaya çıkmasındaki öneminden bahseder... Simmel, yabancılaşmanın temelinde gördüğü bir faktör olarak paranın insanlar arası ilişkide satın alarak, hızlıca tüketerek hayatından çıkarabilme, kısa, duygusal anlamda bağlanma gerektirmeyen ilişkilerin kuruluşunda oynadığı role dikkat çeker” (Fırıncioğulları, 2015: 57). Simmel’e göre metropoldeki kişilerin yabancılaşma sürecini başlatan unsur paradır. Paranın giderek metropolde vazgeçilmez bir unsura dönüşmesi sonucu, metropolde yaşayan kişiler için yabancılaşma kaçınılmaz olmuştur ve bu yabancılaşmadan kurtulmak da metropolde neredeyse imkânsızdır.

Paranın ne kadar etkin bir güç olduğu görülmektedir. Ama para tek başına pek bir şey ifade etmemektedir. “Para, sahip olduğu değeri, bir mübadele değeri olarak elde eder. Öyle ki mübadele adına hiçbir şeyin olmadığı yerde, onun da hiçbir değeri yoktur” (Simmel, 1990: 179). O bir mübadele yani iletişim ve etkileşim hâlinde değer kazanır. Sonunda ise para, insan ilişkilerini gitgide niteliksel olmaktan çıkarak niceliksel bir duruma dönüştürür. Para, metropolde bir hareket alanı bularak metropol kültürünü ve yaşantısını derinden etkilemiştir. “Simmel açısından bir mübadele formu olan para, dünyanın daha fazla şeyleşmesine ve bu şeyleşmiş modern dünyada insanların yabancılaşmasına yol açar. Hatta para, şeyleşmiş bir dünya var etmekle kalmaz; niceliğin

nitelik üzerindeki gücünü ve hâkimiyetini arttırarak bu şeyleşmiş sosyal dünyanın zamanla daha da rasyonelleşmesine sebep olur” (Simmel, 2014: 13, Akt. Uzun, 2018: 100). “O, modern metropolü, nesnel kültürün geliştiği ve bireysel kültürün gücünü yitirdiği ‘gerçek alan’ olarak görür...” (Ritzer, 1992: 10). Para aracılığıyla rasyonelleşen metropolde hayat artık nicel ilişkilerle kurulu ve nesnel kültürle donatılmış bir yerdir. Metropoldeki insanlar da artık öznelliklerini kaybetmişlerdir. Onlar artık, para aracılığıyla sadece sayıdan oluşan bir nesne, nicel ve edilgen bir varlık hâline gelmişlerdir. Simmel’e göre “her şeyi formsuzluğa, renksizliğe ve salt nicel olgulara indiren para; bireyselliğin, yaratıcılığın, ruhun, estetiğin ve düşünmenin de gerçek düşmanıdır. Paranın gri rengi, modern insanın ruhunun rengidir” (Simmel, 2014: 13, Akt. Uzun, 2018: 102). “...Bireyselliğin, ruhun, estetiğin hakiki düşmanı olan bu para, kültürün trajedisinde de kendisini göstermektedir. Öyle ki bireysel kültürün, nesnel kültür karşısındaki bozgunu ve sürekli olarak geriye çekilmesi, bireyin mahkûmiyetini ağırlaştırarak modern dünyada parçalara ayrılan ve izole olan bireyin karakterini de gittikçe silmektedir” (Simmel, 2014: 13, Akt. Kahraman, 2018: 93). Paranın metropoldeki olağanüstü etkisi ile nesnel kültür, birey odaklı bireysel kültüre üstün gelmiştir. Bu durumun sonucunda ise nesnel kültür merkezli bir metropol karşısında, bireyselliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan birey, kendisine bir savunma mekanizması geliştirmek zorunda kalarak yalnızlaşıp ve yabancılaşmıştır. “Simmel’i kaygılandıran, daha ziyade nesnel kültürdeki gelişimin birey açısından yarattığı tehdittir. Simmel bireysel kültürün egemenliğindeki bir dünyaya yakınlık duyar, ancak böyle bir dünya ihtimalinin gittikçe imkânsızlaştığını görür. Simmel’in ‘kültürün trajedisi’ dediği şey işte budur” (Ritzer, 1992: 10). Buradan da şu sonuca ulaşmak pek de zor değildir: Metropoldeki para ve para ekonomisinin kendi çıkarına yönelik bir nesnel kültür yaratarak bireysel kültürü egemenliği altına almıştır. Gitgide nesnel kültür güçlenmekte ve bireysel kültür tam tersi zayıflamaktadır. Bunun sonucu olarak ise, kişi paranın egemenliğindeki metropolde gitgide çaresiz bir duruma sürüklenmektedir. Bu da kişide yalnızlık, bezginlik, bıkkınlık, duyarsızlaşma, kayıtsızlık ve yabancılaşma gibi durumlar ve hisler yaratmaktadır.

Para görüldüğü üzere metropolde yaşayan birey üzerindeki egemen güçtür. Bu durumun sonucu ise bireyin, kendisini paranın oluşturduğu nicel ilişkilerden ve dış uyaranlardan koruması için bir savunma mekanizması geliştirerek yabancılaşmasıdır. Birey, metropolün en önemli unsuru olan paranın kendine has yapısının sonucunda getirdiği özellikler veya değişkenlere karşı bir savunma organı geliştirmiştir. Bu organda

rasyonel ve nicel ilişkiler için uygun olan akıldır. Bireyin kalbiyle yani duygusu ile davranmaması sadece aklı ile hareket etmesi sonucu gitgide metropolde yalnızlaşmış, kayıtsızlaşmış ve duyarsızlaşmıştır. Bu durumlarda beraberinde yabancılaşmanın göstergeleridir. Sonucunda nitel ilişkilerin olmadığı yerine nicel ilişkilerin olduğu bir nesnel kültür ortaya çıkmıştır.

2.9.1.2. Georg Simmel’de Fahişelik

Simmel para ile fahişelik² arasında bir ilişki kurmuştur. Simmel’e göre fahişelik metropol hayatını oluşturan önemli parçalardan biridir. Çünkü fahişelik, paranın metropoldeki gücünü göstermektedir. Fahişelik, para ile her şeyin satın alınabilir bir seviyeye indirgenmesi ve her şeyin bir ücretinin olabileceği şeklinde bir yaklaşımın ortaya çıkması sonucu oluşan bir durumdur. Para ile her şey mümkündür, para her şeyi hâller ve para her şeyi satın alarak nesne olmayan bir özneyi bile nesneye dönüştürebilmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri de fahişeliktir. “Paranın bizzat bir amaç, gerçekte asıl hedef hâline geldiği bir toplum birey üzerinde bazı olumsuz etkilere sahiptir; bunların en ilginç iki tanesi kinizm ve bıkkın tutumdaki artıştır. Toplumsal hayatın en üst ve en alt düzeyleri satılık olduğunda, ortak bir göstergeye –paraya– indirgendiğinde toplum kinizme yönelir. Nitekim güzelliği, hakikati veya zekâyı bir mısır gevreği veya koltukaltı deodorantı gibi kolayca satın alabiliriz. Her şeyi ortak bir göstergeye indirgeme her şeyin bir bedeli olduğu, her şeyin piyasada alınıp satılabileceği anlamına gelen kinik bir tutuma yol açar” (Ritzer, 1992: 13). Para, ‘her şeyi kaç?’ sorusuna indirgemektedir. Para her şeyi bir fiyata indirgemıştır. Çünkü para ile istenilen her şeye sahip olmak mümkündür.

Simmel para ile fahişelik arasında önemli benzerliklerin olduğunu savunmaktadır. Simmel, “Tam bir kayıtsızlıkla her türlü kullanıma müsait oluşu, kimseye sadık olmayışı, kimseyle bağ kurmayışı, her türlü duygusal bağı dışlayan ve onu salt bir araç olarak kullanmaya elverişli hâle getiren katıksız nesnelliği – bütün bunlar onunla fahişelik arasında hayrete şayan bir benzerlik olduğunu ima eder” (Simmel, 2009: 130). Paranın da fahişelik gibi belirli bir nitel ilişki ve bağ kuramaması gibi ortak özelliklere sahip olması dolayısı ile birbirlerine benzeyen kavramlardır. Ayrıca hem para hem de fahişelik metropol hayatını oluşturan ve metropole özgü olan önemli parçalardır.

² Bu kavram literatürde “Seks işçiliği” olarak kullanılmaktadır. Fakat bu çalışma için kullanılan kaynaklarda kavram fahişelik olarak çevrildiği için bu çalışmada da öyle kullanılmıştır.

Paranın metropoldeki yabancılaşmayı ortaya çıkarmasındaki temel neden olduğu daha önceden belirtilmişti. Simmel yabancılaşması, metropol hayatının başat aktörü olan para ekseninde açıklanmıştır. Metropoldeki paranın etkisi ile kaçınılmaz son olan yabancılaşma oluşmaktadır. Simmel yabancılaşmasını açıklanırken metropol hayatı, para, fahişelik, nicel ilişkiler, nesnel kültür, bezginlik gibi kavramları bir bütün içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu unsurlar birbirleri ile bağlıdır ve birbirlerini etkilemektedir. Para ile başlayan sürecin sonunda bu unsurların birbirleriyle ilişkisi yabancılaşmayı meydana getirmektedir. Yani Simmel, yabancılaşmayı bir süreç içerisinde gelişen bir oluşum olarak açıklamıştır. Metropolde yabancılaşmanın oluşması için bir süreç gereklidir. Georg Simmel'in yabancılaşma açıklamalarında para kilit rol oynamaktadır. Para, toplumsallaşmayı (karşılıklı ilişkiler) oluşturan mübadelenin en katıksız biçimidir. Bu sebeple para ile sayısız mübadele biçimleri oluşmaktadır. Bu durum, ilişkilerin gittikçe nicelleşmesine sebep olmuştur. Rasyonellik, hesaplılık ve dakiklık gibi niceliksel öğelerin metropolde daha fazla söz sahibi olması ile nesnel kültür, bireysel kültürü egemenliği altına almıştır. Bireyde metropoldeki nesnel kültür karşısında bir savunma mekanizması geliştirmiş ve çevresine mesafe ile yaklaşmıştır ve bu durumun sonucunda ise birey yabancılaşmıştır. Kısacası para, metropolün çok uyaranlı yapısını oluşturan ögedir. Para aracılığıyla birey birçok dış uyaranla yüz yüze gelmek zorunda kalmıştır ve yabancılaşma ortaya çıkmıştır. Metropolün bu durumuna uyum sağlamak için bir nevi, akılcı davranmak ve mesafe kurmak gereklidir. Para hem metropoldeki yabancılaşmanın kilit ögesidir hem de metropolün çok uyaranlı yapısını oluşturan ögedir. Metropolün çok uyaranlı yapısı da yabancılaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Paranın niceliksel yönü nesnel bir kültürün oluşmasını sağlayarak bireyin birçok uyaranla baş başa bırakmıştır. Bu durumda yabancılaşmaya yol açmıştır. Metropol, paranın gücünün ve etkisinin uygulandığı alandır. Para doğrudan veya dolaylı olarak yabancılaşmaya katkıda bulunmaktadır. Para, yabancılaşmayı meydana getiren uyaranları metropolde ortaya çıkaran güçtür.

Metropolün paranın etkisi ile meydana gelen çok uyaranlı yapısı, yabancılaşmanın oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Metropolün görsel anlamda ve imkânlar bakımından çekiciliği, iş olanaklarının fazla olması ve özgürlük vaat etmesi gibi olumlu özellikleri, insanlar tarafından burada yaşamak için tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bu durumun neticesinde ise metropol her türden insanın olduğu bir yığın yumağına dönüşmüştür. Metropol, farklı kültürlerden kişilerin oluşturduğu veya farklı kültüre sahip olan kişilerden oluşan bir yaşam alanıdır. Ayrıca metropol, geleneksel değerlere sahip taşıra

hayatından nerdeyse tamamen farklı değerlere sahiptir. Metropol değişim ve dönüşüm ile modern değerlerin etkisi ve unsurları ile çevrilidir. Metropol, modern toplumun unsurlarını, bileşenlerini taşıyan formlardan biridir.

Metropol, çok uyaranlı yapısı ve yoğun kalabalığı ile kişi için tam anlamıyla baş döndürücü bir özelliğe sahiptir. Metropol her türlü insanın yaşadığı bir yerdir. Tamamı ile bir karışım mekânıdır. Farklı kültürden insanlar, fahişeler, dilenciler, satıcılar... Metropol; hiç sönmeyen trafik ışıkları, devasa binalardaki led ışıkları ile süslenmiş reklam panoları, araçların çokluğu ve susmak bilmeyen korna sesleri, sıkışık araçlarla çevrili bir trafik, arabalardan çıkan egzoz dumanları, insanlarla hınca hınç dolu sokak kaldırımları, insanların kuru gürültüleri, kahkahaları, bağırışları ve asfalt yolların rögar kapaklarındaki deliklerden çıkan sis dumanları... Toplumdaki kişiyi etkileyebilecek çok uyaranlı bir yapıya sahiptir. Ayrıca hem her türlü insana ev sahipliği yapması ile hem de farklı kültürden oluşan kalabalıkları ile de metropol, çok uyaranlı bir yerdir. Metropolün bu dur durak bilmeyen yapısı metropolde yaşayan kişide bu uyarılara karşı bir geri çekme ve kendini bu uyarılara karşı güvende tutma durumu meydana getirmiştir. “Hep yeni olan ya da sürekli değişen izlenimler doğuran kesintisiz duyu bombardımanı, en uç biçimde nevrastenik³ kişiliği yaratır, kişi en sonunda, birbiri ardınca akın eden bu izlenimler, karşılaşmalar silsilesiyle başa çıkamaz hale gelecektir. Bu durum, bireylerin toplumsal, fiziksel çevreleri ile kendileri arasında bir mesafe koyma girişimleriyle sonuçlanır” (Frisby, 2006: 24).

Bu mesafe koyma girişimi sonucunda oluşan problemlerden biri de bezginliktir. Simmel’e göre, “Bezginlik tavrı kadar metropolle doğrudan doğruya bağlantılı bir ruhsal fenomen yoktur belki de” (Simmel, 2015: 321). Simmel’e göre bu bezginlik durumunun metropolde ortaya çıkması şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü kişideki bu bezginlik durumunun ortaya çıkmasında metropol hayatının çok uyaranlı yapısı etkilidir. Kişi, bu dış uyarılara karşı bir savunma mekanizması geliştirerek çevresine mesafe koyar ve giderek yalnızlaşır ve yabancılaşır. “Kentsel yaşamın öznesi, kendi çıkarları için kentsel yaşamla uzlaşmalıdır. Kent karşısında kendini korumaya çalışan birey, asosyal bir davranışa sürüklenir. Simmel, metropol insanının birbirine karşı bezgin tutumunu, biçimsel bir “temkinlilik” olarak değerlendirir. İnsanların metropol ortamında hissettiği “güvensizlik duygusu” onları daha temkinli yapar” (Simmel, 1950a: 417). Bu görülen durumların

³ Sinir argınlığı <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=284867>

sonucunda kişide sinirlilik, nefret ve tiksinti gibi duygular gözlenebilir. “Simmel, bu nefret, tiksinti ve karşılıklı yabancılık duygusunun, yabancılar arasında yaşamaktan kaynaklanan tehlikelere karşı doğal bir savunma olduğunda ısrar eder” (Özyurt,2007:115). Simmel, metropolün çok uyaranlı yapısına karşı temkinli olan kişilerin nefret ve tiksinti gibi durumlarda gösterebileceğini dile getirmektedir. Bu davranışlar, metropoldeki yabancılaşmanın önemli göstergelerinden biridir. Metropoldeki birey, metropole özgü birçok uyarıcı ile karşılaştığında, bu uyarılara karşı bir savunma mekanizması geliştirir ve çevresi ile mesafeli ilişkiler kurar. Bu uyarılara karşı geliştirilen savunma mekanizması kişi de bezginlik, kayıtsızlık ve duyarsızlaşma gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu kişiler duyguları ile hareket etmekten çok akılları ile hareket ederler. Bu şekilde kişiler kendilerini korurlar ama bunun karşılığı ise nesnel kültüre uyum sağlayıp kendilerine yabancılaşırlar.

“Simmel, birçok uyarıcıyla karşılaşmanın duyarsızlaşmayı, her şeyi parayla elde edebileceğine dair inancın ise bıkkınlık, kayıtsızlık, değersizlik hissini beraberinde getirdiğini savunur. Bireyler metropolde diğerlerine karşı kayıtsızlık içindedir ve belli bir mesafe ile yaklaşır. İlişkiler genel olarak, derin duygusal bağlarla değil, yapay, yüzeysel ve daha çok maddi temelde kurulur. Simmel, duygusal ilişkilerden çok maddi temelde ve belli bir mesafe ile kurulan ilişkilerin bireye daha özgür bir ortam sağladığını ancak bu durumun yabancılaşmayı, kayıtsızlığı ve yalnızlığı beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır” (Fırıncıoğulları, 2015: 61).

Genel olarak Simmel de yabancılaşma süreci şu şekildedir: Simmel’e göre genel olarak para ve onun yaşam alanı olan çok uyaranlı metropol hayatı yabancılaşma için temel faktörlerdir. Metropoldeki para ve para ekonomisi ile oluşan sayısız sayıdaki mübadele süreçleri, insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimi nitel olmaktan çıkarıp nicel bir seviyeye dönmüştür. Gitgide ilişkiler, para ile rasyonelleşmiştir ve her şey nicel bir hâle gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda ise nesnel kültürün bireysel kültür karşısında üstünlüğü gerçekleşmiştir. Birey nesnel kültür karşısında, bireyselliğini koruyabilmek için savunma mekanizmaları oluşturarak çevresi ile arasına bir mesafe koymuştur. Birey, giderek yalnızlaşmış ve yabancılaşmıştır. Diğerlerini değersizleştiren birey, gitgide kendisi de değersizleşmiştir. Birey bir aidiyetsizlik duygusuna kapılmıştır ve bir anlam arayışında olmuştur. Ama sonuç olarak birey nesnel kültüre uyum sağlayarak kendisine yabancılaşmıştır.

Ayrıca metropolün paranın aracılığıyla oluşan çok uyaranlı yapısı, sonucu birey nevrastanik (sinirlerinin artık bu uyaranları kaldıramayacak noktaya gelmesi durumu) bir kişilik hâline bürünerek, bu dış uyaranlara karşı bir savunma mekanizması geliştirmiştir ve çevresi ile arasına bir mesafe koymuştur. Bunun sonucunda ise bezgin bir kişi olmuştur. Birey bu bezginlik durumunda kalbi ile değil aklı ile karar verir. Metropoldeki diğer insanlarda o şekilde olduğundan dolayı bireyde gitgide uyum sağlayarak diğerleri gibi nesnel kültürün bir dışlisi olmaya başlamıştır. Bireyin hem aklı ile hem de kalbi ile hareket etmesi için bir sarsıntı veya bir şok geçirmesi gereklidir. Birey bu sayede kalbini ve ruhunu da bu çok uyaranlı metropole uygun hâle getirerek tam anlamı ile bir uyum sağlayabilmektedir.

III. YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Nitel araştırma, dünyayı görünür hâle getiren bir dizi yorumlayıcı, materyal uygulamalarından oluşur” (Creswell, 2015: 43). Ayrıca “nitel araştırma “bir araştırma sorusunu yanıtlamak amacıyla sayısal olmayan verileri toplayan” bir yöntemdir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015: 30, Akt. Ertaylan, 2018: 129).

Nitel araştırma yöntemlerinden olan hem *görsel analiz metodu* hem de *içerik analizi* bu araştırma için uygun görülmüştür. “Görsel analiz metodunun farklı çeşitleri vardır ve van Leeuwen ve Jewitt’e (2001:1-2) göre bunlardan biri, görsel malzeme olarak film, diziler ya da medyada geçen herhangi bir görselin içerik analizinin yapılmasıdır” (Koçak, 2015: 87). Bu çalışmada da 1970’li yıllardaki Amerika’nın metropol hayatını konu alan bir film olan *Taxi Driver*’in görsel analiz yöntemi ile içerik analizi yapılmaya çalışılmıştır.

3.1. Görsel Analiz Metodu

Çalışmada nitel araştırma temelinde “*görsel analiz metodu*” kullanılmıştır. Bu metodun görüldüğü sosyolojik çalışmalar literatürde “görsel sosyoloji” (visual sociology) olarak tanımlanmaktadır. “Görsel sosyoloji, toplumsal hayatı araştırmak için fotoğraf, film ve videodan yararlanarak toplumu ve kültürü analiz etmeye dayanan, toplumsal alanda geçerli bir bilimsel görüştür” (Harper, 1988: 54-55; Pauwels, 2010: 546). “Görsel sosyolojide veriler, sosyolojik konu ve kavramların görsel veri ile örtüşmesi ve görsel verinin teorik ve ampirik bir anlayış taşıması temelinde toplanır” (Harrison, 2002: 856).

“Görsel analiz, sosyoloji alanında 1960’lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmış ve ilk çalışmalarda fotoğraflık veriler kullanılmıştır. Bu çalışmaları ve yapıldıkları alanları şu şekilde özetleyebiliriz: Clark’ın (1971) ilaç ve uyuşturucu kültürü üzerine yaptığı çalışma, Davidson’un (1970) siyahların getto yaşamı ile ilgili yaptıkları çalışma, Adelman’ın (1972) güneyde yer alan küçük kasabalardaki yoksulluk ve ırkçılık alanında yaptığı çalışma, Hansberry’nin (1964) güneydeki sivil hakların hareketi ile ilgili yaptığı çalışma, Lyon’un (1971), Jackson’un (1977) yaptıkları kurumsal ve yönetsel çalışmalar, Ovens’in (1973), Estrin’in (1979) sosyal sınıflar üzerine

yaptıkları çalışmalar, Fusco ve Horowitz'in (1970) göçmen tarım işçilerinin yönetsel birliği üzerine yaptıkları çalışma, Simon-Mungo'nun (1972) karşı-kültürel hayat üzerine yaptıkları çalışma, Kerry'nin (1971) savaş karşıtı hareketler ile ilgili yaptığı çalışma, Copeland'ın (1969) konuşma özgürlüğü kapsamında yaptığı çalışma ve Smith'lerin (1975) kurumsal kapitalizmin sosyal sorumsuzluğuna dair yaptıkları çalışmalar" (Harper, 2006: 28, Akt. Koçak, 2015: 87).

Taxi Driver filminde Georg Simmel'in yabancılaşıma açıklamalarını gösteren görsellerin ve sözel ifadelerin görsel analiz ile ele alındığı araştırmanın soruları şu şekildedir:

- I. Georg Simmel'in yabancılaşıma ile ilgili açıklamalarında kilit unsur olan "*para*" kavramının, yabancılaşıma ile ilişkisi veya yabancılaşımanın oluşmasında etkisi, Taxi Driver filminde var mıdır? Varsa bu Taxi Driver filminde hangi görsel ve sözel kodlarla gösterilmektedir?
- II. Georg Simmel'in metropol hayatı ve yabancılaşımanın görünümü olan *bezginlik*, *bıkkınlık*, *duyarsızlaşma*, *kayıtsızlık* ve *yalnızlık* kavramları arasındaki ilişkiye yönelik açıklamaları, Taxi Driver filmindeki "*metropol hayatı*" nda var mıdır? Varsa bu hangi görsel ve sözel kodlar ile gösterilmektedir?
- III. Georg Simmel'in "*yabancılaşımadan kurtulmak*" için sunduğu bir seçenek olan "*soylu kişilik*", Taxi Driver filminde var mıdır? Varsa filmde bu durum hangi sözel ve görsel kodlar ile gösterilmektedir? Ayrıca Simmel'in "*yabancılaşımadan kurtulmanın olanaksızlığını*" sunduğu açıklamaları, Taxi Driver filminde var mıdır? Varsa filmde hangi sözel ve görsel kodlar ile gösterilmektedir?

3.2. Araştırmanın Analiz Birimi ve Analiz Süreci

Çalışmada veri analizi "*Taxi Driver*" filminin analizine dayanmaktadır. Bu film hem Georg Simmel'in yabancılaşıma yaklaşımına benzer bir yabancılaşıma içeren bir film olabileceğinin düşünülmesi bakımından hem de dönemin metropol hayatının profilini

yansıtmasından dolayı tercih edilmiştir. Araştırmada kullanılacak verilere Taxi Driver filminin sahnelerinden, internet sitelerinden, yerli ve yabancı bloglardan ulaşılmıştır.

Bu çalışmada yabancılaşma teması üzerinden analizi yapılacak film, 1976 yapımı Taxi Driver filminin türü, çağdaş sinema anlatısında görülen popüler bir tür olan *film noir*yani kara filmidir. Sinemadaki, geleneksel öykücü anlatım yerine, çağdaş sinema gerçekçi bir anlatıma sahiptir. Kara filmler de çağdaş sinemanın bu yönünü çok iyi sunan türlerdir. Taxi Driver filmi de döneminin metropol yaşamını her ayrıntısıyla gerçekçi bir şekilde sunmaktadır. Seyirci sadece bir film izlememektedir. Taxi Driver filmi 70'lerin ortalarındaki New York metropolünde geçmektedir. Taxi Driver sıradan bir film değildir, dönemin metropolünün toplumsal ve kültürel yapısını anlatan kült bir kara filmidir.

Yabancılaşmanın diğer alanlarda olduğu kadar sinema alanında da bu kadar popüler olmasının ve sinemada da kendisine sık sık yer bulmasının nedeni, insana ve topluma özgü bir kavram olması ve her dönemde görülebilme potansiyelidir. “Zamanın içine yerleşmiş ve sürekli değişen olguları ve olayları yakalamadaki gücü, mükemmelliği ve acımasızlığı sinemayı başka herhangi bir sanat dalıyla karşılaştırmayı olanaksız kılar” (Tarkovski, 1986: 73). Sinema genel olarak dönemindeki toplumun trajedisini ve döneminin sosyal hayatını sunmasından dolayı yabancılaşma gibi insan ve topluma özgü bir kavramın da sinemada olmaması sürpriz olurdu. Sinema, dönemini yansıtan ve konularını döneminin sosyal hayatından ve durumundan oluşturan bir alandır. Yani sinema döneminin toplumsal yapısını ve koşullarını yansıtan ve bunları dile getiren önemli sanatsal alanlardan biridir. Bunun neticesinde, yabancılaşma kavramı da kendisine bu alanda yer bulmuştur. Sinemada yabancılaşma genellikle psikolojik ve varoluşsal bir boyutta incelenmesinin yanı sıra sosyolojik yani toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerle alakalı olarak da incelenmiştir. Genel olarak sinemanın toplumsal gerçekçi yaklaşımı ile bu film, yabancılaşma olgusunun sosyal bir gerçeklik olarak yansımaları gösterilebilir.

3.2.1. Taxi Driver Filmi Hakkında Genel Bilgiler

Filmin Türkçe Adı: Taksi Şoförü (1976)

Filmin Orijinal Adı: Taxi Driver

Filmin Süresi, Türü ve Türkiye Vizyon Tarihi: 1 saat 54 dakika | Suç, Dram | 1 Aralık 1977

1976 yapımı Taxi Driver filmi, Paul Schrader tarafından yazılmıştır. “Filmin senaristi Paul Schrader, henüz 27 yaşında olduğu bir dönemde hayatında her şeyin kötü gitmeye başladığını, işinden, sevgilisinden ayrıldığını ve bir arabanın içinde yaşamaya başladığını anlatır. Bu yüzden Travis’in taksisi aslında Paul Schrader’in içinde bulunduğu kapana kısılmışlık hâlini de yansıtabilen bir metafordur çünkü Schrader, eğer Taxi Driver’ı yazmasaydım Travis’e dönüşebilirdim, demeyi ihmal etmiyor”⁴. Filmin başrollerinde filmdeki esas karakteri canlandıran Travis Bickle’ı oynayan Robert De Niro, Cybill Shepherd, Peter Boyle, Harvey Keitel ve Jodie Foster vardır. Taxi Driver filminin yönetmeni ise Martin Scorsese’dir. “Scorsese, filmdeki Travis karakterini, tüm kenti ve kendi zihnini temizlemek isteyen bir azize benzetir” (Thompson ve Christie, 1989). Film ayrıca 1994 yılında ABD Kongre Kütüphanesi tarafından “Kültürel, Tarihi ve Estetik olarak önemli” filmlerden biri olarak seçilmiş ve ulusal arşive alınmıştır⁵. Taxi Driver filmi 1.300.00 \$ gibi bir bütçe ile çekilmiştir. Karşılığında ise film yaklaşık 29.000.000 \$ ciro yapmıştır. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere Taxi Driver filminin ilk gösterim tarihi olan 1976 yılında, seyirciler tarafından epey ilgi görmüştür. Taxi Driver filmi bu büyük cironun yanı sıra dört dalda Oscar ödülleri için aday gösterilmiştir ve Cannes film festivalinden altın palmye (yılın en iyi filmine verilen ödül) ödülünü kazanmıştır.

Taxi Driver, dönemin New York’unu yansıtmaları bakımından önemli bir filmidir. Taxi Driver, hem senarist Paul Schader’in filmi kendi hayatından esinlenerek kaleme almış olması hem de Martin Scorsese’nin kamerası ile o dönemin New York’unu sunuşu bakımından, gerçekçilik yönü ağır basan önemli ve kült bir filmidir. Ayrıca bu film için, günümüzde de metropolün egemenliği altındaki insanların yaşadığı ve yaşayabileceği yalnızlık ve yabancılaşma durumlarını anlatabilme potansiyeli bakımından da önem arz etmektedir. Metropoldeki yabancılaşma, güncelliğini hâlâ koruyan bir konudur.

⁴ <<https://www.turkcealtyazi.org/haberler/sinema/paul-schrader-taxi-driverin-senaryosunu-ilk-47142>>

⁵ <<https://www.imdb.com/title/tt0075314/awards>>

3.2.2. Taxi Driver Filminin Konusu

Taxi Driver filmi, giderek değişen ve dönüşen toplumsal hayata (metropol) uyum sağlayamayan ve sıradan bir hayat sürdüren taksi şoförü Travis'in hikâyesidir. Taksi şoförü olan Travis kendisini, yaşadığı bu topluma karşı yakın hissetmemektedir ve bu toplumdaki kişilerle arasına mümkün olduğu kadar bir mesafe koyarak yaşamaktadır. Travis, hem yaptığı iş gereği farklı insanlarla kurmak zorunda kaldığı ilişkilerinde hem de karşı cins ile kurduğu ilişkilerinde pek de başarılı olamayınca giderek daha da yalnızlaşarak hem kendisine hem de topluma yabancılaşmaya başlamıştır. Ama Travis, bu yabancılaşmayı kabullenmemiştir ve bu olumsuz durumundan kurtulmak için kendisine göre yabancılaşmadan kurtulma mücadelesi içerisine girecektir.

Filmdeki ilk açılış sahnesi, rögar kapaklarından çıkan devasa sis dumanının içerisinden bir taksinin geçmesi ile başlamaktadır. Bu metropoldeki yoğun dumanı, Travis taksisi ile içinden geçerek dağıtmaktadır. Scorsese filmin ilk sahnesinde, filmde gelişeceklere dair bir ipucu vermiştir. Filmde dikkat çekici noktalardan biri de filmin müziklerinin filmdeki görüntülerin (sahnelerin, sekansların) ahengine uygun nitelikte olmasıdır. Özellikle filmdeki ana karakter olan taksi şoförü Travis Bickle'in ruh durumuna göre müziğin hüznü veya hiddetli bir hâl alması ince ve güzel ayrıntılardan biridir. Filmde Travis'in metropol karşısındaki ruhsal durumunu ve metropoldeki yaşantısını anlatması bakımından müziğin önemi büyüktür. Bu sisli görüntü ve hiddetli müzik ile yapılan ilk açılış sahnesi filmdeki yaşanacak olayların habercisi niteliğindedir.

Travis, New York, 'Manhattan' gibi büyük bir metropolde yaşayan bir kişidir. Vietnam Savaşı'ndan yeni dönmüştür ve geceleri uykusuzluk problemi yaşamaktadır. Geceleri bu uykusuzluğunu gidermek için yetişkin içerikli filmlere gitmektedir. Ayrıca Travis geceleri uyuyamadığından dolayı New York'un sokaklarını ve caddelerini neredeyse sabaha kadar dolaşmaktadır. Her gece yaptığı bu uğraştan en azından para kazanmak için taksi şoförlüğü yapmak için başvuruda bulunur. Travis, diğer taksicilerin girmekten korktuğu tehlikeli yerlere de girmeyi kabul etmesinin yanında herhangi bir zaman diliminde çalışabileceğini belirterek işi kapar. Travis, günlük hayatında yalnız bir insandır. Taksi şoförlüğü yapmadığı zamanlarda genellikle evinde zaman geçirmektedir. Evindeki pencereler genellikle kilitlidir ve dış dünyaya kapalıdır. Genellikle yatağına uzanarak vakit geçirir. Travis, bir de günlük tutmaktadır ve ailesine mektuplar ve kartpostallar yollamaktadır. Evi genellikle yalnız bir erkeğin evi gibi pis ve dağınıktır.

Travis'in monoton hayatı taksi şoförlüğü yapması ile daha da monotonlaşmıştır. Travis bazen ne için oldukları bilinmeyen haplar almaktadır. Büyük ihtimalle uykusuzluk sorunu içindir. Travis, yetişkinler için olan filmlerden birine girmeden önce kasiyer kız ile muhabbet etmek ister ama kızın ona karşı sert tavrı muhabbetin başlamadan bitmesine neden olur. Filme girmeden önce içecek ve atıştırma alması ve filmi izlemek için salona geçer. Travis'in mesaisi bittiğinde arkadaşları ile buluştukları kafeye gittiğinde de onlardan uzakta oturmaktadır ve muhabbete pek müdâhil olmamaktadır. Filmde metropol hayatı, sık sık Travis'in gözünden anlatılmaktadır. Travis'in bir nevi bu metropol hayatına bakış açısını yansıtan bir durum söz konusudur. Ayrıca dış ses olarak Travis'in hisleri kendi ağzından ve kendi sözleri ile dile getirilmektedir. Başkanlık seçimleri için hazırlanan senatör Palantine için gönüllü ofisinde çalışan Betsy'i ofisinde gören Travis ondan etkilenir ve sürekli Betsy'nin peşinde dolanır durur. Betsy'i diğer insanlardan farklıdır ve onu anlayacak bir kişidir. Birgün Betsy ile konuşmak için gönüllü olarak çalışmak bahanesiyle Betsy'nin çalıştığı ofise gider ve onun kendisiyle bir fincan kahve içip içemeyeceğini sorar. Travis'in yoğun ısrarları sonucu ve Betsy'nin de Travis'i çevresindeki diğer insanlardan farklı bulduğu için onunla kahve içmeyi kabul eder. İlk buluşmaları gayet iyi geçen çift, sinemaya gitmek için yeniden randevulaşırlar. Travis buluşmaya gitmeden önce bir demet çiçek ve Betsy'nin sevdiği bir şarkıyı içeren bir plak alır. Travis, Betsy'yi kendi tarafından normal olan ve ama Betsy'i tarafından pek de hoş karşılanmayan yetişkin içerikli bir filme götürmüştür. Betsy'i filme daha fazla dayanamayıp sinemadan çıkar ve bir taksiye binerek oradan uzaklaşmak ister. Travis arkasından koşar ve en azından ona aldığı plağı geri vermemesi için onu ikna eder. Betsy'i Travis'i terk eder. Travis Betsy'yi telefonla arayarak ondan özür dileyip, bir şans daha istese de Betsy'i kabul etmemiştir. Travis'in Betsy'ye gönderdiği çiçeklerin hepsinin Betsy'i tarafından kabul edilmemesi ve Travis'e tekrar geri gönderilmesi de Betsy'nin Travis'i istemediğinin göstergeleridir. Travis, bu duruma dayanamaz ve Betsy'nin ofisine gider. Betsy'nin ona karşı ilgisiz tavrı karşısında çıldırır ve ofisteki diğer kişiler tarafından ofisten çıkarılır. Travis'in müşterileri olan insanlarla ilişkileri ve iletişiminin gittikçe bozulmasının yanı sıra Betsy'yi de kaybetmesi yalnızlık durumunu daha da pekiştirmiştir. Travis'in diğer taksicilerin girmek istemediği sokaklara girdiğinde veya oradan geçtiğinde bazı insanlar tarafından taksisine yumurta vs. atılması gibi olumsuz durumlar Travis'i biraz daha bu hayattan uzaklaştırmıştır. Bir gün Travis'in taksisine on iki yaşındaki çocuk seks işçisi olan Iris biner ama hemen arkasından gelen Iris'den sorumlu olan kişi Spot gelir ve

onu taksiden indirir, Travis'in yan koltuğuna 20\$ da para bırakır. Para her şeyi hâletmiştir. Travis bu şekilde hiçbir şeye karışmayacaktı ve olanları unutacaktı. Belki de bu durum artık Travis'i dip noktaya getirmişti. Bu pisliklerle dolu metropol ona uygun değildi ve hem kendisi hem de metropol için bir şeyler yapmalıydı. Travis'in yaşadığı bu olumsuz olaylar ve ilişkiler sonucu Travis bu nedenini bilmediği durumundan kurtulmak için taksiden arkadaşı olan ve çevresi tarafından kendisine Wiz denilen yaşını almış kişiden tavsiye almak için görüşür. Ama Wiz' in tavsiyeleri de Travis için tatmin edici ve yeterli olmamıştır. Artık geriye kendi başına bir şeyler yapmaktan başka bir şey kalmamıştır. Travis'in şiddete eğilimi gittikçe artmıştır. Yasa dışı yollarla birkaç silah edinir, kendini bu alanda geliştirmek için poligona gider, atış yapar. Fiziksel gücünü artırmak için spor yapmaya başlamıştır. Kendisini en güvende tutacak bir şekilde hazırlanır. Aynanın karşısına geçip kendi kendine sözler verir ve kendisini diğer insanlara karşı hazırlar. Kendisini büyük mücadelesi için hazırlar. Bu metropolü pisliklerden kurtaracak kişi kendisi olduğunu düşünür. Travis birgün bir markette alışveriş yaparken bir adamın market soygununa zamanda müdahâlede bulunarak adamı vurarak engeller. Bu olay, Travis'in mücadelesinin başlangıcı olur. Travis'in hedefinde bu sefer Iris vardır. Travis onu bu hayattan kurtarmak istemektedir. Travis onu tekrar bulur ve Iris'le bir kahvaltı yapar. Kendisine yardım etmek istediğini ve kendisinin çok küçük olduğunu, ailesinin yanında olması gerektiğini ve diğer yaşlıları gibi eğitim görmesi gerektiğini söyler. Iris kararsızdır ve Sport tarafından bırakılmayacağını farkındadır. Travis, Iris'e bir zarfın içerisine bir miktar para koyar ve ona gönderir. Bu para Iris'in o bataklıktan kurtulup ailesinin yanına gitmesi için yeterli olacaktır. Travis daha sonra, yeni saç modeli ve giyim tarzı ile senatöre suikast girişiminde tam bulunacakken senatörün adamları tarafından fark edilir ve Travis bir şey yapamadan oradan hemen kaçır. Travis hemen ardından Iris'i yaşadığı bataklıktan kurtarmak için kaldığı yere gider. İlk önce Travis, Sport'a Iris'in yerini sorar ve sonra Sport'u vurur. Travis otele gider ve otel işletmecisi ve müşteriyi vurur ve öldürür. Travis de vurulur. Polisin olay yerine gelmesi ile tam kendisini vuracakken Travis silahındaki merminin bitmesi ile kendisini vuramamıştır ve intihar girişimi sonuçsuz kalmıştır. Filmin son sahnelerinde de görüldüğü üzere Travis iyileşmiş ve taksiden arkadaşlarıyla koyu bir muhabbetin içerisinde. Travis, bir kızı kurtardığı için de bir kahraman ilan edilmiş, gazetelerde kahraman başlıklarıyla anılmıştır. Travis, Iris'in ailesi tarafından da kendisine gelen teşekkür mektubu almıştır. Travis iyileşmiş ve hayatına geri dönmüştür.

3.3. Görsel Analiz Süreci

Bu araştımda, görsel analiz için seçilen film olan Taxi Driver filmindeki sahnelerden yararlanılması planlanmaktadır. “Görsel analiz yöntemi ile dizi, film ya da videolar üzerinden yapılacak analizlerde dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri hangi filmlerin ya da filmlerde hangi sahnelerin analize dâhil edileceğidir. Bu konuda Banks (2006: 99), araştırmanın görsel analiz yöntemi kullanacağı zaman, fotoğraf, film, video ya da televizyon üzerinden malzeme seçimi ve onun kontrolü konusunda onları oldukça zorlu bir sürecin beklediğini söylemektedir” (Koçak, 2015: 93). Analizde kullanılacak sahnelerin seçimi için filmde, metropoldeki yabancılaşmanın nedenleri (para ve para ekonomisi, nicel ilişkiler, metropolün dış uyaranları ve nesnel kültür), yabancılaşma süreci (gitgide kişinin kendisine yabancılaşması ve bir sarsıntı sonucu topluma uyum sağlaması), yabancılaşmadan kurtulma mücadelesi (soylu kişilik, etik davranış), metropol hayatı ve ilişkiler (fahişelik, kinizm), metropolde yaşanan problemler (bıkkınlık, bezginlik, yalnızlık, kayıtsızlık, duyarsızlaşma ve nevrasteni) konularından yola çıkılarak oluşturulan araştırma sorularına yanıt olabilecek sahneler ve fotoğraflar seçilmiştir. Bunlar, Taxi Driver filminde 38 sahne ve 41 fotoğraf şeklindedir. Ayrıca bu araştırmanın analiz ve değerlendirmeler sürecinde de Taxi Driver filminin başkarakteri olan Travis Bickle önemli bir rol oynamıştır. Çünkü genel olarak oluşturulan araştırma sorularına bu karakterin içinde olduğu sahneler ile cevaplar aranmıştır ve analizler yapıp ve bulgular ortaya konulmuştur.

Görsel analiz tekniğine uygun olarak görsel verinin tekrar tekrar izlenerek diyalogların görsel veri ile bir bütün olacak şekilde tekrar tekrar dinlenmesi ile görsel verilerin ve diyalogların kodlanması yapılmıştır. “Collier ve Collier’in (1986:172) görsel malzeme kodlanırken araştırmanın analiz aşamasında kendisine sorduğu ‘Ne görüyorum?’ ve ‘Bende belli bir izlenim bırakan bu görsel kayıtlar nasıl görülebilir ve tanımlanabilir?’ sorularının yanıtını arama yöntemi kullanılmıştır” (Koçak, 2015: 94). Bu durum, araştırmacı tarafından filmin defalarca izlenerek filmde yeni kodlama yapılacak veri kalmayana kadar devam etmiştir.

“Filmlerin görsel analiz tekniği ile incelenmesinde özellikle sahnelerin araştırmacı tarafından kodlanması ve temalaştırılması sürecinde araştırmanın anlam dünyasının da işin içine karışma riskine dikkat edilmiştir. Pink’e (2003) göre görsel verinin araştırmanın onu incelemesi ve yorumlaması sürecinde, kendi dünyası, deneyimleri ve

bakış açısından değerlendirip değerlendirmedikten emin olması gerekir” (Koçak, 2015: 96). Ayrıca, bu çalışmada da görsel analiz yapılırken film sahneleri birçok kez izlenmiş ve araştırmacının anlam dünyasının değil de sahnede neyin yansıtıldığı gerek görsel öğeler gerekse filmdeki diyaloglar üzerinden anlamlandırılmıştır. Bu kapsamda görsel analiz sürecinde aynı zamanda diyalogların içerik analizleri yapılmıştır.

Bu çalışmada film analizi, çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen temalar çerçevesinde oluşturulan araştırma sorularının incelenmesi ile yapılmıştır. Bu bağlamda Georg Simmel’in yabancılaşma açıklamalarının çıkış noktasını oluşturan para, para ekonomisi, metropol hayatı, yabancılaşma süreci ile oluşan nevrasteni, yalnızlık, bezginlik, bıkkınlık, kayıtsızlık ve duyarsızlık, Simmel’in yabancılaşmadan kurtulmak için önerdiği alternatif yol olan soylu kişilik, metropoldeki paranın etkisi ile oluşan fahişelik ve kinizm, ayrıca metropolde nitel ilişkilerin nicel hâle gelip nesnel kültür karşısında bireysel kültürün gerilemesi sonucu oluşan kültürün trajedisi temalar olarak alınmıştır. Buna uygun olmayan görsel ve ifadeler ise orijinal bağlamında temalaştırılmıştır.

Yapılan görsel ve içerik analizi sonucunda yabancılaşmaya ilişkin temalar Simmel’in açıklamaları ile aynı düzende sunulmuştur. Bir başka ifade ile ilk olarak çalışmada, Georg Simmel’in açıklamalarında yabancılaşmanın nedenleri olarak gördüğü paranın metropoldeki yabancılaşmayı ortaya çıkaran durumları Taxi Driver filmindeki sahnelerde gösterilmiştir. İkinci olarak metropol hayatının çok uyaranlı yapısı sonucu bireydeki etkisi ve yabancılaşmasındaki etkilerini gösteren sahneler sunulmuştur. Üçüncü ve son olarak yabancılaşma durumundan kurtulmak için filmde sunulan seçeneği gösteren sahneler sunulmuştur.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma için, yabancılaşma ile ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. Tarama sonucunda, yabancılaşma ile ilgili yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden ve yabancılaşma ile ilgili çeşitli makalelerden de yararlanılmıştır. Araştırma, analizi yapılan filmin sadece Taxi Driver olması bakımından sınırlıdır. Bu duruma ek olarak yabancılaşma kavramı çok geniş bir alandır, birçok kuramcı tarafından tanımlanmıştır. Bu çalışmada yabancılaşma ile ilgili bütün kaynakların sunulamayacağından dolayı çalışmaya

katkı sağlayabileceği düşünülen yabancılaşma kuramlarına ve kuramcılarının görüşlerine yer verilmesi bakımından sınırlıdır.

3.5. Çalışmada Kullanılan Kavramlar

Analiz ve değerlendirmelere geçmeden önce çalışma için değer atfeden bazı kavramlar hakkında bilgilendirmeler yapmakta fayda vardır. Georg Simmel'in metropol hayatını ve yabancılaşmasını anlatırken kullandığı bazı kavramlar olan “nevrasteni”, “bıkkınlık”, “bezginlik”, “duyarsızlaşma”, “kayıtsızlık”, “değersizlik”, “soylu kişilik”, “kinizm”, “bireysel ve nesnel kültür”, “nicel ve nitel ilişkiler” ve “kültürün trajedisi” kavramları kısaca açıklanacaktır.

Nevrasteni: “Hep yeni olan ya da sürekli değişen izlenimler doğuran kesintisiz duyu bombardımanı, en uç biçimde nevrastenik kişiliği yaratır, kişi en sonunda, birbiri ardınca akın eden bu izlenimler, karşılaşmalar silsilesiyle başa çıkamaz hâle gelecektir. Bu durum, bireylerin toplumsal, fiziksel çevreleri ile kendileri arasına bir mesafe koyma girişimleriyle sonuçlanır” (Frisby, 2006: 24). Yani, nevrasteni sınırsız duyu bombardımanına maruz kalan toplumdaki bireyin artık bir süre sonra bu maruz kalmaya dayanamayarak bu dış uyaranlar ile başa çıkamaz hâle gelmesidir. Bu durumda birey bir süre sonra toplumla kendisi arasına mesafe koyacaktır. Bu durumlar sonucunda ise bireyde yalnızlık, bezginlik, bıkkınlık gibi sorunlar görülecektir.

Bezginlik / Bıkkınlık / Duyarsızlaşma / Kayıtsızlık / Değersizlik: “Simmel, birçok uyaranla karşılaşmanın duyarsızlaşmayı, her şeyi parayla elde edilebileceğine dair inancın ise bıkkınlık, kayıtsızlık, değersizlik hissini beraberinde getirdiğini savunur” (Fırıncıoğulları, 2015: 61). Bu kavramlar genel olarak metropole özgü olan uyaranlara karşı bireyin geliştirdiği savunma mekanizması sonucu ortaya çıkan sorunlardır. Hepsinin ortak noktası bu dış uyaranlar sonucu oluştuklarıdır. Bu kavramlar yabancılaşmanın dış vurumu ve görünümüdür.

Kinizm: Simmel'e göre “Toplumsal hayatın en üst ve en alt düzeyleri satılık olduğunda, ortak bir göstergeye –paraya– indirgendiğinde toplum kinizme yönelir. Nitekim güzelliği, hakikati veya zekâyı bir mısır gevreği veya koltukaltı deodorantı gibi kolayca satın alabiliriz. Her şeyi ortak bir göstergeye indirgeme her şeyin bir bedeli olduğu, her şeyin piyasada alınıp satılabileceği anlamına gelen kinik bir tutuma yol açar” (Ritzer, 1992: 13).

Yani kinizm, para aracılığıyla her şeyin satın alınabilinir ve her şeyin bir bedelinin olduğunu gösteren bir durumdur. Artık her şey para ile satın alınabilinir bir göstergeye indirgenmiştir.

Soylu Kişilik: “...Simmel’in çoğunluktan çıkma, kendini her türlü sıradanlığa teslim etme karşısında insanın kendi özünün birlik ve uyumunu koruması, başkalarıyla her türlü karşılaştırılmayı reddetme olarak gördüğü soyluluk, özü itibari ile modern kültür ve para ekonomisinde başat olan eğilimlere karşı sürekli bir protestodur da. Simmel için seçenek soylu kişiliktir” (Simmel, 1900’den aktaran Jung, 1995: 72). Soylu kişilik kavramı, Simmel’in metropoldeki yabancılaşma gibi problemlerden kurtulmak için sunduğu bir seçenektir.

Bireysel ve Nesnel Kültür: “Simmel bireysel kültürü nesnel kültürden ayırır. *Nesnel kültür* insanların ürettikleri (sanat, bilim, felsefe vb. gibi) seyleri anlatır. *Bireysel(öznel) kültür*, nesnel kültür ürünlerini yaratma, özümseme ve kontrol kapasitesidir. İdeal anlamda, birey kültürü biçimlendirir ve nesnel kültür tarafından biçimlendirilir. Asıl problem nesnel kültürün kendine ait bağımsız bir hayata kavuşmasıdır” (Ritzer, 1992: 3).

Nicel ve nitel ilişkiler: Nicel ilişkiler; kısa, yüzeysel ve duygusal anlamda bağlanma gerektirmeyen ilişkilerdir ve kalp ile değil akıl ile oluşmaktır. Nitel ilişkiler ise tam tersi duygusal olan ve akıl ile olmayan kalp ile olan ilişkilerdir. Nitel ilişkiler için birincil grup ilişkiler denilebilir. Nicel ilişkiler için ise ikincil grup ilişkiler denilebilir.

Kültürün Trajedisi: Bireysel kültürün, nesnel kültürü karşısında zamanla zayıflaması ve geri çekilmesi durumuna Simmel, kültürün trajedisi demiştir.

IV. ANALİZLER VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde, 1970’li yılların Amerikasındaki metropol hayatını konu alan Taxi Driver filmi görsel analiz yöntemi ve içerik analizi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular, çalışmanın araştırma soruları ile doğrusal olarak; metropoldeki yabancılaştırmanın temel nedeni olan *“para ve yabancılaştırma”*, metropoldeki yabancılaştırmanın diğer önemli nedeni olan *“yabancılaştırmanın metropol hayatında görünüşleri”* ve bireyin bu metropolde oluşan yabancılaştırmadan kurtulmak için verdiği mücadele ve mücadelenin sonucu *“yabancılaştırmadan kurtulma mücadelesi: Soylu Kişilik”* başlıkları altında verilmiştir.

4.1. Para ve Yabancılaştırma

İlk olarak analizlerden önce Georg Simmel’in para ve yabancılaştırma arasındaki ilişkiyi nasıl açıkladığına bakılacaktır. Georg Simmel, metropol hayatının sosyolojisini yaparken para kavramına çok büyük önem vermiştir ve açıklamalarında bu para ve para ekonomisinin esas bir öge olduğu görülmektedir. Çünkü para ve para ekonomisi metropol hayatının hareket alanıdır. Para, metropol hayatının yapısını şekillendiren esas unsurdur. Bu nedenlerden dolayı Georg Simmel’e göre metropoldeki yabancılaştırmanın da nedeni metropol üzerinde bu kadar egemen bir güç olan para ve para ekonomisidir. Bu yüzden yapılacak analizde de öncelik, para ve para ekonomisine verilmiştir.

Para, metropoldeki yabancılaştırmayı meydana getiren süreci başlatan ögedir. Metropoldeki yabancılaştırma süreci, paranın sayısız sayıdaki mübadele biçimleri oluşturması ile başlamıştır. Giderek metropoldeki ilişkiler ve iletişim manevi vasıflarını kaybetmeye başlayarak yerini daha akılcı maddi ilişkilere ve etkileşime bırakmıştır. İlişkilerdeki niteliğin niceliğe dönüşmesi ile metropoldeki kültürel yapı da giderek değişmiştir. Metropoldeki kültürel yapı, kendisini giderek bireysel kültürün yerine nesnel kültürün egemenliğine bırakmıştır. İlişkiler yapay, duygusuz ve parasal olmuştur. İş bölümü, metropol hayatındaki dış uyaranlar, (trafik ışıkları, led aydınlatmalar, araçların korna sesleri, devasa binalar, anlamsız kalabalıklar...) rasyonellik, hesaplılık, verimlilik, akılcılık, tüketim ve duyguların olmaması... Nesnel kültürün bir parçası olarak sayılan bu ögeler ile insanlar gitgide bu hayata uyumlaştırılarak bu nesnel kültürün kölesi olmaktadır. En trajik sonuç ise, metropoldeki nesnel kültürün içerisindeki insanların nesnel kültüre

uyum sağlayarak bir özgürlük kazandıkları varsayılsa da aslında daha önemli bir özelliklerini kaybetmektedir: Özbenliğini/Kendiliğini. Nesnel kültüre uyum sağlamanın sonucunda kişi özgürdür ama diğerlerinden hiçbir farkı yoktur, diğerleri gibi oda kendisine yabancılaşmıştır artık. Hatta Simmel bu durumdan çıkışın çok zor olduğunu belirterek bu durum için kültürün trajedisi tanımında bulunmuştur.

Birey, nesnel kültürün etkisi altındaki metropolün paraya dayalı olmasından ve birçok uyarana sahip olmasından dolayı temkinli bir davranış sergilemiştir. Birey, metropolün bu dış uyaranlarına (metropoldeki insanlarla ilişkiler...) karşı bir mesafe oluşturmuştur, ilişkileri mesafeli olmuştur ve bu durumun sonucu ise kayıtsızlık gibi bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Ama “Öte yandan bu kayıtsızlık bazı durumlarda, kişinin tüm nesnel dünyayı değersizleştirilmesi boyutuna kadar ulaşmaktadır, ancak bu nokta aynı zamanda, kişinin kendi varlığının da aynı değersizlik duygusu içinde algılanmasına neden olmaktadır” (Simmel, 2003: 91,92, Akt. Ertaylan, 2007: 41). “Simmel, toplumdan kopma olarak görülen bu mesafenin, metropol hayatında “gerçek toplumsallaşmanın en temel biçimlerinden biri” olduğunu ileri sürmektedir (Simmel, 2003: 88, Akt. Ertaylan, 2007: 41). Bu durumda, bireyin gitgide nesnel kültüre uyum sağladığının göstergesidir.

Kısacası, kişi dış uyaranlara karşı kendisi ve çevresi ile arasına mesafe koymuştur. Bu mesafe sonucunda bireyde yalnızlık ve yabancılaşma problemi oluşmuştur. Bu problemlerden belki de en önemlisi ‘yabancılaşmadır’. Yabancılaşmış insan, kalbi yerine aklı ile hareket eder ve her şey onun için donuktur, herkes gözünde aynı değersizliktedir ve heyecan duyulacak hiç bir şey yoktur. Birey ya bu duruma alışacak Wiz (Travis’in taksiden arkadaşı) gibi ve nesnel kültürün içerisinde silikleşip kaybolacaktır ya da Travis gibi bu durumdan kurtulmak için mücadele edecektir. Yani, bireyin önünde iki seçenek oluşmaktadır. Ya metropoldeki diğer insanlar gibi aklı ile hareket ederek gittikçe topluma uyumlu hâle gelecektir veya bu yalnızlıktan ve yabancılaşmadan kurtulmak için mücadele edecektir.

“Georg Simmel’in yabancılaşma ile ilgili açıklamalarında kilit unsur olan “para” kavramının, yabancılaşma ile ilişkisi veya yabancılaşmanın oluşmasında etkisi Taxi Driver filminde var mıdır? Varsa bu Taxi Driver filminde hangi görsel ve sözel kodlarla gösterilmektedir?” araştırma sorusu üzerinden yapılan görsel analiz sonucunda “para”

kavramının, yabancılaşma ile ilişkisine ilişkin olarak para ve yabancılaşma teması ve bunun “İlişkiler ve iletişimin nicel hâle gelmesi, nicel ilişkilerin sonucunda oluşan bıkkınlık, kayıtsızlık ve bezginlik durumunun bir nedeni olarak paranın sunulması” alt teması bulunmuştur.

Bir başka ifade ile yapılan görsel ve içerik analizi sonrasında araştırmanın ilk sorusu Georg Simmel’in yabancılaşma ile ilgili açıklamalarında kilit unsur olan paranın filmdeki metropol hayatını şekillendiren bir araç olduğu ve bunun sonucunda ise metropolde ortaya çıkan yabancılaşmanın en önemli nedeni olduğu gözlenmiştir.

“İlişkileri ve iletişimi nicel hâle getiren bir unsur olarak ve bu nicel ilişkilerin sonucunda oluşan bıkkınlık, kayıtsızlık ve bezginlik durumunun bir nedeni olarak paranın sunulması”

İlişkileri ve iletişimi nicel hâle getiren bir unsur olarak ve bu nicel ilişkilerin sonucunda oluşan bıkkınlık, kayıtsızlık ve bezginlik durumunun bir nedeni olarak paranın sunulması filmde en belirgin temalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yapılan analizlerden sahneler ve diyaloglar aşağıda verilmiştir.

Fotoğraf 1. Metropoldeki nicel bir ilişki örneği: Travis ve kasiyer kız arasındaki ilişki

Sahne 1 de toplumdaki ilişkilerin genellikle nicel olarak kurulduğu gösterilmektedir. Show & Tell adındaki yetişkin filmleri gösteren sinemadaki kasiyer kız ile Travis arasındaki

diyalog şu şekildedir: (Kasiyer kız, Travis'in yüzüne hiç bakmamaktadır ama Travis ise sürekli kıza bakmaktadır. Kız ile bir iletişim kurmak istemektedir) **(Fotoğraf 1)**.

Kasiyer Kız: Yardımcı olabilir miyim?

Travis: Evet, adın ne? Benim Adım Travis.

Kasiyer Kız: Güzel. Senin için ne yapabilirim?

Travis: Adını öğrenmek istemişim.

Kasiyer Kız: Beni rahat bırak.

Travis: Bana adını söyleyebilirsin hiçbir şey yapmayacağım.

Kasiyer Kız: Müdürü çağırmamı ister misin?

Travis: Buna gerek yok.

Kasiyer Kız: Troy!

Travis: Tamam. Peki. Şeker Alabilir miyim?

...

Bundan sonraki diyalog ise tipik kasiyer ve müşteri ilişkisi şeklindedir. Bu sahnedeki diyalogda da görüldüğü üzere metropole özgü bir mübadele biçimi olan nicel bir ilişki söz konusudur. Metropolde yaşayan kişiler arasındaki iletişim ve etkileşimin rasyonellik altına girdiğini anlatan küçük bir sahnedir. Bu sahne hem metropol hayatına hâkim olan nesnel kültürün göstergesidir hem de ilişkilerin artık nitelikten niceliğe dönüştüğüne bir kanıttır. İnsanlar arasındaki ilişkiler gitgide rasyonelleşmekte ve duygusal anlamda ve kalp ile hareket edilen ilişkiler çok azalmıştır. İlişkiler genellikle akılcıdır. Bu sahne para odaklı metropoldeki günlük iletişim ve etkileşimi gösteren küçük bir sahnedir. İlişkiler mesafeli ve resmîdir. Bu sahnede önemli olan nokta ise Travis'in gittikçe yalnızlaşmasına ve yabancılaşmasına neden olan faktörlerden biri olan metropoldeki paranın egemenliği sonucu ortaya çıkan nicel ilişkinin göstergelerinden birini sunmasıdır. Travis'in duygusal ve nitelikli ilişkiler ve iletişim kuramaması, Travis'i gitgide yaşadığı metropole karşı bir savunma mekanizması geliştirmesine yol açmıştır ve çevresi ile mesafe kurmuştur. Giderek yalnızlaşıp yabancılaşmıştır. Yani Travis'i yabancılaşmaya ve yalnızlaşmaya götüren dış uyaranlardan biri de bu nicel ilişkilerdir. Bu tip ilişkiler Travis'teki sorun, onlar da mı, yoksa bende mi? şeklinde kafa karışıklıkları yaratmaktadır.

Fotoğraf 2. Para ile oluşan nicel ilişkiler

Travis'in sinemaya girmeden önce kasiyer kızla konuşmak istemesi ama kızın sadece Travis'in kızıdan para aracılığıyla bir şey aldığında iletişime geçmesi noktasına daha detaylı olarak para ekseninde değinmekte fayda vardır. Önemli olan nokta ise, filmdeki paraya yapılan vurgudur. Para bu sahnede merkezi konumdadır (**Fotoğraf 2**). Artık ilişkileri ve iletişimi belirleyen ve kuran tek şey paradır. Travis bu sahnede kız ile sadece bir şey almak istediğinde bir iletişime geçebilmiştir. Onu dışında bir ilişki söz konusu değildir. Bu sahne toplumdaki nicel ilişkilere iyi bir örnektir.

Sahne 2 de ise yine paranın her şeyi halledebilmesi ve temel güç olması ele alınmıştır. Travis ve Iris'in ilk karşılaşması, Iris'in Travis'in taksisine binmesi ile olmuştur. Fahişe Iris'i patronu Sport'un taksiden indirirken Travis'e söylediği söz:

“Abi, kafana takma bunları.”

Ardından Sport, Travis'in yanındaki taksi koltuğuna kullanılmaktan buruş buruş olmuş bir 20 dolar atar. Travis'e uzatılan bir miktar para ile gördüğü veya duyduğu her şeyi unutması gerektiği belirtilir. Para her şeyi halletmişti bu şekilde. Kişiler arasındaki ilişki para ile daha başlamadan bitmişti. Para her şeyin temsilcisidir. Filmdeki bu sahne metropoldeki para ve para ekonomisinin egemenliğini en iyi sunan sahnelerinden biridir. Yine para simgesi tek ekranda ve ayrı olarak seyirciye gösterilmektedir (**Fotoğraf 3**). Paranın gücü ve egemenliği bu sahne ile daha pekiştirilmektedir. Bu sahne paranın aracılığıyla oluşan nicel ilişkiyi de sunması bakımından önemlidir. Artık ilişkiler için

konusmak bile gerekmemektedir. Sadece paranın varlığı ve görüntüsü bile bir ilişkiyi başlatıp bitirebilir. Para her şeyi anlatır. Para artık iletişim ve etkileşimlerdeki tek güçtür. Bu durumun sonucunda da yabancılaşma kaçınılmaz bir sonuçtur. “Para, hem nesnel olarak hem de simgesel olarak ilişkiyi tensel tatmin ötesinde herhangi bir biçimde sürdürmeyi reddeden satın alınabilir hazza hizmet eder: Kişiden bütünüyle ayırır ve işleri fazla dallandırıp budaklandırmadan daha en başta kesip atar. Parayı ödediğinizde hesabı tamamen kapatmış olursunuz”(Simmel, 2009: 129). Para bu şekilde ilişkileri ve etkileşimi nitel seviyeden nicel seviyeye dönüştürmektedir. Artık metropolde insanlar birbirleri ile duygusal, nitel bir ilişki, iletişim ve etkileşim kurmaktan kaçmaktadırlar. Çünkü metropolün çoklu uyaran yapısı ve para artık kişileri bıkkınlaştırmış ve yalnızlığa sürüklemiştir. İnsanlar artık akli ile hareket etmektedir. Paranın her şeyi halledebileceği düşüncesine kapılmışlardır.

Fotoğraf 3. Para ile oluşan bireydeki kayıtsızlık duygusu

Ayrıca bu sahnedeki diğer önemli bir nokta ise Travis'in bıkkın, bezgin ve kayıtsız bir tavır göstermesidir. Travis, Sport tarafından kendisine verilen kırışmış paraya uzun süre bakmıştır. Travis gitgide tepkisizleşmeye başlamıştır ve Sport'un Iris'i zorla şiddet ve küfürle taksiden indirmesine rağmen sadece olaya seyirci kalmıştır. “Para ekonomisinin her türlü nitel farkı görmezden gelen ve her şeyin değerini fiyatına indirgeyen yapısı nedeniyle birey farklılıklar karşısında kayıtsızlaşmaya başlar” (Özelce, 2006: 71). “Ancak, bitkin kişiliğin bu duruma tepkisi, onu bıkkınlıktan kurtaracak yeni uyarıcıların peşine düşmektir. Dolayısıyla birey, içinden çıkamadığı bir döngünün içinde bulur kendini” (Özelce, 2006: 71). Travis'in metropoldeki pislikleri temizlemek için giriştiği mücadele

buna iyi bir örnektir. Travis yaşadığı yalnızlık, bıkkınlık, bezginlik ve yabancılaşma durumundan kurtulmak için yeni uyarıcılar aramıştır.

Sahne 3 te, Taxi Driver filminin yönetmeni Martin Scorsese müşteri rolünde görülmektedir ve paranın toplumdaki ilişkilerde en önemli güç olduğunu sunmaktadır. Bu müşterinin (Martin Scorsese) Travis'e kurduğu cümle paraya dayalı metropol hayatını çok güzel özetlemektedir:

“Cevap vermek zorunda değilsin... Ben konuşman için para vermedim” (Fotoğraf 4).

Travis'in taksisine binen müşteri, Travis'i sadece bir iş olarak görmektedir. Müşterinin ve metropoldeki diğer kişilerin gözünde, taksi şoförünün işi (diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi) taksimetre çalıştığı sürece müşteri ne isterse onu yapması gerektirir. Müşteri de parayı verdim ve ben ne söylersem ve istersem onu yapmak zorundasın tarzı bir anlayış söz konusudur. Artık bu metropolde insanlar, hem birbirine mesafelidir hem de yalnızca birbirlerini, kendilerinin işine yarayacak olan bir nesne olarak görmektedir. Bu durumda insanların birbirlerine karşı duygusal ilişkiler kurmasını zorlaştırmaktadır. Aslında duygusal ilişkilerin giderek yerine akılsal ilişkilere bırakması ile bu şekilde bir tablo ortaya çıkmıştır: Bireyselliğin giderek yok olması ve nesnelliğin artması. “Para ekonomisinin bir başka olumsuz etkisi, insanlar arasındaki kişisel-olmayan ilişkileri giderek artırmasıdır. İnsanları kişilikleriyle değerlendirmek yerine, muhtemelen giderek daha fazla sadece – dağıtıcı, fırıncı vb. gibi– konumlarla ilgilenir ve bu konumları kimlerin işgal ettiğine bakmayız” (Ritzer, 1992: 13). Para ekonomisinin besleyen unsurlardan biri olan iş bölümünde, ilişkilerin nicel bir duruma gelmesin de katkısı vardır.

Ayrıca bu sahnede dikkat çeken önemli bir unsur ise Travis'in kayıtsızlığı ve bıkkınlığıdır. Travis'te kayıtsızlık ve bezginlik gözükmemektedir. Müşteri ne söylerse söylesin cevap vermeyi tercih etmemektedir. Müşterinin sorularına ya geç cevap veriyordu ya da hiç cevap vermiyordu.

Fotoğraf 4. Metropoldeki nicel bir ilişki örneği: Travis ve müşterisi

Bu sahnede yine paranın metropoldeki en önemli belirleyen olduğu gösterilmektedir. Para toplumdaki bütün ilişkileri hatta kültürü ele geçirmiştir. Para metropoldeki iletişim ve ilişkilerin nitelikten koparılıp niceliğe dönüştürülmesinde büyük rol oynamaktadır. Metropoldeki bireyler bu tür bir metropol hayatı karşısında gitgide geriye çekilip yalnızlaşıp yabancılaşmaktadırlar. Müşteri, Travis’e parayı ben veriyorum bu yüzden sen bana aitsin, sen benimsin der gibi bir hâlde davranışlar sergilemektedir (*Fotoğraf 5 ve 6*). Para metropoldeki insanları bu tarz bir hâlde getirerek ilişkilerin niceliğini arttırmıştır ve nesnel kültürü beslemiştir. Artık metropolde ilişkiler niteliğini kaybetmiştir ve kişiler birbirlerini bir birey olarak değil de değeri para ile ölçülebilen bir nesne, bir sayı olarak görmektedir. Bu sahne, metropol hayatının paranın egemenliğinde olduğunun bir göstergesidir. “Simmel, para ekonomisinde ve dolayısıyla para ekonomisinin egemen olduğu metropolde bireylerin özgürleştiğini belirtir. Ama bu bir bedel karşılığında elde edilen bir özgürlüktür. Modern metropol toplumundaki birey, paranın değer sistemlerinin yaşadığı dönüşüme benzer bir dönüşüm yaşar. Daha doğrusu, insanlar paraya benzer hâlde gelir; yani, sayıca birbirinden ayırt edilemez, bağımsız ve esnek bir hâlde gelir ve bunun bedeli olarak sabit ve kendine özgü kimliğini yitirir” (Simmel, 2015: 352, Akt. Çiftkaya, 2016: 20). Bireyin kendisine yabancılaşması durumudur.

Fotoğraf 5. Yabancılaşmış Müşteri

Fotoğraf 6. Taksi Şoförü Travisinduyarsızlığı

Sahne 4 de paranın temel bir güç olduğu sunulmaktadır. Travis'in taksideki mesaisi bittikten sonra, arkadaşlarının olduğu bir kafeye gider. Yemeğini ve içeceğini aldıktan sonra onların masasına değil hemen arkalarında bir yerdeki bir masaya oturur. Taksideki arkadaşlarından birinin ona 5 dolar vereceği olduğunu hatırlatır. Travis cebindeki paraları çıkartır ve ona doları uzatmadan önce parayı vereceği adam şöyle bir tepkide bulunur:

“Adamım, cebini şişiriyor da, şişiriyor.”

Metropol toplumunda paraya verilen değeri gösteren bir cümle ve sahne (**Fotoğraf 7**). Paranın hâkimiyet alanı olan metropolde para her şeydir. Senin değerini arttıran, seni diğerlerinden ayıran ve senin diğerlerinden farkını ortaya koyan en önemli göstergedir. Artık insanlar bir birey olarak değil bir nesne olarak görülmektedir. Paranın egemenliğindeki bir yerdir metropol.

Fotoğraf 7. Metropoldeki egemen unsur para ve para ekonomisi

Bu bölüm bir sonuca bağlanacak olursa: Paranın ve para ekonomisinin metropolün toplumsal hayatında büyük bir etkisi vardır. Georg Simmel'e göre daha önce bahsedildiği gibi metropol, para ve para ekonomisi için biçilmiş bir kaftandır. Metropolde para temel bir ögedir. Metropoldeki ilişkileri ve etkileşimi meydana getirmektedir. Taxi Driver filminde de yapılan analizlerde görüldüğü gibi para ve para ekonomisi, kişiler arasındaki iletişim ve ilişkileri oluşturan temel unsurdur. Metropolün başat unsuru olan para, filmde genel olarak simgesel olarak da odak noktasına alınmıştır. Para simgesi ayrı bir varlık gibi sunulmuştur. Bu şekilde paranın simgesel gücü sunularak, metropolün temel ögesi olduğu da vurgulanmıştır. Yani, Georg Simmel'in metropol hayatındaki paraya yönelik açıklamaları ile Taxi Driver filmindeki metropol hayatında paranın temel öge olması durumu benzerdir.

Bir çok sahnede para simgesi ile metropol hayatının işleyişi gösterilmiştir ve sorgulanmıştır. Filmin esas karakteri olan Travis Bickle ile metropol hayatı için paranın önemi ve metropoldeki yabancılaşma probleminin oluşmasındaki etkisi anlatılmaktadır. Travis Bickle'in yabancılaşmasında en önemli ögeler ise paranın meydana getirdiği nicel ilişkiler ve sonucunda metropolde oluşan nesnel kültürdür. Paraya dayalı metropolde nicel ilişkiler yaygındır. Taksi şoförü olan Travis'in müşterileri ile ilişkileri resmîdir ve duygudan uzaktır. Yani onlarla nicel bir ilişki içerisinde. Çünkü Travis metropolün dış uyarılarına karşı kendisini korumuştur. Diğer metropoldeki insanlar gibi akli ile hareket etmiştir ve ilişkiler gitgide nicelleşmiştir. Travis de yalnızlaşıp ve yabancılaşmıştır. Simmel'in dediği gibi metropolde hâkimiyet alanı olan paranın birçok mübadele biçimi oluşturarak ilişkileri nicelleştirmesi sonucu duygudan uzak ilişkiler ortaya çıkmıştır. Sonucunda ise yabancılaşma problemi meydana gelmiştir. Taxi Driver filmi ile Georg Simmel arasındaki diğer bir önemli benzerlik budur. Taxi Driver filminde yabancılaşmanın nedeni paranın oluşturduğu nicel ilişkilerdir. Georg Simmel'e göre de yabancılaşmanın nedeni de paranın oluşturduğu mübadele biçimleri sonucu oluşan nicel ilişkilerdir. Bu bakımdan Taxi Driver'da sunulan yabancılaşmanın oluşmasındaki nedenler ile Georg Simmel'in metropoldeki yabancılaşmanın oluşması için sunduğu nedenler birebir benzerlik içerisindedir.

Taxi Driver filminde bikkınlık, bezginlik, kayıtsızlık ve yalnızlık gibi Simmel'e özgü kavramlarda bulunmaktadır. Birçok sahnede ve genel olarak Travis günlük hayatında bu ruh hâlleri içerisindedir. Taxi Driver filminde yabancılaşmanın temsiliyeti Simmel'in

bu kavramları ile yapılmıştır. Georg Simmel’de de kişinin metropol hayatından kendisini korumak için bir savunma mekanizması geliştirdiğinde ortaya çıkan sorunlardır.

Metropol hayatında artık her şeyin nesnelleşmesi ve sayıya indirgenmesi ve rasyonelleşmesi. Simmel’in yabancılaşmasında önemli yer tutan bu rasyonellik durumu. Taxi Driver filminde de görülmektedir. Metropolde para ilişkilere müdahâlesi ile yepyeni metropole uygun bir kültür yaratmıştır. Artık bu metropolde hayat çok hızlı akmaktadır. Geride kalmamak için akılcıl olmak gereklidir. Akıl, kişiyi topluma uyumlaştıran önemli bir unsurdur. Rasyonellik, dakiklik, hesaplanabilirlik gibi. Artık insanlar bile sadece bir sayıdan veya paradan ibaret olarak görülmektedir. Bu durumun en güzel örneği, Taxi Driver filminde gösterilmektedir. Travis’in taksisine binen bir müşteri parası ile Travis’i esir alır gibi davranışlarda ve sözlerde bulunmuştur. Müşteri, Travis’i bir mal, nesne ve sadece bir sayıdan ve paradan ibaret gibi görmüştür. Metropolün nesnel kültürü, bireysel kültür ve kişilerin bireyselliği üzerinde egemenliğini sağlam bir şekilde kurmuştur. Bu durumun sonucu ise kendisine yabancılaşan ve bu nesnel kültürün kölesi olmuş kişilerdir.

Genel olarak özetlenirse; Georg Simmel’in metropoldeki yabancılaşma ve para arasındaki ilişkiye dair açıklamaları ile Taxi Driver’da sunulan metropoldeki yabancılaşma ile para arasındaki ilişkiler benzerdir. Taxi Driver filmi yabancılaşma ve para ilişkisi konusunda ortaya koyduğu sahneler ile Georg Simmel’in açıklamalarını yansıtan bir temsiliyet sergilemiştir. Ayrıca Georg Simmel’in yabancılaşma ve para arasında kurduğu ilişki, genel olarak Taxi Driver filmindeki ana karakter Travis’in günlük hayatındaki olaylar vasıtası ile gözlenmektedir. Taxi Driver filmindeki, Travis’in metropolde giderek yabancılaşmasının en büyük nedenlerinden biri para ve para ekonomisidir.

4.2. Yabancılaşmanın Metropol Hayatında Görünümleri

Araştırmanın ikinci sorusu olan metropol hayatı ve yabancılaşmanın görünümü olan *bezginlik*, *bıkkınlık*, *duyarsızlaşma*, *kayıtsızlık* ve *yalnızlık* kavramları arasındaki ilişkiye yönelik açıklamaların olup olmamasına ilişkin olarak, yapılan analizler sonucunda “Metropol hayatı ve yabancılaştırıcı etkisi” , “Travis Bickle’in metropol hayatının dış uyaranlarına ve para odaklı nesnel kültürüne karşı oluşturduğu mesafe: Duyarsızlık, değersizlik ve yalnızlık” , “Travis’in metropoldeki yalnızlık ve yabancılaşma boyutunu arttıran Betsy ile olan ilişkisi” , “Paranın metropolde sınırsız hareket alanı bulması sonucu ortaya çıkan fahişelik - sex işçiliği ve kinizm” ve “Metropoldeki para merkezli nesnel kültürün etkisi ile oluşan yabancılaşma problemi” alt temalarına ulaşılmıştır.

İlk olarak kısaca metropol ve yabancılaşma ilişkisine değinmekte fayda vardır. Metropol, para ve para ekonomisinin hareket ve mübadele alanı olduğundan dolayı metropolde yabancılaşma probleminin ortaya çıkması pek de şaşırtıcı değildir. Metropolde bireyler genellikle, metropolün çoklu uyaran yapısına ve para ekonomisine dayalı meydana gelen ilişki ve etkileşimlerin sonucunda oluşan nesnel kültürün etkisine maruz kaldıklarından yabancılaşma problemi ile karşı karşıya gelmektedirler. Metropoldeki bu etkenler bireyde yabancılaşmayı meydana getiren unsurlardır. Metropol, yabancılaşma sonuçlu bir özgürlük anlayışını benimsemiş insanlardan oluşan bir yerdir. Bu metropol toplumundaki insanlar nesnel kültürün ağına kapılarak bu kültürün birer kölesi hâline gelmiştir. Ayrıca, metropolün paraya dayalı nesnel kültüründen çıkışın olmadığının farkında olan insanlardan oluşan bir toplumdur. Bu metropolde yaşayan kişilerin çoğu yabancılaşmış bir durumdadır. Metropol hayatı, insana bir özgürlük sunmuştur. Ama bu özgürlüğün bedeli insanların kendilerine yabancılaşmasıdır. Taxi Driver filmindeki New York’da da böyle bir durum söz konusudur. Ama Simmel’in dediği gibi bu yabancılaşma metropolde olağan bir şeydir ve bir çözüm aranması gereksiz ve boştur. Simmel’in dediği gibi bu metropolde olağan bir durumdur ve kurtuluş yoktur. Simmel de açıklamalarında bu duruma istinaden net bir çözüm yolu göstermemiştir.

Bu bölümde, yabancılaşmaya neden olan metropoldeki dış uyaranlara bakılacaktır. Metropolün çok uyaranlı yapısı, çok uyarandan kasıt filmde nesnel kültürün kuklaları olmuş farklı kültürden ve türden insanların varlığı (Travis onları metropolün kötü yanları olarak tanımlamaktadır.) ve metropol hayatına özgü bileşenler (trafik ışıkları, kalabalık gürültüsü vs) sonucu metropoldeki birey giderek nevrastenik (sinirlerinin artık bu dış

uyaranları kaldıramaması) bir kişilik olmuştur. Bu çok uyaranlı yapıya karşı bir savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu durum sonucunda ise giderek duyarsızlaştırma ve değersizleştirme duyguları gelişmiştir, bireyin bu çabası onu yabancılaşmış bir hâle getirmiştir. Gitgide daha yalnızlaşmış ve yabancılaşmıştır.

Georg Simmel'in açıklamalarında, metropolde yabancılaşmanın temel nedeni olarak para ve para ekonomisi olduğu çalışma da gösterilmiştir. Bu nedenle neredeyse metropoldeki yabancılaşmanın bütün nedenlerinin ucu para ve para ekonomisine çıkmaktadır. Bu yüzden de bu kısımda metropolün yabancılaştırıcı unsurlarının çoğu para ile alakalı olacaktır. Ama metropolün direk para ile yani doğrudan olmayan dış uyaranlarına ayrıca bakmak daha detaylı bir açıklama olacağından dolayı bu şekilde bir yol izlenmiştir. Metropolün dış uyaranları olarak sayılabilecekler: Duygunun yerine aklın olduğu ilişkiler, metropolün kalabalıklığı, kalabalıklığın gürültüsü, bağışmalar ve kahkahalar, trafik ışıkları ve led ışıklarının kişinin sinirleri bozan parlaklığı ve canlılığı, rögar kapaklarının aralarından yükselen sis dumanları, araçların fazlalığı, korna sesleri ve egzozdan çıkan dumanlar, devasa binalar, bu devasa binaların üstündeki billboardların gece vaktinde saçtığı ışık gibi daha önceden bireyin maruz kalmadığı dış uyaranlara maruz kalması veya bırakılması bu uyaranlara karşı bir mesafe geliştirmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak ise ortaya yabancılaşma problemi çıkmıştır. Metropol unsuru ve metropoldeki gece hayatı Taxi Driver filminde görsellik olarak yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Filmde metropolün gece teması çok yoğundur (**Fotoğraf 8**). Bu yüzden ayrı olarak değerlendirmek önemlidir. Ayrıca bu kısımda, Travis Bickle'in günlük yaşamına değinilecektir. Bu noktalara değinmek Travis'i hem daha iyi anlamayı sağlayacaktır hem de bu noktalar metropoldeki yabancılaşma sürecini daha detaylı açıklamak ve anlatmak için önem arz etmektedir.

Fotoğraf 8. Metropolün dış uyaranları: Metropolde gece

“Metropol hayatı ve yabancılaştırıcı etkisi”

Sahne 5 te filmin giriş sahnelerinden birinde Robert De Niro’nun canlandığı ana karakter olan Travis’in içinde bulunduğu metropol hayatını inceleyen ve sorgulayan gözleri görülmektedir. Hüzünlü bir müzik eşliği ile Travis filmde görünmektedir. Hemen devamındaki görünürlük, Travis’in yağmurlu bir gece de taksi sürerkenki bir görüntüsüdür bu. Travis’in gözünden metropol hayatı ilk kez bu sahne ile gözlemlenmektedir. Gece vakti her yer ıslık ıslık renklerle kaplı aydınlatmalar, led ışıkları ile kaplı billboardlar, gazinoların ve gece kulüplerinin cıvılcık kaçacak renkteki ışıkları ve trafik ışıkları gibi bileşenlerden oluşan bir metropol karşımızdadır. Bu metropolde, ışıklandırmalar sayesinde gece ve gündüzün farkı ortadan kalkmaya başlamıştır. “Nesnel kültürdeki muazzam genişleme hayatın ritmi üzerinde çarpıcı bir etkiye sahiptir. Genelde, daha önceki çağlara özgü eşitsizlik dengelenir ve modern toplumda çok daha tutarlı bir yasama kalıbıyla yer değiştirir. Modern kültürde bu dengeleme örneklerinden bol miktarda vardır: ...Daha önceleri gece ve gündüz hayata doğal ritmini vermekteydi. Artık, yapay aydınlatmayla doğal ritim büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Daha önce gün ışığıyla sınırlı olan çoğu etkinlik artık geceleri de yapılabilmektedir” (Ritzer,1992: 14). Dikkat çeken nokta ise bu metropol ve bu metropolde yaşayan insanlar Travis’in gözünde bulanıklaşmıştır ve gerçek olamayacak kadar siliktiler. Net değildirler ve belli belirsizlerdir. Netlik kaybolmuştur, her şey şizofrenik bir hâl almıştır (**Fotoğraf 9**). Travis bu metropole karşı bezgin ve bıkkın bir hâldedir. “...Simmel’e göre, bezginlik tutumu, metropol hayatında duyularına hücum eden

sayısız uyarana karşı bireyin uyum sağlama çabasıdır” (Çiftkaya, 2016: 26,27). Kısacası, filmin ilk açılış sahnelerinde Travis’in gözünden çok uyaranlı ve paraya dayalı metropol hayatı sunulmaktadır. Kısacası bu ilk sahneler Travis’in gözünden metropol hayatına dair görüntülerin ve ipuçların sunulması bakımından önemlidir. Bu metropol Simmel’in bahsettiği ve anlattığı metropole tıpatıp benzemektedir. Travis’in metropolün çok uyaranlı yapısına maruz kalışı ile giderek duyarsızlaşması ve yalnızlaşması. Kısacası Travis’i giderek yabancılaştıran en önemli unsurlardan biri de metropol hayatının kendine özgü dış uyarınlardır.

Fotoğraf 9. Travisin gözünden metropolde gece

Filmde dikkat çeken unsurlardan bir diğeri ise metropoldeki gece hayatının gösterilirken genellikle ya Travis’in gözünden sunulması ya da Travis’in taksisinin ön plana çıkartılarak taksi ile metropol hayatının birlikte sunulmasıdır. Bunun en büyük sebebi Travis’in gözünden metropolün çok uyaranlı yapısına karşı tutumunun seyirciye sunulmasıdır. Ayrıca, Travis’in bu dış uyarınlara karşı kurduğu mesafenin sonucu yaşadığı yalnızlığını sunmak içindir. Metropole uyum sağlamaya çalışan Travis ve metropolün nesnel kültürüne uyumlaştırılmış ve uyum sağlamış kişiler.

Fotoğraf 10. Metropole özgü devasa binalar

Sahne 6 ise filmdeki metropole özgü devasa binalar, metropol hayatının büyüklüğünü ve insanın bu büyüklük karşısındaki çaresizliğini sunması bakımında önemlidir (**Fotoğraf 10**). Metropol hayatına genel bir bakış getiren bir sahne. Metropol hayatında önemli unsurlar olan devasa gökdelenler, sistemin büyüklüğünü betimlemesi ve insanın bu yapılar arasındaki hiçliğini göstermesi açısından önemlidir. İnsanlar bu sisteme uymalıdır. Bu sahne sistemin büyüklüğünü sunması açısından değerlidir. Ayrıca bu mimari yapılar paraya dayalı, çok uyaranlı yapıdaki metropol toplumun önemli uyarlarından biridir. Metropolün, insanlar üzerindeki baskıcı ve ezici durumunu gösteren sahnelerden birisidir. Bu devasa büyüklükteki binalar metropolün çok uyaranlı yapısının önemli parçalarından biridir. Filmde de metropol hayatını anlatırken simgesel olarak yararlanılan önemli unsurlardan biridir. Ayrıca bu devasa binalar metropolün çok uyaranlı yapısını göstermesi bakımından, metropoldeki kişinin yabancılaşmasında da etkisi vardır. Dikkat çekici unsur ise filmin yönetmeni Martin Scorsese görüntüyü aşağıdan yukarıya doğru bir şekilde alarak bu devasa olan binaları daha ulaşılamaz bir konuma yükseltmiştir. Bu ayrıntı, seyircilere metropolün gücünü her bakımdan hissettirmesi bakımından takdire şayandır.

Sahne 7 ise Travis'in şoför olmak isterken patron ile yaptığı konuşmada, Travis'in sicilinin ahlaki gibi tertemiz olmasını vurgulaması ve gülümsemesi, metropolde ahlak bakımından birtakım olumsuzlukların farkında olan Travis'in yaptığı bir göndermedir. Travis bu ahlaksızlıklara karşı kendisine bir savunma mekanizması geliştirmiştir ve bunun sonucu olarak da yabancılaşma problemi yaşamıştır. Ayrıca patron ile görüşmesi çok rasyonel

ilerlemekte olup Travis'in biraz bunun dışına çıkınca, işverenin sinirlenmesi önemli bir ayrıntı. Ama yine aynı işverenin Travis'in de askerliğini kendisi gibi denizci olarak yaptığını öğrenince ona karşı sevimli bir tavır takınır gibi olması diğer bir dikkat çekici ayrıntıdır. Bu durumda geleneksel toplumlarda görülen grup aidiyetliliğine karşı bir özlemin ifadesi olabilir. İlişkilerin ve iletişimin nitelikten nicel bir hâle gelmesini göstermesi bakımından önemlidir. Metropol hayatının kişiyi özgürleştirip ve farklılaştırmasının sonucudur bu özlem duygusu. Hemen arka pencereden farklı bir ikili ilişki ile karşılaşmaktadır. Bu ilişkide gergin bir ilişkidir. Hatta o ikisini izleyen diğer üçüncü kişi alaycı bir ifade ile onların bu trajik komik durumlarını keyifle izlemektedir. Bu sahne metropol toplumundaki kişilerin ilişkisel ve iletişimsel durumlarını gösteren küçük bir kesittir (*Fotoğraf 11*).

Fotoğraf 11. Metropoldeki ilişkiler: Travis'in iş görüşmesi ve pencerenin gerisindeki ilişki

“Travis Bickle'in metropol hayatının dış uyarılarına ve para odaklı nesnel kültürüne karşı oluşturduğu mesafe: Duyarsızlık, değersizlik ve yalnızlık”

Sahne 8 de Travis'in hayallerini dile getirdiği sözleri sunulmaktadır:

“Hayatım boyunca güzel bir yere gitmek istedim. İnsanların kendi isteklerini baltalamak istemesini anlamıyorum. Bence bir insan herkes gibi bir şahsiyet olmalı.”

Bu sözlerden çıkarılacak sonuç, Travis'in, bireyselliğe ve insanın kendisi olmasına önem ve değer verdiği anlaşılmaktadır. Ama yaşadığı metropol toplumunda bu durum pek mümkün gözükmemektedir. Belki de bu duruma ithafen bunları söylemektedir. Bu durumdan kurtulmak için bir mücadele sergileyeceğinin ipuçları da olabilir bu sözler. Diğer bir yandan da Travis'in bu sözleri, kendisini metropolün bu nesnel kültürüne uyum sağlayarak kendilerine yabancılaşıp bireyselliklerini kaybeden insanları anlamadığını ve onlara bir anlam veremediğinin göstergesidir. Kısacası, Travis metropoldeki nesnel kültür içerisinde bireyselliklerini kaybetmiş insanları eleştirmektedir. Travis kesinlikle bu duruma karşıdır. Hatta bunun içinde mücadele verecektir.

Sahne 9 ise Travis'in evinde yalnız başına televizyon izlediği sahnelerden biri (**Fotoğraf 12**). Travis de televizyonda romantik bir şekilde dans eden çiftler gibi olmak istemektedir. Travis bu insanları kıskanıyor ve o insanlara imreniyordur. Bu sahnede diğer bir önemli nokta ise Travis'in yalnızlığına gösteren ve anlatan bir sahne olmasıdır. Travis artık bu yalnızlıktan çıldırmıştır ve aşk hikâyeleri, kadın ve erkek ilişkileri ile alakalı diziler ve filmler izlemektedir. Travis'teki bu tepkiler, nicel olmayan ilişkilere karşı özlemin bir ifadesi bir dışavurumdur. Travis artık bu yabancılaşmadan kurtulmalıydı. Her şeyi göze almıştır artık. Hem kendisine hem de çevresine kendisine ispatlamak zorundadır. Kısacası şu şekilde bir açıklama getirmekte fayda var: Travis, metropol hayatında yaşadığı yalnızlaşmayı, bir nevi telafi etmek ortadan kaldırmak için, pislik olarak tanımladığı metropolü kötülüklerden kurtarma görevini kendisine amaç edinmektedir. Ayrıca kendisinin bu şekilde yalnızlıktan kurtulup kendisini, benini gerçekleştirebileceği düşüncesine sahiptir. Çünkü yabancılaşarak gittikçe toplumdaki diğer kişiler gibi olmaya başlıyordu. Eski beninden tamamen farklı bir kimliğe bürünmek istemektedir. Çare yeni bir benlik oluşturmaktadır. Görselde de görüldüğü gibi Travis her zaman tetiktedir dış etkenlere karşı artık. Travis bir nevi yabancılaşmadan kurtulmak için bir takım değişim ve dönüşümler gerçekleştirmektedir. Travis bir türlü metropolün nesnel kültürüne uyum sağlayamıyordu. Sağlamaya başladığını hissettiğin de ise bir şeylerin yanlış gittiğine kanaat getiriyordu. Travis o şekilde bir uyum istemiyordu. Kafası karışıktır. Ya mücadele edecektir ya da bu metropole uyum sağlamanın bir karşılığı olarak kişinin kendisine yabancılaşması durumuna razı gelecektir.

Fotoğraf 12. Evinde, yalnız bir hâlde televizyon izleyen Travis.

Sahne 10 da Travisin metropol hakkındaki düşüncelerini dile getirmesi bakımından önemlidir. Travis ve Senatör Palantine arasındaki diyalog:

Palantine: Bir şey sorabilir miyim Travis? Bu ülkede en çok seni rahatsız eden ne?

...

Travis: Kim gelirse gelsin şehrin bu tarafını temizlemeli. Burası açık lağım gibi. Pislik, rezillik akıyor. Bazen zor dayanıyorum. Kim başkan olursa olsun burayı iyice temizlemeli. Bazen dışarı çıkar, koklarım. Başımı ağrıtır, o derece kötüdür. Ve o koku hiç kaybolmaz. Bence başkanın pisliği temizlemesi lazım. Tuvaletlere kadar her yeri yıkamalı.

Palantine: Sanırım seni anladım Travis. Ama bu pek kolay olmayacak. Köklü değişiklikler yapmamız lazım.

... (Fotoğraf 13).

Bu sahne, Travis'in paraya, para ekonomisine, metropole ve çevresindeki insanlara beslediği nefreti sunması bakımından önemlidir. Travis'e göre metropol içinde pisliği ve kirliliği barındırması ile yozlaşmış bir toplumu temsil ediyordu. Travis'in çevresine ve topluma yabancılaşmasını gösteren bir sahnedir. Artık Travis metropoldeki hayatı, bir takıntı seviyesine gelecek şekilde sevmemeye başlamıştır. Travis, çevresi ile arasına bir mesafe koyarak yalnızlaşıp yabancılaşmıştır ve kendisini bu pisliklerden korumak için bu şekilde

uyum sağlamaya çalışmıştır. Ama gece taksisinde caddeleri ve sokakları dolanırken sevgilileri ve âşıkları görünce onlara imreniyordu. Artık bu yalnızlık durumu Travis'in canına tak etmişti. Televizyonda romantik konulu filmler veya diziler izledikten sonra kızıp sinirleniyordu. Çıkış yolu olarak ise Travis bu metropolü pisliklerden temizlemekte bulmuştur. Bu metropole uyum sağlayıp yabancılaşmakta değil.

Fotoğraf 13. Travis'in içini dökmesi: Metropolü bir pislik olarak tanımlaması

Sahne 11 ise Travis'i gittikçe duyarsızlaştıran sahnelerden biriside, Travis'in taksisi ile siyahilerin kendi yerleşkelerinden geçtiğinde (Harlem mahallesi) yerleşke sakinlerinin Travis'in taksisine yumurta ile saldırması. Metropoldeki toplumun yapısını sunan küçük bir kesittir. Travis metropoldeki bu tür dış uyaranlar ile ilişkiye girmemek ve kendisini korumak için bezginleşerek ve kayıtsızlaşarak çevresindeki değersizleştirerek metropole uyum sağlama çabası içerisinde. Ama gittikçe Travis bu durumdan bıkmıştır. Yaşadığı olayların etkisi ile de kafa karışıkları artmıştır ve kendisini sorgulamıştır. Metropolün bu dış uyaranları Travis'i gittikçe yabancılaştıran unsurlar olmuştur.

Sahne 12 de Travis genel olarak boş vakitlerini evinde geçirmektedir. Evinde zamanını ya günlük tutarak ya da ailesine kartpostallar yollayarak veyahut da televizyon izleyerek geçirmektedir. Dikkat çekici unsur ise Travis'in evindeki pencerelerin genellikle kilitli ve parmaklıklar ile kapatılmış olmasıdır. Bu durum Travis'in, metropol hayatı ile arasına koyduğu fiziksel sınırlardan birisidir. Ayrıca bu sahne, metropolde yaşayan insanlar ve Travis arasındaki kopuk bağı simgelemesi bakımından da önemlidir. Travis'in dışarıya ve çevresine karşı bu tutumu için metropoldeki dış uyaranlara (aklı ile hareket eden farklı

kültürden insanlar ve metropolün özgün yapısı) karşı mesafeli olması bir nevi dış uyaranlara karşı bir savunma mekanizması geliştirmesidir. Ayrıca Travis'in evde iken görüldüğü sahnelerde Travis genellikle yaptığı etkinliklerden biri de günlük tutmaktır. Günlük tutmak ve notlar yazmak, onu bir nevi metropol hayatından uzaklaştıran, kendine özel hissettiren aktivitelerdir. Travis'in, nesnel kültürün etkisi altına girmiş metropol hayatı içerisinde kendisini en rahat, özgür, kişisel ve duygu odaklı hissettiği eğlencesidir. Günlük tutmak, Travis'in kendisini bulduğu bir etkinliktir. Bu etkinlikler onu bir süreliğine de olsa dışarıdaki metropol hayatından uzaklaştırmaktadır (*Fotoğraf 14*).

Fotoğraf 14. Genel olarak toplumdaki ayrı olarak evinde yalnız bir hayat süren Travis

Sahne 13 te filmin bu sahnesinde Travis gece vakti taksicilik yaparken dış ses aracılığıyla yalnızlığını anlatmaktadır:

“Yalnızlık, hayatım boyunca nereye gitsem peşimi bırakmadı. Barda, arabada, kaldırımda, dükkânda, her yerde. Kaçış yok. Ben Tanrı'nın yalnızıyım.”

Travis'in gece vakti, metropolde taksisini sürerken kendisini bu kadar kalabalıkta yalnız hissetmesinin dile dökülüşü, yabancılaşmasının ve yalnızlığının en önemli göstergelerinden biridir. “Bu yalnızlık, manevi hislerden çok rasyonel ilişkilerin yaygın olması ve birçok uyaran olmasına rağmen anlamsız bir kalabalıklar ve simgeler yığınının insanın zihnine sürekli saldırmasından ileri gelmektedir” (Fırıncıoğulları, 2015: 62). Travis

bu uyarılara karşı bir mesafe koymuştur. Ama bu mesafe koyması sonucu yalnızlaşmış ve yabancılaşmıştır. Metropol toplumundaki diğer akli ile düşünen insanlar gibi olmaya başlamıştır. Gittikçe metropolün nesnel kültürüne uyumlu hâle geliyordu. Ama Travis bu durumu oluşturan para ve çok uyaranlı metropolün nesnel kültürüne karşı çıkmıştır. Ve kendini bu durumundan kurtarmaya karar vermiştir. Artık kimseye eyvallah demeyecekti. “Birey, geniş çevrelerdeki zihinsel hayat koşullarını, karşılıklı mesafe ve kayıtsızlığı, kendi bağımsızlığı üzerindeki etkisi bağlamında en çok, büyük kentin kalabalığında hisseder. Çünkü bedensel yakınlık ve mekân darlığı, zihinsel uzaklığı daha da görünür kılmaktadır. Metropol kalabalığıyla kıyaslandığında insanın kendini böylesine yalnız, böylesine kaybolmuş hissettiği başka bir yer yoktur bu açıkça, sözünü ettiğimiz özgürlüğün diğer yüzüdür. Başka durumlarda olduğu gibi burada da, insanın özgürlüğünün, duygusal hayatına huzur şeklinde yansması hiç de şart değildir” (Simmel, 2006: 95). Bu durumun filmde en iyi yansması ve duygusu, Travis’in gece taksicilik yaparken görülmektedir. Karanlık geceyi trafik ışıkları ve devasa neon ışıklar ve levhalar aydınlatmaktadır. Bu karmakarışık aydınlatma ve ışıklandırmaların yanı sıra gece vakti sokak kaldırımlarından yükselen gürültüler ve gereksiz insan kalabalığı ile metropol bir hengame yeri hâline gelmiştir (*Fotoğraf 15 & 16*).

Fotoğraf 15. Yabancılaştırıcı unsurlar: Metropolde gece trafiği

Fotoğraf 16. Yabancılaştırıcı unsurlar: Metropolde gece kalabalığı

Sahne 14 de Travis dış ses aracılığıyla metropoldeki insanlar hakkındaki düşüncelerini dile getirir:

“Gece olunca bütün hayvanlar dışarıdadır: Fahişeler, hırsızlar, uğursuzlar, ibneler, hapçılar, keşler ve hasta ruhlu satılmışlar...” (Fotoğraf 17).

Bu sözlerden anlaşılacağı üzerine, Travis metropolün çok uyaranlı yapısına karşı bir savunma mekanizması geliştirmiştir ve toplumdaki diğer kişilere karşı mesafe kurmuştur. Çünkü toplumdaki diğer kişilere bu şekilde yani değersizleştirerek uyum sağlayabilirdi. Kendini metropolün dış uyarılarına karşı korumak için diğerlerini değersizleştirmek gerekir. Bu durumun sonucu ise yalnızlık ve yabancılaşmadır.

Travis devam eder sözlerine:

“Bir gün iyi bir yağmur yağacak ve bütün bu pislikleri temizleyecek.”

Travis’te insanlara karşı mesafeli, tiksiniç ve antipatik bir tutum söz konusudur. “Bu antipati, kendini karşılıklı bir yabancılık, hoşnutsuzluk ve hatta tiksiniç hissi ile belli etmektedir. Kayıtsızlık ve antipati birlikte metropole özgü ruhsal mesafeyi oluştururlar ki bu da Simmel’e göre metropole özgü hayat formlarından birini oluşturur” (Simmel, 2003b: 93). “Simmel, bu nefret, tiksinti ve karşılıklı yabancılık duygusunun, yabancılar arasında

yasamaktan kaynaklanan tehlikelere karşı doğal bir savunma olduğunda ısrar eder” (Özyurt, 2007:115).

Fotoğraf 17. Travis’in, taksisinin camından metropoldeki insanlara tiksiniç bakışı

Sahne 15 te ise Travis’in metropolün caddelerinde bir kalabalık hâlinde hareket eden insanları bir pislik olarak tanımlayıp etkilendiği Betsy’yi beyazlar içinde bir melek olarak tarif etmektedir. Yalnızca onun dokunulamaz olduğunu söylemektedir. Travis’e göre Betsy, diğerlerinden farklıydı ve diğer insanlar gibi nesnel kültür ile örülmüş paraya dayalı metropolün akıntısına kapılmamıştır. Travis kendisine benzetmektedir onu, Betsy’i de onun gibi yalnızdır. Betsy, metropolün ağına düşmüş diğer insanlardan farklıdır. Metropolde, Travis, kendine göre ve kendi gibi birini Betsy’yi bulmuştur (**Fotoğraf 18**). Ama sonradan görüleceği üzere Betsy, Travis’in beklediği gibi değildir o da metropoldeki diğer insanlar gibidir yani nicel ilişkilere sahip, nesnel kültürün egemenliği altındaki metropol toplumuna uyum sağlamıştır. Betsy’yle yaşadığı hayal kırıklığı onu daha da kötü hâle sokmuştur. Bu durum sonucu Travis’teki yalnızlaşma ve yabancılaşma artacaktır ve kafa karışıklıkları kendini iyiden iyiye belli edecektir. Travis, bu durumdan kurtulmak için taksiden arkadaşı olan Wiz’e danışıyor. Wiz de, Travis’in zamanla bu metropole ve topluma alışacağını söylüyor. Kafasına çok fazla takmaması gerektiğini ve eğlenmesine bakması gerektiği söylüyor. Ama Wiz’in söyledikleri Travis’e pek tatmin edici gelmiyor. Travis onu yalnızlıktan ve yabancılaşmadan kurtaracak başka bir uyaran arıyor ve metropole karşı bir savaş başlatıyor. Ama sonuç Travis’in bu metropole karşı yapacak bir

şey olmadığını anlaması ve diğer insanlar gibi bu metropole uyumlu hâle gelmesi şeklinde olacaktır.

Fotoğraf 18. Travis'in metropoldeki insanlardan çok farklı olduğunu dile getirdiği: Betsy

Fotoğraf 19. Travis'in “Ona dokunamıyorlar” diye dile getirdiği Betsy

Sahne 16 da Travis, bir gece taksisini kullanırken taksisine alacağı müşteriler için şu yorumda bulunmaktadır:

“Her yere girerim. Bronx, Brooklyn, Harlem’e müşteri taşıyım. Önemli değil. Benim için fark etmez. Kimisi farklı. Kimisi acayıpleri bile almaz. Benim için hiç fark etmez.”

Travis'te, bir bıkkınlık ve çevresini değersizleştirme söz konusudur. Metropolde, Travis'e göre her şey ve herkes aynıdır ve onun için hiçbir şey değer ifade etmiyorlardı. Ama bir tek Betsy onun için bir anlam ve değer atfediyordu. Çünkü o beyaz elbiseleri içerisinde bir melek gibiydi ve kimse ona dokunamıyordu (*Fotoğraf 19*). Travis yavaş yavaş yabancılaşmaktadır. Bu bıkkınlık ve değersizleştirme zaman ile kendisini de değersizleştirmeye sebep olacaktır. Travis'in hayata karşı tutumu soğuk, mesafeli ve renksizdir. Metropolün dış uyaranları onun bu hâle gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Simmel'in ifadesiyle: "Sinirler kendilerini metropol hayatının içerik ve biçimlerine uydurma yönündeki son imkanı, uyaranlara tepki göstermeyi reddetmekte bulurlar. Bazı kişilikler kendilerini ancak bütün nesnel dünyayı değersizleştirme pahasına koruyabilirler ama bu da sonuçta kaçınılmaz olarak onların kendi kişiliklerini de aynı değersizlik hissi içine sürüklemelerine yol açar" (Simmel, 2015: 322). Travis tam anlamı ile bu durumdadır ama bu durumu kabullenmek istemiyor ve bu durumdan kurtulmak istemektedir. Travis'e göre bu durumdan kurtulmak için yaşadığı metropolün pisliklerini temizlemesi gerekmektedir.

Travis hem para ile kurulan nicel ilişkilere hem de metropolün çok uyaranlı yapısı sonucu kendisini korumak için bir savunma mekanizması geliştirerek kendisi ile çevresi arasına mesafe koyması sonucu diğer insanlar gibi kalbi ile değil aklı ile davranarak, giderek yalnızlık ve yabancılaşma problemleri ile karşı karşıya gelmiştir. Bu nokta Simmel'in yabancılaşma nedenleri ile uyumludur. Hem para hem de akıl metropolde oluşan yabancılaşmış kişiyi oluşturması bakımından önemlidir. "Kesin olan tek bir şey var: Metropole özgü hayat tarzı, ikisi arasındaki bu mütakabiliyet için en verimli zemindir. Bunu göstermek için İngiliz Anayasa tarihçisinin şu sözlerini yinelemekle yetineceğim: Bütün bir İngiliz tarihi boyunca Londra İngiltere'nin asla kalbi olmamış, sıklıkla zihni, ama her zaman para kesesi olmuştur!" (Simmel, 2003b: 88). Metropol tipi kişiliği oluşturan çok önemli iki unsur: Akıl ve paradır. Travis'in, giderek nesnel kültürün egemenliğine girmiş insanlarla olan ilişkileri ve yaşadığı travmalar, hayal kırıkları sonucu kafası karışmıştır. Ya onlar gibi olacaktır ve bu nesnel kültüre uyum sağlayacaktır ya da bireyselliğini kaybetmeyecektir ama bunun için bir mücadele içerisine girmek zorundaydı. Travis, kalbi ve aklı arasında sıkışıp kalmıştır. Ama Travis'in yaşadığı olaylar sonucu yabancılaşma ve yalnızlığın etkisi ile giderek metropole uyum sağlamaya başlıyordu. Ama bu durum ona doğru gelmiyordu çünkü kendini bu metropole ait hissetmiyordu. Bu durum,

Travis'in kafa karışıklığı yaşamasına sebep olmaktaydı. Bir şeyler yapmalıydı. Travis bir anlam arayışındadır.

Betsy belki de Travis'e bu metropolde ihtiyacı olan tek şey olan ruh ve kalp ile kurulan ilişkiyi ona verecekti. Ama filmin ilerleyen sahnelerinde görülecek ki Betsy de metropoldeki diğer insanlardan pek farklı değildir. Bu yaşadığı hayal kırıklığı ile Travis biraz daha yalnızlaşmış ve yabancılaşmıştır. Travis derin bir boşluk ve anlamsızlığa düşmüştür. Aynı zamanda bu yalnızlığını bastırmak için Travis ilaçlar içmektedir ve büyük ihtimal ile anti depresanlar almaktadır. Travis arkadaşlarına vs. mesafeli olmasına rağmen birkaç kere kadınlarla konuşma girişiminde bulunuyor ve kabuklarından çıkmak istiyor ama sonuç yine olumsuzdur. Bu olumsuz deneyimler sonucu Travis hızlı bir şekilde yalnızlaşmakta ve yabancılaşmaktadır. Travis artık yalnızlığının sebebi olarak gördüğü bu metropol toplumunun karşısındandır. O karşı olduğu topluma ancak yaşayacağı bir sarsıntı ile uyum sağlayacaktır.

Sahne 17'de Travis'in Betsy tarafından reddedilip terkedildikten sonraki sözleri:

“Şimdi fark ediyorum. O da diğerleri gibi soğuk ve mesafeliymiş...”

Taxi Driver filmindeki metropolde Travis'in iletişim ve etkileşim kurduğu kişilerin çoğu tepkilerini aklı ile vermekte idiler. Yani ilişkiler ve iletişim daha çok nicel bir yapıdadır. Travis'in günlük hayatındaki yaşadığı (söz ile dile getirdiği) bu hayal kırıkları ve travmalar ile Travis'in kafası karışmıştır ve kendisinin bildiği doğru ile metropoldeki nesnel kültürün oluşturduğu birbirinden tamamen zıttı olmuştur. Ama gitgide o da diğerleri gibi nesnel kültüre adapte olmaya başlamıştır. Betsy ile yaşadığı hayal kırıklığı sonucu gitgide daha çok yalnızlaşıp, yabancılaşmıştır. Travis'in yabancılaşmasında metropolün paraya dayalı çok uyaranlı yapısı dışında günlük hayatında yaşadığı hayal kırıkları da Travis'in yabancılaşmasını hızlandıran etkenlerden olmuştur. Özellikle Travis'in Betsy'ye karşı tepkisi ve ardından söyledikleri yaşadığı büyük hayal kırıklığını göstermektedir. Travis onu farklı sanmıştı ama oda diğerleri gibiydi. Ama Travis bu durumları kabul etmeyecek ve daha çok yabancılaşmadan ve bireyselliğini kaybetmeden canı pahasına bu problemlerden kurtulmaya çalışacaktır. Ama “Para ekonomisi bireysel tutsaklığı artırır. Modern dünyada birey atomlasır ve izole hâle gelir. Artık bir grup içinde gömülü olmayan birey sürekli genişleyen ve giderek daha zorlayıcı hâle gelen nesnel kültür karşısında

yalnızdır. Modern dünyada birey bu yüzden muazzam bir nesnel kültürün kölesi hâline gelir” (Ritzer, 1992: 14).

Sahne 18 ise Travis’in kafeye girerken kapının girişindeki adamı hafifçe kenara iteklemesi ve tiksinti ile bakması, Travis’in insanlara karşı mesafeli olduğunu ve bir savunma geliştirmiş olduğunu gösteren sahnelerden biridir. Önemli nokta ise Travis’in taksiden arkadaşlarıyla kafede otururken Travis’in sonradan gelmesi ve masanın en ucuna oturup diğerleri ile arasına koyduğu zihinsel mesafenin fiziksel bir şekilde sunulmasıdır. Travis’in çevresindeki kişilerle arasına bir mesafe koyması durumu, masada oturduğu yerdeki konumundan ve arkadaşları ile neredeyse ona soru sorulmadıkça hiç konuşmamasından anlaşılmaktadır. Travis bütün hâl ve tavırları ile diğer insanlarla arasına bir mesafe koyduğu bu sahnede çok açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü Travis’in kendisini koruması ve uyum sağlayabilmesi için çevresini değersizleştirmek zorundadır. Sahnenin özeti; Travis’in metropoldeki dış uyaranlara karşı bir mesafe koyması ve bunun sonucunda diğerleri gibi yabancılaşmasıdır. Bu sahne, Travis’in, metropolün nesnel kültür ile donatılmış hayatına uyum sağlama sürecinin göstergelerinden biridir.

Fotoğraf 20. Travis ve çevresine karşı kurduğu mesafe

Fotoğraf 21. Travis & Yabancılaşmış insanlar

Bu sahnedeki önemli noktalardan biri de şudur. Filmde Travis'in diğer insanlara karşı kurduğu mesafe sahnelerde simgesel olarak da gösterilmiştir. Kafedeki Travis ve arkadaşlarının oturduğu masanın yanındaki dışarıya bakan büyük pencerenin tam ortasında dikey bir çizgi biçiminde bir ayırıcı öge vardır. Bu simgesel olarak Travis'in diğerleri ile mesafe koyması sonucu yalnızlaşmasını ve yabancılaşmasını sunmaktadır (**Fotoğraf 21**). Yine kafede arkadaşı ile konuşma hâlinde iken ikisi de birbirine uzak ve mesafelidir. Bu durumda yine masadaki dikey bir çizgi ile simgeleştirilmiştir (**Fotoğraf 20**). Filmdeki diğer bir ayrıntıda, bu sahnede çok bariz bir şekilde görülen kişilerin mesafeli ve resmi konuşmaları ve duruşlarıdır. Bu kişiler mesafelidir ve temkinlidir. Takside çalışan kişilerin gitgide metropolün nesnel kültürü içerisinde silikleşmeleri ve kendilerine yabancılaşmaları görülmektedir. En büyük örnek: Travis'in arkadaşlarından biri olan Wizard yani Wiz'dir.

Fotoğraf 22. Hangisi doğru yol?

Diğer bir önemli nokta ise, Travis'in kafede arkadaşları ile olmasına rağmen kendini soyutlayıp tek başına takıldığı bu sahnede su dolu bir bardağın içerisine çözülmesi için attığı ilacın suyun içinde çözülürken dikkatlice ilacın suyun içerisinde çözülmesini izlemesi iki farklı şekilde yorumlanabilir: **(Fotoğraf 22)** İlk olarak suyun içerisine atılan ve gittikçe çözülüp tamamen yok olana kadar çözülmeye devam eden bir ilaç gibi Travis de metropolde yavaş yavaş çözülmekte ve bu metropol içerisinde yok olmaya, kaybolmaya ve silikleşmeye başlamıştır. Travis suyun içerisindeki çözülen ilaçta kendisini görmektedir. İlaç kendisidir bardaktaki su ise metropoldür. Bardaktaki suyun ilacı parçalayıp çözmesi gibi metropolde Travis'in yalnızlaşmasını ve yabancılaşmasını sağlamaktadır. Travis gitgide bu metropolde kaybolup silikleşmektedir, suyun içerisinde gitgide yok olan bir ilaç gibi. Diğer bir alternatif yorum ise; Travis bardaktaki suyun içine atılan bir ilaç gibi metropolü etkileyebilip değiştirebilirdi. Suyun içindeki ilaç çözülürken suyun her yerine yayılmaktadır. İlaç orada bir bütün, tek hâlinde iken suyun bütün yüzeyine zamanla yayılıp suyun rengini bulandırmış ve etkilemiştir. Bu mantık ile de yola çıkacak olan Travis metropolün nesnel kültürüne uyumlu hâle gelip yabancılaşmamak için bu paraya dayalı nesnel kültürün hâkimiyetindeki metropole karşı bir mücadele içerisine girecektir. Filmin bu sahnesi, gelecekteki olayların habercisi olma niteliği taşımaktadır. Bu sahne ayrıca Travis'in yaşadığı kararsızlık ve kafa karışıklığını da göstermesi bakımından önemlidir.

“Travis'in metropoldeki yalnızlık ve yabancılaşma boyutunu arttıran Betsy ile olan ilişkisi”

Sahne 19 da ise yalnızlıktan kurtulmak isteyen Travis sunulmaktadır. Betsy ve Travis arasındaki diyalog:

Travis: Benimle kahve içip çörek yemek ister misin?

Betsy: Neden?

Travis: Neden mi? Nedenini söyleyeyim: Bence sen yalnızsın. Buradan çok geçerim ve seni görürüm. Etrafında çok insan olur masanın üstünde bu telefonları ve ıvır zıvırları görürüm. Boş şeyler. Ve içeri girip seninle tanıştığımda, gözlerinde mutsuzluğuna nasıl katlanmaya çalıştığını gördüm. Bence bir şeye ihtiyacın var. Buna arkadaş da diyebilirsin.

...

Bu konuşmadan çıkarılacak sonuç şudur: Travis, Betsy’i de kendisini görmüştür veya öyle sanmaktadır. Bu metropole karşı her zaman mesafeli olan Travis birisi ile bir bağ kurmak ister. Travis, aşık olmak, sevmek ve sevilme yani nitel bir ilişki kurmak ister. Yalnızlık ona göre değildir. Travis, Betsy ile paraya dayalı metropoldeki gibi nicel bir ilişki kuramayacağını düşünür. Çünkü Travis’e göre Betsy de onun gibidir. Travis, Betsy de istediği ve aradığı duygusal bağı bulabilirdi. Betsy metropoldeki insanlar gibi değildir. Travis’in tam aradığı kişidir. Bu sahne için aslında, Travis’in bu yalnızlık ve yabancılaşmadan kurtulma mücadelesinin küçük adımlarıdır. Travis için Betsy onu bu sefil hayatından kurtaracak bir azizdir (**Fotoğraf 23**).

Fotoğraf 23. Travis’i bu sorunlarından kurtaracak olan bir melek Betsy

Sahne 20 de ise Travis ile Betsy arasındaki sınıf ve görüş farkı vurgusu yapılmıştır (**Fotoğraf 24**). Filmin daha sonralarında görüleceği gibi Betsy Travis’in umduğu gibi değildir. Travis ve Betsy’nin birbirine uygun olmadığının göstergelerinden birisi bu sahnedir. Travis ve Betsy’nin gittikleri kafedeki pencerenin tam ortasındaki dikey çizgi Travis ve Betsy’yi ayıran bir dikey çizgidir. Ama diğer taraftan da yine bir kafe de oturup Travis ile Iris kahvaltı yaparken herhangi bir nesne ile ikisi arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Buradan da şu şekilde bir sonuç çıkartılabilir: Travis’in Betsy ile arasındaki sınıf veya statü farkı ne kadar uzak ise Iris ile sınıfsal veya statü olarak birbirlerine o kadar daha yakındır. Travis her ne kadar çevresine karşı bir mesafe kursa da bazen duygusal bir ilişki yaşayabileceği ihtimali için karşı cinsi ile iletişime girmektedir. Ama toplumdaki ilişkilerin nicel bir hâle gelmesi ile Travis iletişimlerinde başarısız olur. Bu paraya dayalı olumsuz iletişim girişimleri sonucu Travis gitgide bir savunma mekanizması geliştirerek

biraz daha yabancılaştırır ve yalnızlaştırır. Bu ilişkilerden biri de Betsy ile yaşadığı ilişkidir. Betsy ile Travis'in uyumlu olmadığı bu sahnelerde gösterilmektedir.

Fotoğraf 24. Farklı hayatlar & Farklı insanlar

İkilinin buluşmadaki konuşmalarının önemli noktalarına değinilecek olursa şunlar söylenilebilir: Travis'in Betsy'ye hayatını birgün tamamen düzenleyeceğini söylemesi ama düzenleyeceğim kelimesini hece vurgusu yaparak düzenle – yiyeceğim şeklinde söylemiştir. Bu kelime oyununu Travis komik bulurken Betsy pek tepki vermemiştir. Bu durum bile ikisi arasında kültür boyutunda bir fark olduğunu betimlemesi açısından önemlidir. İkili arasında geçen diyalogdaki bir diğer önemli nokta ise Betsy'nin Travis'i yarı kurgu yarı gerçek bir aykırıya benzetmesidir. Yani, Betsy'ye göre çevresindeki diğer insanlardan Travis tamamen farklıdır. Betsy Travis'in diğer insanlardan farklı olmasını sevmiştir. Zaten bu yüzden de onunla kafeye geldiğini söylemiştir. Ayrıca Betsy'nin Travis'e daha önce senin gibisi ile tanışmadım ve senin gibi birine rastlamadım şeklindeki sözleri Travis'in, metropol toplumundaki diğer insanlardan farklı olduğunun göstergesidir. Travis'e göre Betsy de bu yabancılaşmış metropoldeki insanlardan farklıdır. Ama sonradan anlaşılacak ki Travis bu konu hakkındaki düşüncelerinde büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaktır.

Sahne 21 de Travis'in, Betsy ile ilk buluşmasında pornografi içerikli bir filme gitmeyi uygun görmüştür. Ama Betsy bu tarz filmlerden hoşlanmamaktadır ve daha farklı, elit bir yaşam tarzı vardır. Betsy, klasik müzik ve plak dinleyen entel bir insandır. İkisi arasında sınıfsal ve statüsel bir fark vardır. Betsy de Travis'in düşündüğü gibi birisi değildir o da

toplumdaki diğer insanlar gibidir. Travis'in Betsy hakkında yanılması, Travis'in yabancılaşmasının ve yalnızlaşmasının etkisini etkileyen belki de en önemli etkidir. Çünkü Travis Betsy'i diğer insanlardan farklı olarak tanımlamıştır ama Betsy de diğerleri gibi çıkmıştır. Travis gitgide daha da bir yalnızlık içerisine girmiştir. Kapının ortasındaki siyah dikey, keskin çizgi, yemek sahnesindeki dikey ayrıntıya benzer bir şekilde olduğu gibi ikisi arasındaki zıtlığı, farklı dünyaların insanları olduklarının sergilenmesi bakımından önemli bir ayrıntıdır (**Fotoğraf 25**). Travis'i bu yalnız ve duyarsız hâlden çıkaracak isim Betsy'dir, Ama artık o ihtimalde kalmamıştır.

Fotoğraf 25. Betsy ve Travis arasındaki çizgi

Sahne 22 de Travis'in, Betsy' e uyarısı:

“Sen cehennemde yaşıyorsun!”

Travis, metropol toplumundaki insanların nesnel kültürün himayesinde olmalarını kastetmektedir. Paraya dayalı nicel ilişkilere ve metropolün çok uyaranlı yapısına bir eleştiridir bu söz. Betsy de diğerleri gibidir ve Travis onun gözlerini açmak istemiştir. Ayrıca onu içerisinde bulunduğu metropol hayatı ile ilgili olarak uyarmaktadır. Travis sinirli bir şekilde sözlerine devam etmektedir:

“Ve sen de diğerleri gibisin.”

Travis bu söylediği söz ile hayal kırıklığını anlatmaktadır. Diğer insanlardan farklı gördüğü Betsy'nin de pislik olarak tanımladığı diğer insanlar gibi olduğunu söylemektedir. Travis artık daha da yalnızlaşmıştır. Tek umudu olan Betsy'nin de ellerinden kayıp gitmesi

son ümitlerini de kaybetmesine neden olmuştur. Bu durumun etkisiyle Travis bir kafa karışıklığı yaşayacaktır. Artık tek çare metropolü pisliklerden temizlemektir. Travis için çevresindeki, bütün insanlar birbirinin aynısıdır. Hepsi soluk, gri renkteki, duygusuz kişilerdir. Bu kalabalığın arasından sadece Betsy diğerlerinin arasından bir yıldız gibi parlıyordu. Ama Travis, daha sonralarda da görüldüğü üzere Betsy'nin de diğerlerinden bir farkı olmadığını görünce ayırt etme yeteneğinin son keşfinin de hüsrana olması ve onu reddetmesi ile Travis'in tamamen ayırt etme yeteneği körleşmiştir. Bu durum Travis'i içinden çıkamayacağı durumlara doğru hızla sürükleyecektir.

Bu bölüm için genel bir özet yapılacak olunursa; Yine Taxi Driver filminin esas karakteri Travis Bickle ile metropoldeki yabancılaşma süreci anlatılmaktadır. Dikkat çeken unsur ise bu bölümde Travis'in bireysel ve günlük hayatından daha çok bahsedilmiştir. Travis'i yabancılaşmasını sağlayan dış uyaranlarından biri de metropolün fiziksel görüntüsüdür. Metropolün çok uyaranlı yapısı Taxi Driver filminde gayet iyi sunulmaktadır. Travis'in bu dış uyaranlara maruz kalması sonucu nasıl hisler yaşadığı ve gittikçe nasıl yalnızlaştığı ve yabancılaştığı sunulmuştur ve bu durumdan kurtulmak için attığı küçük adımlar gösterilmiştir. Taxi Driverdaki metropol ile Georg Simmel'in sunduğu metropol hayatı arasındaki benzerlikler dikkat çekmektedir. Taxi Driverdaki metropol hayatının, Simmel'in sunduğu metropol hayatındaki yabancılaşma durumunun oluşmasında önemli payı olan metropolün çok uyaranlı yapısının payını sergilemesi önemli bir ortak noktadır. Taxi Driver filmi bu ayrıntıyı eşsiz bir şekilde sunması bakımından önemlidir.

“Paranın metropolde sınırsız hareket alanı bulması sonucu ortaya çıkan fahişelik - sex işçiliği ve kinizm”

Sahne 23 ise paraya dayalı metropolün nesnel kültürün egemenliğinde olduğunu gösteren sahnelerden biri (**Fotoğraf 26**). Bu sahnede, Travisin, fahişe Irisle konuşmak için bir başka kişiden izin alması gerekir. Çünkü Iris metropol hayatına özgü öğelerden biri olan fahişelik işini yapmaktadır ve Travis onun ile konuşmak için patronundan izin alınması gerekmektedir. Artık Iris bir birey değildir. Kendi kararlarını alıp uygulayamıyor edilgen bir hâle gelmiştir. Iris, metropolün nesnel kültürüne uyum sağlayarak kendisine yabancılaşıp edilgen bir birey hâline gelmiş kişilerden biridir. Daha sonra Travis ile

konusmasında görüleceği üzerine Iris bu duruma özgürlük adını vermiştir. Bir bakıma doğru da denilebilir, ama metropol deki bu özgürlük insanı edilgen hâle getirip nesnel kültürün bir kuklası yapan bir şekildedir. Yani bu durumu için tam anlamı ile ‘özgürlüğün özgürsüzlüğü’ demek isabetli bir yorum olacaktır.

Fotoğraf 26. Nitel değerlerin nicel değerler hâline gelmesinin sarsıcı örneği: Kinizm

Metropoldeki ilişkilerin nitel değerlerden, nicel değerlere dönüştüğünü anlatan sahnelerden bir diğeri de Travis’in Iris ile görüşmek için izin alması gereken isim olan Sport ile olan iletişimidir. Matthew yani Sport ile Travis arasındaki para pazarlığı Simmel’in tabiri ile kinizmin göstergesidir. Georg Simmel’e göre para, “...Her şeyi ortak bir göstergeye indirgeme her şeyin bir bedeli olduğu, her şeyin piyasada alınıp satılabileceği anlamına gelen kinik bir tutuma yol açar” (Ritzer, 1992: 13). Para, bir insan ile nicel bir iletişim veya etkileşime geçmek için en büyük araçtır hatta para araç olmaktan çıkıp bu metropolde bir amaç hâline gelmiştir. Nitel değerlerin artık nicel değerlere dönüştüğüne örnek olan bir sahne. Metropoldeki para ve para ekonomisinin “Her şeyin değerini kaç?” sorusuna indirgediğinin gösterilmesi açısından iyi bir sahnedir. Ayrıca nesnel kültürün gitgide bireysel kültüre karşı egemenliğinin de bir kanıtıdır. Artık bu metropol toplumunda insanlarda, bireylerde para ile değer biçilen bir hâl almaya başlamıştır. İnsan bir parfüm, kavanoz ve bulaşık deterjanı gibi alınabilinen bir şeye dönüşmüştür. Simmel bunu kinik bir durum olarak değerlendirmiştir. “Para ekonomisinin bir başka etkisi, tüm insani değerlerin dolar cinsinden terimlere indirgenmesi, “bir insanın değerini parasal bir ifadeye indirgeme eğilimi’dir” (Simmel, 1907/1908: 356, Akt. Ritzer, 1992: 14). “Örneğin Simmel, ilkel toplumlarda cinayetin parasal olarak tazmini

konusunda bir örnek verir. Ancak, onun en iyi örneği seksin para karşılığında alınıp satılmasıdır. Fahişeliğin gelişimi bir ölçüde para ekonomisinin gelişimine bağlanabilir” (Ritzer, 1992: 14). Yani kısacası bu sahne metropolde paranın önemli bir güç hâline gelmesinin sonucunda kendisinin varlığını sürdürmesini sağlayacak formlar ortaya koyduğunun kanıtıdır. Bu formlardan biri de fahişeliktir. Fahişelik tamamı ile para ve para ekonomisinin ürünüdür.

Bu sahne ile ilgili diğer bir önemli konu, Travis’in bugüne kadar metropolün pisliği olarak nitelediği kısım ile (Sport’un Iris’i Travis’in taksisinden indirdiğinde Travis’in taksinin koltuğuna 20 dolar bırakması sonucu para aracılığıyla oluşan iletişim haricinde) ilk iletişimidir (**Fotoğraf 27**). Travis bu metropolde kendilerine yabancılaşmış insanlarla kurduğu ilişki karşısında şaşkına uğruyordu ve şaşkınlığını gizleyemiyordu. Travis’e göre bunlar yozlaşmış toplumdaki yozlaşmış insanlardır.

Fotoğraf 27. İnsani değerlerin parasal terimlere indirgenmesi: Fahişelik

Metropolde, artık her şeyin satın alınabilir olduğu gibi zamanın da para ile satın alınabildiğinin kanıtını gösteren bir sahne. Travis, Iris ile konuşabilmek için ve Iris’in ona zaman ayırabilmesi için Sport’a, patronuna bir ücret ödemek zorunda kalmıştır.

Sahne 24 de ise Iris ve Travis’in bir kafede kahvaltı yaparken aralarında geçen diyalog: (**Fotoğraf 28**)

Iris: Özgür kadın nedir, bilir misin?

Travis: Ne demek özgür kadın? ... Genç bir kızsın. Senin evinde olman lazım... Bu gibi şeyler işte.

Iris: Tanrım, pek geri kafalıymışsın.

Travis: Geri kafalı olan ben değilim, sensin. Saçmalama. Ne demek yani? Sürüngenlerle, aşağılık heriflerle çıkıp kendini bir hiç uğruna satmak mı istiyorsun?

Travis: Geri kafalı olan ben miyim? Geri kafalı olan sensin.

Travis: Sen buna özgürlük mü diyorsun? ...

Fotoğraf 28. Paraya dayalı metropoldeki özgürlüğün bedeli: Bireyselliğin kaybedimesi

Metropol hayatı bireye bir özgürlük getirmektedir. Ama bu özgürlüğün bir bedeli vardır. Iris'in de metropoldeki bu bedeli fahişelik yapmaktır. Kişinin nesnel kültür karşısında bireyselliğini kaybetmesidir. Gittikçe nesnel kültürün egemenliği altına girmektir. Iris, metropolün nesnel kültüre uyumlu olmasının ona özgürlük olduğunu sanmaktadır. Ama Travis onun gözünü açmaya çalışıyor ve nesnel kültürün ağına kapılmış ve bireyselliğini kaybetmiş bir kişi olduğunu hatırlatıyor. Iris, nesnel kültürün ağına kapılmıştır. Para ekonomisine sonucu oluşan bir sektör olan fahişelik yapmaktadır. Bu, ona özgürlük veriyor gibi gözüküyordu ama diğer insanlar gibi bu metropole uyumlaştırılmıştır. Taxi Driver'da Travis bir fahişe olan Iris'e yardım etmek istemektedir. Fahişelerle konuşmak bile bir para gerektirmektedir. Filmde kinizmin örneklerine fahişelik kavramı üzerinden değinilmektedir. Bu sahne özetlenirse, metropolün paraya dayalı nesnel kültürünün sunduğu özgürlük, kişiyi uyumlaştıran bu nesnel kültüre uyumlu hâle gelmesini sağlayan bir özgürlüktür.

Taxi Driver filminde para ekonomisinin bir ürünü olan fahişelik kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Bu kavram bir anlamda filmde simgesel bir değer taşımaktadır. Film,

fahişelik kavramı altında kinizm kavramını alt metin olarak göstermektedir. Yani paranın her şeyi alınır ve satılır bir değere indirmesi durumu. Bu bakımdan da Simmel'in metropoldeki fahişelik kavramı ile ortak bir durum söz konusudur. Çünkü Simmel'de fahişelik tam anlamı ile metropoldeki kinik durumu göstermesi bakımından önemli bir kavramdır. Sonuç olarak paranın egemenliğini pekiştiren bir örnektir fahişelik ve para ile her şey belirli bir düzeye indirgenmiştir. Fahişe ile müşteri arasındaki yaşanan duygusal olmayan, duygusuz nicel olan bir ilişki, yabancılaşmaya sebep veren faktörlerden birinin de fahişelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca fahişelik kavramı, metropoldeki özgürlüğünün bir bedeli olduğu şeklinde bir yorum yapılmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan Taxi Driver'daki fahişe Iris'in metropoldeki özgürlük için ödediği karşılık fahişeliktir. Yani edilgen hâle gelmesi, bireyselliğini kaybetmesi ve kendisine yabancılaşmasıdır.

“Metropoldeki para merkezli nesnel kültürün etkisi ile oluşan yabancılaşma problemi”

Metropoldeki para merkezli nesnel kültürün etkisi ile oluşan yabancılaşma problemi filmde en belirgin temalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yapılan analizlerden bir sahne ve diyalog aşağıda verilmiştir.

Sahne 25 ise Travis'teki; yalnızlığın, bıkkınlığın, duyarsızlığın, kayıtsızlığın, bezginliğin ve yabancılaşmanın artık gün yüzüne çıktığı ve bu problemleri ile artık baş edemediğini, bir yardıma ihtiyacı olduğunu gösteren sahne (**Şekil 29**). Travis'in arka arkaya yaşadığı olayların etkisi ile artık kafası çok karışmıştır, neyi olduğunu ve ne yapacağını bilememektedir. Metropoldeki dış uyaranlar artık Travis'i çileden çıkarmıştır ve nasıl bir tutum sergileyeceğini bilememektedir. Para ve para ekonomisinin metropol üzerinde etkisiyle oluşan yapay ve nicel ilişkiler ile kişiler gitgide yabancılaşmaktadır. Bu yabancılaşmanın sonucunda meydana gelen hiçbir şeye bağlanamama (aidiyetsizlik) ve bir şeyden zevk alamama durumu bir süre sonra bireyde sorgulamalar ve varoluşsal krizlere sebebiyet vermektedir. “...yalnızlığa dayanamayan birçok kişi, alkol, uyuşturucu madde vb. araçlarla çevresine yabancılaşmanın verdiği acıdan kurtulmaya çalışıyor. Hiçbir şeye bağlanamamak insanın boşluk ve anlamsızlık duyguları yaşamasına neden oluyor” (Gençtan, 1984: 23). Bu durumun en tipik örneği Taxi Driver filminin esas karakteri olan Travis Bickle'dir.

Travis'in bu kafa karışıklığını ve neyi olduğunu danışmak ve tavsiye almak için danıştığı nadir arkadaşlarından biri ve belki de tek arkadaşı Wizard kısaca Wiz'dir. Wiz, bu metropolde uzun zamandır yaşamakta olan ve tecrübeli bir isimdir. Bu yüzden çevresi tarafından ona büyücü anlamına gelen Wizard'ın kısaltılmış hâli Wiz denilmektedir. Travis'te artık içinden çıkılmaz bir hâl alan yalnızlaşma ve yabancılaşma problemi için ne yapması gerektiğini ve nasıl hareket etmesi gerektiğini Wiz'e danışıyor. Travis kendisindeki olumsuz ruh hâlinin nedenini ve çözümünün olup olmayacağını sormak ve bu konuyu tartışmak için Wiz'i seçiyor. Wiz ve Travis arasındaki gece vakti metropolün gürültüsü ve kargaşası içinde geçen diyalog şu şekildedir:

Fotoğraf 29. Yabancılaşmak ile yabancılaşmamak arasında kalmış Travis

Travis, taksideki arkadaşlarından biri olan Wiz ile konuşurken söze:

“Seni tanırım, ben pek konuşmam bilirsin...” diye başlıyor.

Travis: Ben düşündüm de...

Wiz: Canın mı sıkıldı?

Travis: Evet gerçekten canımı sıktılar? Dışarı çıkıp gerçekten bir şeyler yapmak istiyorum.

Wiz: Taksi hayatı mı?

Travis: Hayır, bu... Bilmiyorum. Sadece çıkmak istiyorum. Gerçekten kafamda kötü fikirler var.

Wiz: Bir de şöyle düşün... Bir adam bir işe başlıyor... Ve o iş adamı sarıp sarmalıyor.

Bir şey yapınca, yaptığın şey oluverirsin...

Wiz: İşin olunca o iş olursun.

Wiz: Biri Brooklyn’de oturur, biri Sutton placede. Sen avukat olursun, bir başkası doktor. Biri ölür, biri iyileşir, birileri de doğar.

...

Wiz: Zaten seçeneğin yok. Hepimiz aynı bokun içerisindeyiz.

Travis: Bilmiyorum. Bu şimdiye kadar duyduğum en aptalca şey (Çaresiz bir gülüş).

Wiz: Senin ne dediğini bile anlamadım.

Travis: Belki ben bile bilmiyorum.

Wiz: O kadar üzülme. Rahat ol, evlat; düzelirsin. Bilirim ben çok insan gördüm... Ben bilirim.

Travis: Peki. Sağol.

Soğuk, kuru ve resmi bir tokalaşma ve Wiz, Travis’in yanından ayrılır (**Fotoğraf 30**).

Bu konuşmanın ayrıntılarına ve önemli yerlerine değinecek olunursa sonuçları şunlardır: Wiz, Travis’in metropolün çok uyaranlı yapısı karşısındaki kafa karışıklığının normal olduğunu belirtmektedir. Wiz bu durumu bir geçiş süreci olarak görmektedir. Zamanla alışacağını söylemektedir. Travis ise yaşadığı bu yalnızlık ve yabancılaşma durumundan ve kafa karışıklığından kurtulmak istemektedir. Wiz’e göre birçok kişi bu durumu yaşamıştır ama en sonunda da bu paraya dayalı metropolün nesnel kültürüne uyum sağlamıştır. Buna bir geçiş süreci demek pek de yanlış olmayacaktır. Bir şey yapmanın Wiz’e göre bir faydası yoktur. Wiz’in Travis’e telkini daha gençsin, git eğlen, gününü gün et, şeklindedir.

Fotoğraf 30. Metropolde nicel bir ilişki örneği: Soğuk bir tokalaşma

Wiz'in bu nesnel kültüre adapte olarak uyum sağlamış bir kişi olduğu, söylediği sözlerinden anlaşılmaktadır. Wiz, bu nesnel kültür karşısında bireyselliğini de kaybetmiştir. Metropoldeki nesnel kültüre uyum sağlamış diğer kişilerden hiç bir farkı yoktur. Travis ile arasında geçen diyalogda Wiz'in, Travis'e "Senin ne demek istediğini bile anlamadım?" demesinin altında, bu metropoldeki kültür ile o kadar uyum sağlamıştır ki ona bu tip sorular ve durumlar garip ve yabancı gelmektedir. Wiz'in kendisini ve çevresindeki kişileri de birer iş olarak tanımlaması ve bir konumdan ibaret olarak görmesi bireyselliğini kaybettiğinin göstergesidir. "Belirli bir konumu işgal eden özel bir birey giderek önemini kaybeder. Kişilikler kendilerini sadece asgari düzeyde gerektiren konumlar arkasında kaybolma eğilimindedirler. Onlara çok az gerek duyulduğu için, çoğu birey aynı konumu aynı ölçüde yeterince doldurabilir. İnsanlar böylece değiştirilebilir parçalar hâline gelirler" (Ritzer, 1992: 13). Artık bu metropolde kişiler işi ve konumu ile bütünleşmiş birer nesneden ibaret edilgen bir varlıktır. Metropoldeki bu insanlar nesnel kültürün oluşturduğu çarkın sadece bir dişlisidir, o çarkın devamlılığını sağlayan bir dişlidir sadece. Metropolde hiçbir şeyin önemi olmadığı gibi insanlar da bu metropolde sadece belirli bir konumu dolduran ve zamanı geldiğinde de değiştirilecek olan birer parçadır. Metropoldeki kişinin, yerine ihtiyaç duyulması hâlinde bir başkası hızlıca geçebilmektedir. Hiç kimse farklı değildir her şeyin ve herkesin yeri doldurulabilir. Wiz'in söylediklerinden anlaşılabileceği gibi bu hayata çok anlam yüklememek gerekir. Onun "Git eğlen, gününü gün et" sözünden bu kolayca anlaşılmaktadır

Metropol, nesnel kültür karşısında bireyselliklerini kaybedip bu nesnel kültüre uyum sağlamış kişilerden oluşan bir yerdir. Burası, ilişkilerin duygu ile değil de akıl ile oluştuğu bir yerdir. Metropolün paraya dayalı ve çok uyaranlı yapısı bireyi nesnel kültür karşısında gitgide uyumlu bir parça hâline getirmiştir. Metropoldeki insanlar bu nesnel kültüre gitgide uyum sağlamıştır. Travis bireyselleşmek ve bağımlılaşmak arasındadır. Travis'in sorunu, yabancılaşma problemi onu gitgide diğerlerine uyumlaştırmaktadır çünkü Travis gitgide akli ile hareket etmeye başlamıştır. Önünde iki seçenek var; ya metropolün verdiği özgürlük için bu duruma alışacak ve bireyselliğini kaybedecek ya da bireyselliğini korumak için mücadele edecektir. Ama o diğerleri gibi olmak istemiyor ama bir yandan da olmaya başladığını hissetmektedir. Travis çözümü ise bu metropol düzenindeki pislikleri temizlemekte bulmaktadır. Travis paraya dayalı metropole karşı bir savaş başlatmıştır. Travis'i yalnızlaştıran bu metropoldür. Kendisini yabancılaşmaya zorlayan metropolü pisliklerden arıtarak bu yabancılaşmadan kurtulabilecektir. Ve kendisine mesafe koyduğu

metropolle savaş için hazırdır. Artık geriden bakmayacaktır. Kendisini yabancılaştıran her şeyi yok ederek kurtulacaktır. Metropoldeki diğer insanlar gibi nesnel kültürün bir dışlisi olmayacaktır. “Georg Simmel, büyük şehirde yaşamının bireyselleşmekle bağımlılaşmak arasında sürekli bir zihinsel gerilim yarattığına işaret eder. Birey tekilliğini korumak ister, ama metropolün vadettiği özgürlüklerden yararlanabilmek için görünmezleşmek ve normalleşmek zorundadır” (Bozan ve Aydoğan, 2009: 203, 215). Travis, metropolde bu arada kalmıştır. Ya tamamıyla bağımlı olacaktı ya da bireyselleşecekti. Bu arada kalmışlık hâli Travis’i yıpratmaktadır.

Travis, Wiz anlatırken dikkatli bir şekilde Wiz’i dinlemektedir. Travis neredeyse Wiz’le hiç konuşmasa da Travis’in Wiz’i dinlerkenki yüz hâli, Travis’in metropol hayatı karşısındaki çaresizliğini ve ne yapacağını bilememesi ve yaşadığı olaylardan sonra kaybettiği ümitlerini anlatmaktadır. Travis’in hem insomnia hastalığının etkisinden kaynaklı problemleri hem de çevresindeki kişilerle ilişkileri ve etkileşimleri sebebiyle sıkıntıları vardır. Herkesle çok konuşmayan çevresindeki insanlara karşı bir savunma mekanizması geliştirmiş olan Travis, sıkıntılarını anlatabileceği kişi olarak Wiz’i seçmiştir. Wiz, tecrübeli ve metropol hayatını benimsemiş artık metropoldeki insanları ve metropoldeki günlük yaşamı olduğu gibi kabul etmiş bir isimdir. Wiz’in filmde büyücü olarak tanımlanmasın da metropol hayatının durumuna adapte olup artık hayattan sadece zevk almaya bakması ve çok fazla seçeneğinin olmamasını kabul ettiğinden dolayı mıdır, bilinmez. Wiz de ne yaparsan yap bu durumdan (Travis’in durumu) bir kurtuluş ve çıkış yolu yok tarzı bir düşünce hâkimdir. Bir kabulleniş söz konusu, topluma uyum söz konusu, sisteme uyum söz konusu.

Wiz, “Ben senin gibi bu şekilde çok insan gördüm.” derken ise yine metropoldeki nesnel kültürden çıkışsızlık gösterilmektedir. Çözüm elinde sonunda bu nesnel kültüre ayak uydurarak diğer kendisine yabancılaşmış insanlar gibi olmaktır. Toplumdaki bütün insanlar aynı bokun içerisinde yaşayıp gitmektedir. Nesnel kültürün hâkim olduğu bir yerdir metropol. Travis de gittikçe metropolün nesnel kültürüne kaymaktadır. Ama Travis, Wiz ve toplumdaki diğer genelin aksine kendini gerçekleştirmek ve bu yaşadığı olumsuz durumdan kurtulmak istemektedir. Bu metropol hayatına insanlara alışmamakta ve uyum sağlayamamaktadır. Aslında Travis yabancılaşmıştır hem topluma hem kendisine. Kendi psikolojik durumları ve çevresindeki kişiler ve olaylar onu yabancılaştırmıştır. Bu durumdan bir yanda da kurtulmak istemektedir. Şöyle de bir yorum getirilir: Travis, Wiz’e

sorunun ne olduğu sorduğunda, büyücünün önemli bir şey olmadığını zamanla atlatacağını söyleyerek, debelenmenin ona hiçbir faydası olmayacağını, sisteme uymasını ve bu yaşantıyı kabullenmesini söylemektedir. Ama yüz ifadelerinden ve sözlerinden anlaşılacağı üzerine bu sözler, Travis'e pek kâfi gelmemektedir. Travis bu geçiş sürecini kabul etmemekte kararlıdır. Bu yabancılaşma ile mücadele edip kurtulmak istemektedir. Metropolün nesnel kültürüne uyum sağlamak istememektedir. Ama yaşadığı travmatik olaylar nedeni ile bu nesnel kültüre uyum sağlamaktadır, tıpkı diğer kendisine yabancılaşmış kişiler gibi.

Sonuç olarak bu önemli sahnede, Travis ve Wiz arasındaki geçen diyalogda, Travis bu yabancılaşma durumundan muzdarip olduğunu dile getirmektedir, buna karşın Wiz'in tavsiyesi ise böyle şeyler olur bu duruma zamanla alışsın şeklindedir. Wiz durumu ve sistemi kabullenmiştir ve bütün insanlarında bu durumda olduğunu hiçbir şey yapılamayacağı görüşündedir. Ana karakterimiz Travis ise hem topluma yabancılaşmıştır hem de gitgide kendine yabancılaşmaya başlamıştır. Bu durumu sorgulamaktadır ve çevresindeki beğenmediği metropole özgü olan kişiler gibi olmak istememektedir. Çünkü bu topluma aidiyet hissetmemektedir. Bir anlam arayışındadır. İsteddiği şeyleri yapmak istiyor. Kendisini gerçekleştirmek istiyor. Travis, bu durumu Wiz gibi kabullenmek istemiyor. Metropol hayatının bu yarattığı para ekonomisine dayalı düzeni ve nesnel kültürü kabullenmiyor. Bu sahne ayrıca Travis'in artık bir şeyleri sorguladığını, Travis'in hem kendisi için hem de çevresi için artık bir takım değişikliklerin zamanının geldiğini göstermektedir. Ama filmin ilerleyen sahnelerinde görülecek ki bu sistemden bir çıkış yolu yoktur. Travis'in metropoldeki bu sisteme uyum sağlaması için başından büyük bir travma veya olay geçmesi gerekmektedir. Bu olayda gerçekleşmektedir. Travis silahı ile Iris'in patronu Sport'u, ona yardım eden otel sahibini ve Iris'in müşterisini öldürmüştür. Ama bu trajik ve korkunç olay, metropoldeki kişilerin pek sık karşılaştıkları bir olay değildir ve Travis artık bu toplumun gözünde bir kahramana dönüşmüştür. Çünkü bu durum metropolün nesnel kültürü ile sıradan bir hayata sahip yabancılaşmış kişileri için sıra dışıydı.

4.3. Yabancılaşmadan Kurtulma Mücadelesi: Soylu Kişilik

Araştırmanın üçüncü sorusu olan “*yabancılaşmadan kurtulmak*” için Simmel’in sunduğu bir seçenek olan “soylu kişilik filmde var mıdır”a ilişkin olarak yapılan analizler sonucunda “Yabancılaşmadan kurtulma süreci: “Soylu Kişilik” ve bir sarsıntı ile nesnel kültüre adapte olma durumu, bireyin kendisine yabancılaşması”, “Yabancılaşmadan kurtulmanın mümkün olmaması durumu” , “Yabancılaşmadan kurtulmak için nedenler ve harekete geçme” , “Soylu Kişilik” , “Yabancılaşmadan kurtulma sürecindeki durumlar” , “Geçirilen bir sarsıntı ile toplumun nesnel kültürüne adapte olma durumu” alt temalarına ulaşılmıştır.

Buradaki analizlerde filmdeki başkarakter olan Travis Bickle’in metropolde yaşadığı yabancılaşmadan kurtulmak için nasıl bir süreç geçirdiği üzerinden temalaştırılmıştır. Taxi Driver’da sunulan bu süreç, Georg Simmel’in metropoldeki yabancılaşmadan kurtulmak için sunduğu bir seçenek olan soylu kişilik ile ne kadar ve ne doğrultuda bir benzerlik içerisinde olduğu açıklanıp karşılaştırılacaktır. Ayrıca Travis’in yabancılaşmadan kurtulma mücadelesinin hazırlık süreçlerinden de bahsedilecektir. Travis bu mücadeleye sevk eden nedenlere değinilecektir.

Travis yabancılaşmadan kurtulmak için bireyselliğini ön plana çıkartacak değişimler ve düzenlemeler içine girmiştir. Çünkü içinde bulunduğu yabancılaşma ve yalnızlık durumu onu gittikçe sıradanlaştırmış ve değersizleştirmiştir. Metropolün nesnel hayatı onu bu hayata adapte etmeye başlamıştır. Ayrıca hayatında hiçbir şey istediği gitmiyordu. Günler hep aynıydı. Kafası çok karışık. Büyük bir ikilemin içerisindeydi. Travis’e göre tek çıkış yolu metropolün pisliklerini temizlemek için onlarla savaşıyordu. Travis ilk olarak mücadelesine kendini silah ve cephanelerle donatarak başlamıştır. Dış görünüşünde ve fiziksel anlamda birtakım değişikliklere gitmiştir. Kendisine artık bakan bir Travis vardır. Her gün spor yapmaya başlamıştır. Giyim tarzı ve saç stilinde değişikliklere gitmiştir. İçtiği ilaçları bırakmıştır. Ayrıca ara ara güneş gözlüğü de takmaya başlamıştır. Yani kısacası Travis yepyeni birisi olmaya çalışıyordu. Metropol toplumdan sıyrılmak istiyordu. Artık geriden bakmayacaktı kendi tabiriyle artık eyvallah yok. Eskiden olan, yalnız ve yabancılaşmış hayatını bertaraf etmek ve problemlerinden kurtulup bireyselliğini kanıtlaması için bu mücadelesi ve değişim süreci gerekli idi. Yoksa metropolün yozlaşmış toplumundaki kendilerine yabancılaşmış insanları gibi bir hayat geçirecektir. Travis bunun önüne geçmek için bunun yapmak zorunda idi. Ama bazı

zamanlarda ilaçları bırakmasından mıdır bilinmez varoluşsal krizler geçirmekteydi. Ailesine yazdığı mektuplarda ve gönderdiği kartpostallarda genel olarak yalan yanlış bilgiler söylemektedir. Daha doğrusu olmasını istediği ve hayalini kurduğu şeyleri, olmuş gibi yazıyordu. Iris’le konuşurken de kendisinin taksiciliği yarım gün yaptığını söyleyip hükümet için çalıştığını söylemiştir. Çünkü tamamı ile yabancılaşmış ve yalnız hayatını geride bırakmak istiyordu. Ayrıca, yaşadığı değersizlik hissini, bastırmak için bu tarz davranışlara yönelmiştir. Kendi bireyselliği çerçevesinde hareket eden ve yaşayan bir insan olmak için verilen bir mücadele idi bu. Ama filmin sonunda da görüleceği üzere mücadelesi sonuçsuz kalmıştır. Travis paraya dayalı metropolün nesnel kültürüne adapte olup diğer yabancılaşmış kişiler gibi nesnel kültürün dışı çarklarından biri olmuştur. Bu kısa değerlendirmeden sonra ayrıntılı analize geçilebilir.

“Yabancılaşmadan kurtulma süreci: “Soylu Kişilik” ve bir sarsıntı ile nesnel kültüre adapte olma durumu, bireyin kendisine yabancılaşması”

Sahne 26 da Travis’in bıkkınlık ve yalnızlık durumundan kurtulmak için mücadelesi başlamaktadır. Travis kendisini yabancılaştıran unsuru ortadan kaldırır ise, otomatik olarak yabancılaşmadan kurtulacaktır. Travis, ilk önce kendine ekipman silah vs alıyor , fiziksel olarak kendini forma sokmaya çalışıyor, ilaçları bırakıyor, kendi için zararlı olacak her türlü alışkanlıklarından vazgeçiyor bir değişim, dönüşüm ve düzenleme içerisine girmektedir. Kendisini bu hayattan ve durumdan kurtarmak için her şeye hazırdır. Eski hâinden kurtulmak istemektedir. Metropolün nesnel kültüründe yozlaşmış, uyum sağlamış ve kendilerine yabancılaşmış kişiler gibi olmak istememektedir. Bireyselliğini kazanmak istiyor, nesnel kültürün içerisinde silikleşip kaybolmak istememektedir. Bir anlam arayışındadır. Travis için, bu paraya dayalı metropolün nesnel kültürünü bir reddediş mücadelesidir. Travis dış uyaranlara karşı mesafe koymanın bir anlamı olmadığını anlayarak, bu yalnızlığından ve yabancılaşmış hâinden kurtulmak için, metropolün bozulmuş ve anlamını yitirmiş gerçekliğini düzeltmek isteyen bir adalet savaşçısına dönüşmüştür. İşe ilk olarak fahişelik yapan küçük bir kız olan Iris’i bataklık içinde yaşadığı metropol hayatından kurtarmak ile başlamıştır. Simmel yabancılaşmadan kurtulmak için kesin bir çözüm sunmasa da bir seçenek sunmuştur. “Soylu insan, kendi kişiliğini tamamen mahfuz tutan, tam anlamıyla kişisel alandır. Soyluluk karşılaştırma ile elde edilen şeyler olarak farklı olma duygularının tamamen kişiye özgü bir bileşimidir ve soylu insan başkaları ile karşılaştırılmayı mağrur bir şekilde toptan reddeder” (Simmel,

1900'den aktaran Jung, 1995: 71). “Böylece soyluluk, para ekonomisinin ve bu ekonominin içerisinde yaşayan sıradan insanların tam karşıtı bir görünüm arz eder. Simmel'in çoğunluktan çıkma, kendini her türlü sıradanlığa teslim etme karşısında insanın kendi özünün birlik ve uyumunu koruması, başkalarıyla her türlü karşılaştırılmayı reddetme olarak gördüğü soyluluk, özü itibari ile modern kültür ve para ekonomisinde başat olan eğilimlere karşı sürekli bir protestodur. Simmel için seçenek soylu kişiliktir” (Simmel:1900'den aktaran Jung, 1995: 72). Travis'in bir soylu kişilik tablosu çizdiğini söylemek yanlış olmaz. Bu bakımdan Simmel'in yabancılaşmadan kurtulmak için sunduğu seçenek olan soylu kişilik ile Travis'in başvurduğu yöntem bir benzerlik içerisinde. Ama sonuç olarak bu seçenek pek başarılı olmayacaktır. Önemli nokta ise, “...Simmel'e göre zihin içsel güçlerimiz arasında uyum yeteneği en yüksek olanıdır. Oysa ruh, değişken ve değişen uyarıcılara zihin kadar kolayca adapte olamaz. Ruh, metropolün kendine özgü ritmine ancak belli sarsıntılardan geçtikten sonra adapte olacaktır” (Özelce, 2006: 68,69). Simmel'in görüşleri filmin sonundaki tablosu ile benzerdir. Çünkü Simmel'e göre bu metropolün nesnel kültürüne ve ritmine alışmaktan başka bir yol yoktur ve önce akı ile sonra ise ruhu ile kişinin metropolün ritmine alışacağını belirtmektedir. Yine Simmel'e göre kişinin metropolün akışına ruhu ile alışması daha zorlu bir süreçtir, ama kişinin bir sarsıntı geçirdikten sonra metropole alışkanlık gösterebileceğini belirtmektedir. Filmde de Travis bu durumu yaşamaktadır. Filmin sonunda da görüldüğü üzere Travis Iris'i kurtarmak için önce Iris'in patronu Sport'u, otel sahibini ve Iris'in müşterisini öldürmüştür. Yani Travis fahişeliğe göz yuman üç sorumlu kişiyi öldürmüştür. Ama Iris'in müşterisi tarafından da vurularak ciddi bir şekilde yaralanmıştır. Travis en sonda da intihar etmek istemiştir. Ama mermisi bittiği için onu yapamamıştır. Olay yerine polislerin gelmesi ile Travis hastaneye gönderilmiştir. Travis'in iyileşip hastaneden çıkıp, metropol hayatına geri döndüğünü gösteren ilk sahnede Travis'in taksiden arkadaşları ile bir muhabbet içerisinde olduğu görülmektedir (**Fotoğraf 31**). En son sahnede ise Travis'in taksisine Betsy'nin binmesi ve Travis'in, Betsy'ye olan yaklaşımından da anlaşılacağı üzerine Travis de artık metropoldeki akışa tamamı ile uyum göstermiştir (**Fotoğraf 32**). Diğerleri gibi kendisine yabancılaşmıştır. Yani Simmel'in açıklamaları ile filmdeki durumun ilişkisi özetlenirse: Travis, Simmel'in açıklamaları ile benzer bir süreç yaşamıştır. Simmel'in metropolün akışına adapte olması için kişinin bir sarsıntı yaşaması gerektiğini söylemiştir. Travis de Iris'i kurtarmak için yaşadığı büyük trajik bir sarsıntı ile metropole alıştığı gözlenmektedir. Bu yönüyle önemli bir benzerlik söz konusudur.

Bu açıklamalara ek olarak “...Simmel, temel problemlerin insan hayatına içkin olduğuna ve gelecekte düzelmeleri umudu olmadığına inanmaktadır...” (Ritzer, 1992: 11, 12). Simmel’in bu görüşlerinden de metropolün nesnel kültür egemenliğindeki hayatından çıkışın pek mümkün olmadığı bir yerdir sonucu çıkartılmaktadır. Çünkü, Simmel’e göre temel problemlerden birisi nesnel kültürün gelişmesi ile bireysel kültürün ve bireyin zayıflamasıdır.

Fotoğraf 31. Metropolün nesnel kültürüne uyum sağlayarak kendilerine yabancılaşmış insanlar

Fotoğraf 32. Metropole uyum sağlamış Travis

“Yabancılaşmadan kurtulmanın mümkün olmaması durumu”

Fotoğraf 33. Metropole ve nesnel kültüre geri dönüş

Sahne 27 de Travis’in yabancılaşmış ve yabancılaştığı metropol toplumuna geri dönüşünü ifade etmektedir (**Fotoğraf 33**). Koridorun sonundaki açık kapıdan metropol hayatının gece yaşantısı görülmektedir. Kameranin yavaş yavaş gelip uzun koridorun sonundaki açık kapıdan metropolün gece hayatının gösterilmesi, Travis’in bu metropol hayatına geri dönüşünün sanatsal olarak sunumudur. Ayrıca bu paraya dayalı metropolden bir çıkış yolu olmadığının göstergesidir. Travis, Betsy ile telefonda konuşurken kameranın, sokağa çıkan uzun bir koridor sonundaki açık kapıyı göstermesi. Travis’in sokağa dönmesini gösteren bir belirteçtir. Yani Travis’in bir pislik olarak tanımladığı metropol caddelerine geri dönüşünü simgeleyen bir sahnedir bu. Betsyi ile kurtulabileceği yalnızlığından kurtulamayıp tekrar yalnızlığa yani sokaklara dönüşü. Travis, Betsy’yi tam kendisi gibi sanırken oda metropolün nesnel kültürüne uyum sağlamış kişileri gibidir. Bir anlamda, metropoldeki yabancılaşmanın kaçınılmaz olduğunu gösteren ve yabancılaşmadan kaçışın olamayacağını gösteren bir sahnedir.

Sahne 28 ise Travis’in önemli sözleri:

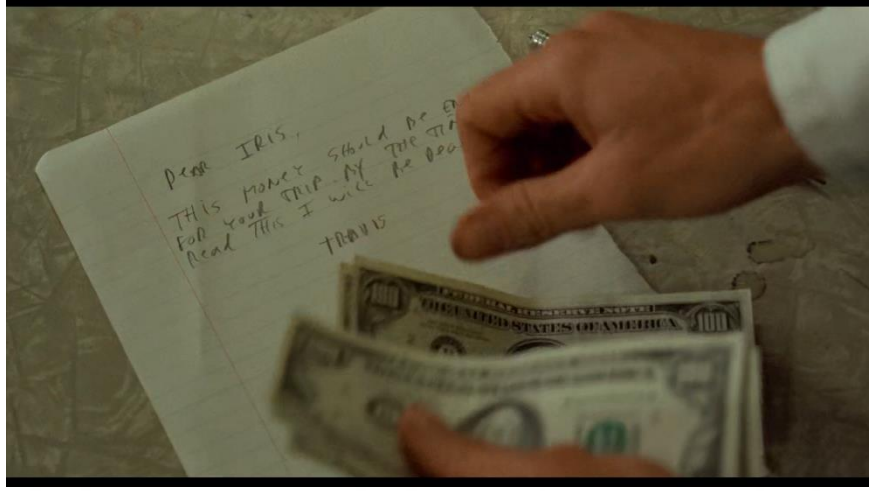
“Şimdi çok iyi anlıyorum. Bütün hayatım tek yönde ilerledi. Bunu şimdi anlıyorum. Benim hiç seçeneğim olmadı.”

Metropol hayatındaki nesnel kültürün bireyin bu kültüre uyumlanması için zorladığını ve kişinin bu nesnel kültüre uyum sağlamaktan başka bir şansının olmadığı dile getirmektedir. Bireyselliklerini kaybetmemek için yabancılaşan insanlar gitgide kalbi

yerine akli ile hareket ederek metropoldeki nesnel kültüre alışmaktadırlar. Bir süre sonra kalpleri ile de alışarak tamamen o nesnel kültürün bir parçası olmaktadır. Ama Travis bu şekilde olmak istememektedir. Travis bu sözler ile metropolün kişiye aslında özgürlük kisvesi altında bir yabancılaşma sunduğunu ve bu yabancılaşmadan kurtulmanın bir yolu olmadığını dile getirmektedir.

Sahne 29 da Travis'ın Iris'e bir çıkış yolu sunup problemini çözmesi için çözüm paradır. Para hem sebeptir hem de çözümdür denilebilir. Çünkü Iris para için fahişelik yapmaktadır veya yaptırılmaktadır. Ama Iris'in yanında parası olmadan da oradan kaçarak uzaklaşması da mümkün değildir. Travis Iris'in oradan kaçıp kurtulması ve evine dönebilmesi için gerekli olan parayı sağlamaktadır (**Fotoğraf 34**). "...Modern bireyin karşısına çıkan şey sonsuz bir hesaplar zincirine katılmaktır artık. Bu benzerlik sürecine bireyin farklı olma yönünde karşı koyduğu direniş, yine maddi koşuları kullanmak yoluyla gerçekleştirileceği için, sahte bir yarı-bireysellik olmaktan öteye gidemeyecektir. Fakat yine bu kültür, bireyin farklı olma çaba ve arzuları tarafından sürdürülecektir" (Gültekin, 2007: 240,241). Travis bir anlamda bu direnişi göstermektedir. Travis'ın Iris'e yardım ederken para vermesinin yanında, mücadelesine hazırlık yaparken aldığı silahlar ve malzemeler, Iris ile buluşmak hatta konuşmak için para ödemesi gibi örnekler ile Travis'ın sahte bir yarı-bireysellik göstermektedir. Yine bu açıklama, Travis'ın nesnel kültürden kurtulmak için yine o nesnel kültürü oluşturan para aracılığıyla kurtulmaya çalışması bu nesnel kültürden çıkış yolunun imk nsıza yakın olduğunun,  ıkışsızlığının ve amacına ulaşsa bile tam bir bireysellik g steremeyebileceğinin bir göstergesidir. Travis'ın de bunun farkında olduğunu söylemek aslında pek de yanlış olmayacaktır çünkü Iris'e para yolladığı zarftaki mektubunda şu sözler yazmaktadır:

"Sevgili Iris. Bu para yolculuğun için yeterlidir. Sen bunu okuduğunda ben ölmüş olacağım." TRAVIS

Fotoğraf 34. Travis'ten Iris'e bir mektup ve Travis'in yaşadığı yeri - bireysellik durumu

“Yabancılaşmadan kurtulmak için sebepler ve harekete geçme”

Sahne 30 da ise Travis'in evinde iken günlük tuttuğu sahnelerden birinde, kendisi için hayatının bir seviye atladığını belirtirken aynı zamanda günlerin sıkıcılığı ve sıradanlığından yakınmaktadır:

“8 Haziran. Hayatım bir tur daha atladı. Günler gelip geçiyor. Her gün aynı. Uzun sürekli bir zincir. Ve birden bir değişiklik.”

Travis'in beğenmediği kendi hayatına ve metropoldeki hayata artık boyun eğmemekteki kararlılığını gösteren bir sahnedir. Çünkü bu durumlar gitgide Travis'i daha da kötü etkilemekteydi. Hiçbir şey yapmadan sadece geri çekilip beklemek ona gitgide daha çok zarar veriyordu. Metropoldeki ilişkiler yabancıların yabancılarla ilişkisi şeklindedir. Gitgide beğenmediği ve pislik olarak nitelediği metropolün bir parçası oluyordu bir şey yapmadan yaşamına devam etmesi hâlinde. Sadece metropol hayatının para hâkimiyetine girip nesnel kültürün kölesi olmuş insanlarla günü geçmekteydi. Travis, metropolde kaybolmak istemiyor, bu yalnızlıktan ve yabancılaşmadan kurtulmak istemektedir. Metropoldeki diğer insanlar gibi hissizleşmek istememektedir. Travis'e göre artık bu duruma son vermenin vakti gelmiştir. Geri çekilmeyecekti, bu metropolün pislikleri ile

mücadele edecektir. Travis için değişmeyecek olan tek hedef, metropol hayatının kendisine verdiği problem olan yabancılaşma durumundan kurtulma isteği ve mücadelesidir.

Sahne 31 ise Travis'in bir gün bir şeyleri ve kendisini düzenleyeceğini gösteren bir sahne (*Fotoğraf 35*). Bu sahnede görsel ve sözel bir uyum söz konusudur. Travis'in yazdıkları ile duvarda asılı olan - One of these days, I'm gonna get- organized!- 'Günün birinde düzenleyeceğim' yazılı bir tablo, aynı sahnede birbirlerini destekler bir şekilde sunulmuştur. "Öznelerin gelişimi artık nesnelerle aynı yolu izleyemez; özne yine de bu yolu takip ederse, bu gelişme bir çıkmaz sokağa saplanır ya da en sahici, en içimizdeki hayatın içinin boşalmasına neden olur" (Simmel, 2008: 336, 337, Akt. Kahraman, 2018: 97). Travis para kazanıyordu ama yalnızdı. O para ile sağlanan bir ilişki aramıyordu. Saf, temiz ve duygusal bir ilişki arıyordu. Artık Travis bu paraya dayalı nicel ilişkilerden sıkılmıştır. Bir nesne olan paranın yarattığı kültür olan nesnel kültür bireyin üstünde yani öznel kültür üstünde egemenliğini kurmuştur. Hatta Travis daha da kötüye giderek yabancılaşmıştır. Gece taksisi ile gezerken mutlu çiftlere imreniyordu. Televizyonda romantik ve duygusal filmler izlemekteydi. Travis bu nitel ilişkilere ve duygusal olan her şeye özlem duymaktadır. Travis yalnızlıktan ve duygusal, nitel bir ilişki kuramadığı için bezmiş ve bıkkınlaşmıştır. Bu durumdan kurtulmak için kendisini kanıtlamak ve pisliklerle dolu bir yer olarak nitelediği metropol hayatını arındırmak için harekete geçmiştir. Bu paraya dayalı nicel ilişkilere sahip nesnel kültüre karşı çıkmak istiyordu. Bu Travis'in içinde bulunduğu yabancılaşmadan kurtulma mücadelesidir. Ama sonradan anlayacak ki bu nesnel kültür ve metropol hayatının paraya dayalı hayatından bir çıkış yolu yoktur. O da diğer bu metropole uyum sağlamış kişiler gibi uyum sağlamıştır. Wiz haklı çıkmıştır.

Fotoğraf 35. *One Of These Days, I'm Gonna Get- Organiz-ized !*

Sahne 32 de ise Travis'in şu sözleri artık yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma durumundan neden kurtulmasının gerekliliğini açıklamaktadır:

“İnsan hissettiği kadar sağlıklıdır.”

Bu kısa ama Travis'in istediği şeyi açıklayan bir cümledir. Travis'in filmin en başından beri istediği ve aradığı şey nitel ilişkiler yani duygusal, yapay olmayan ve nicel olmayan ilişkilerdir. Travis metropolün nesnel kültürü ile hiç alakası olmayan hissetmek duygusunun onu o yapan şey olduğunu düşünmektedir. İnsan denilen varlık hissetmeliydi. Yoksa nesne den ve diğer şeylerden ne farkı kalacaktır. Ama metropolde insanlar hislerini kaybederek nesnel kültür çarkın da sadece bir dişlidir. Hisler yok olur, her şey normalleşir ve akıllaşır. Travis, hissetmek duygusunu daha genel bir ifade ile duygularını kaybetmeyerek veya tekrar kazanarak hastalıklı hâlden ve problemlerinden kurtulacaktır. Travis probleminin çözümünü bu cümle ile açıklamıştır. Travis için bu duygular için bir mücadeleye girmek yeterli bir sebeptir.

“Soylu Kişilik”

Sahne 33 ise önemli sahnelerden biri Travisin Iris'i kurtarmak istemesi ve soylu bir kişilik göstermesi durumu gösteren bir sahnedir. Otel odasında geçen bu sahnede Iris, nesnel kültürün hâkimiyeti ile kendine yabancılaşmıştır ve kendisini işi olarak tanımlayıp o olmuştur. Travis onu bu bataklıktan kurtarmak istemektedir. Bu yüzden onunla dikkat çekmeden görüşmek için bir müşteri gibi davranmıştır. Otel odasında Iris, aldığı para

karşılığında, Travis için hareketler sergileyince Travis büyük bir şaşkınlığa uğramıştır. Bir insan nasıl bu hâle gelebilirdi. Travis şok içindeydi. Bu yozlaşmış toplumdaki insanlara bir pislik olarak bakıyordu. Ama Irisi bu bataklıktan kurtarmak istiyordu. Çünkü çok küçüktü ve onun bunu yapmaması gerekiyordu. Diğer yaşlıları gibi okula gitmeli idi, ders çalışmalı idi ve ailesi ile olmalı idi. Bu sahne ileride daha ayrıntılı olarak açıklanacak olan Travis'in yabancılaşmadan kurtulmak için girdiği mücadelesini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü yabancılaşma gitgide bu nesnel topluma uyumu hızlandırıyordu ve bundan kurtulmak için Travis kendi hedeflerine yönelik ahlaki ve anlamlı bir davranış olarak gördüğü bu metropoldeki pislikler ile yüzleşmeli ve onları temizlemeliydi.

Otel odasında Travis ile Iris arasındaki diyalogda, Iris'in kurduğu bir cümle Iris'in nesnel kültür tarafından nasıl kontrol altına alıp kendisine yabancılaştığını anlatmaktadır. Iris bu metropolde özünü kaybetmiştir. Iris'in metropoldeki özgürlüğünün bedeli fahişeliktir.

Iris: "...Yani onlar (patronu Sport ve arkadaşları) beni kendimden koruyor."

Ayrıca bu sahnede önemli olan noktalardan biri de, Iris ile Travis arasındaki konuşmadır. Metropoldeki nadir nitel iletişimlerden biridir. İkisi arasındaki iletişim en nitelikli ilişkilerden biridir (**Şekil 36**). Metropoldeki en anlamlı ilişkilerden biridir. Travis, Iris'i içinde bulunduğu fahişelik bataklığından kurtarmak istemektedir. Çünkü Iris de bu metropoldeki nesnel kültürde yolunu kaybetmiştir. Ona yardım etmek istiyor Travis. Sonrasında ise Travis ile Iris kahvaltı için randevulaşıyorlar.

Fotoğraf 36. Metropoldeki nadir nitel ilişkilerden biri: Iris & Travis

“Yabancılaşmadan kurtulma sürecindeki durumlar”

Sahne 34 ise Travis’in yabancılaşmadan kurtulma sürecinde yaşadığı değişimlerin ve ruh hâlinin nasıl olduğunu gösteren sahnelerdir (*Fotoğraf 37 & 38*). Travis’in aynadaki görüntüsüne silah çekmesi o eski benini yok etmeye çalışmakla alakalıdır. Yepyeni bir ben olma peşindedir ve metropol hayatındaki nesnel kültür etkisindeki insanlardan farklı olmaya çalışmaktadır. Kendini, kendisine ve metropole ispatlaması gerekmektedir. Travis bu yönde kararlar alıyor ve uygulamaya koyuluyor. Paraya dayalı metropol toplumundaki pislikleri temizleyerek kendisini bu yabancılaşmadan kurtarabilecektir. Travis yaşadığı değersizlik duygusundan kurtulmak istiyordu. Diğerleri gibi nesnel kültürün içerisindeki değersiz kişiler gibi olmak istemiyordu.

Filmin kült sahnelerinden biri. Travis’in ayna karşısındaki monoloğu:

“Senden hızlıyım. Manyak herif. Geldiğini gördüm, pislik. Bok surat. Bekliyorum gelsene. Gelsene. Sen çek. Denemeye kalkma kahrolası (Travis, silahı çeker)... ”

“Bana mı dedin? Bana mı dedin? Bana mı dedin? Başka kime demiş olabilirsiniz? Bana mı dedin? Buradan benden başka kimse yok. Sen kiminle konuştuğunu sanıyorsun? Ya, öyle mi?”

“Dinleyin, adi herifler, pis serseriler. Bu adam artık size eyvallah demeyecek... Bu adam serseriliğin, köpeklerin, adiliğin karşısında. İşte karşı duran bir adam... Sen öldün.”
(Travis silahı çeker.)

Travis artık kendisini bu kişilere karşı geri çekmeyecekti. Onlarla savaşıyordu. Bu şekilde yabancılaşmadan kurtulacaktı. Diğer nesnel kültürün ağına düşmüş insanlar gibi olmayacaktı. Onlardan farklı olacaktır. İnsanlarla kendisi arasına mesafe çekerek bir savunma mekanizması geliştiren ve bunun sonucunda da gittikçe yalnızlaşıp yabancılaşan Travis artık diğer kişilerle arasındaki bu mesafeyi ortadan kaldırarak bu yabancılaşmadan kurtulmak istemektedir.

Fotoğraf 37. *Sen öldün?*

Fotoğraf 38. *Bana mı dedin?*

Sahne 35 te ise Travis'in yabancılaşmadan kurtulma sürecindeki nihai fiziksel ve ruhsal hâlini gösteren bir sahne olması dikkat çekicidir (**Fotoğraf 39**). Travis bu sahne itibari ile görülmektedir ki artık tamamen bambaşka bir olmuştur. Kamera açıları da bu durumu sunmak için Travis'i boydan boya ve aşağıdan yukarı bir şekilde sunmaktadır. Diğer insanlar gibi nesnel kültürün bir parçası değildir. Bir anlam arayışındadır. Bu nesnel kültürün karşısındadır. Travis, bunun mücadelesi içerisinde.

Fotoğraf 39. Metropolün pislikleriyle mücadele eden Travis

“Geçirilen bir sarsıntı ile toplumun nesnel kültürüne adapte olma durumu”

Sahne 36 Travis’in kahramanlaştığını gösteren bir sahnedir. “Taxi Driver Battles Gangsters” çevirisi “Taksi şoförü, çetelerle savaştı.” şeklindedir. Travis’in halk nezdinde kahraman oluşunun göstergelerinden biri gazete küpürlerindeki bu başlıklardır. “Metropol, kişisel olan her şeyi yutarak büyüyen bu kültürün bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir sahnedir adeta” (Simmel, 2015: 327). Metropolün bunu yaparken yararlanırken en önemli unsur paradır. “Simmel’e göre, nesnel kültürün aşırı büyümesi sonucu bireysel kültürün körelmesi, başta Nietzsche olmak üzere, en uç bireyselciliği savunanların metropol karşısındaki derin nefretlerinin bir nedenidir. Bireyselciliği savunan bu insanların metropolde bu denli sevilmesinin, metropol sakinlerinin gözünde gerçekleşmemiş özlemlerini dillendiren birer kâhin ve kurtarıcı olmalarının nedeni de budur” (Çiftkaya, 2016: 29). Taxi Driver filmindeki son sahneyi açıklayan durumun özetidir. Travis gibi bireyselliği savunan insanların metropoldeki insanlar için metropoldeki insanların özlemlerini dile getiren kâhin ve koruyucu olarak görülmektedir. Travis son sahnede de görüldüğü üzere verdiği mücadele sonrasında gazetelere çıkmıştır ve herkesin gözünde bir kahramana dönüşmüştür.

çıkış yolu yoktur. Travis'in intihara yönelip ölmeye çalışması bile bu durumdan onu kurtaramamıştır. Diğer bir sonuç ise kendisinin birçok adam öldürmesine rağmen toplum tarafından kahraman ilan edilmesinin onu bu toplumdaki insanlara karşı artık tamamı ile pek yapılacak bir şey olmadığı kanaatine getirmiştir. Travis de bu çıkardığı bütün sonuçlar çerçevesinde artık yapacak bir şey kalmadığını anlamıştır ve bu nesnel kültürün çarklardaki dişlerden biri olmayı kabul etmiştir.

Sahne 38 olan son sahnede taksinin içerisinde Betsy ile Travis arasındaki jest ve mimikler özellikle Travis'in ruh hâli onun artık onun toplumu ve insanları oldukları şekilde kabul ettiğini göstermektedir. Sistem böyledir. Travis bu sistem karşısında hiçbir şeydir. Sonuç olarak Travis kendisine yabancılaşmıştır, başından büyük bir olay geçmiştir ve son olarak sistemi bu şekilde kabullenmiştir. Travis Betsy'yi her ne kadar sevse de ve diğerlerinden farklı olarak kabullense de Betsy ona göre değildir. Travis bu durumu acı bir şekilde kabul etmiştir. Travis Betsy'ye çok ilgi göstermese de çok hüznü ve üzündür. Ama elinden hiçbir şey gelmemektedir. Hem Betsy hem de Travis için bu an gerçekten çok zordur **(Fotoğraf 41).**

Fotoğraf 41. Hoşçakal!

Travis artık metropolün yabancılaşmış toplumundan bir çıkışın olmadığını anlamıştır. O da diğer insanlar gibi olmaya başlamıştır. Metropolün nesnel kültüründen kurtulmak mümkün değildir. Travis hem kendisini kanıtlamak istemiştir hem de bu yabancılaşmış topluma bir farkındalık yaratmak istemiştir. Ama bu toplum o kadar kör ve kendisine yabancılaşmış bireylerden oluşmuştur ki bu sonuç vermemiştir. Travis de şaşkınlık ve kabullenme ile eski hayatına kaldığı yerden devam etmiştir. Ama en azından bu mücadele Travis'e bir şeyleri

anlaması için yardımcı olmuştur. Wiz bir yerde haklı çıkmıştır. “Gitgide bu duruma alışsın.”

Genel olarak kısa bir şekilde yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda filmdeki genel tablo özetlenirse: Metropolün dış uyaranlarına maruz kalan Travis bu uyaranlara karşı kendisini korumak için bir savunma mekanizması geliştirerek her şeye mesafe koymuştur. Travis’in kendisini koruması için diğer kişilerle arasında mesafe koyması akli ile hareket etmeyi gerektirmiştir. Bunun sonucunda Travis, gitgide bıkınlıklaşmış, bezginleşmiş, kayıtsızlaşmış, duyarsızlaşmış, yalnızlaşmış ve yabancılaşmıştır. Travis’in diğerlerini değersizleştirilmesi sonucu, Travis de gitgide bu değersizliklerin içinde yaşayarak o da değersizleşmeye başlamıştır. Travis bu şekilde bir uyum istemiyordu. Ama bir yandan da ufaktan bu durumundan kurtulmak için mücadelelerde de bulunuyordu. Betsy ile tanışması gibi. Ama bu mücadelelerden istediği sonucu alamayınca Travis daha da yabancılaşıp değersizleşmiştir. Bunun sonucunda Travis bir kafa karışıklığı yaşamıştır. Hayatını bir sorgulamaya başlamıştır. Bir aidiyet duygusu aramıştır ve anlam arayışına koyulmuştur. Metropoldeki pislik olarak tanımladığı insanlar gibi silikleşmek ve değersizleşmek istemiyordu. Bu yüzden Travis bu gitgide değersizleşmeye ve yabancılaşmaya başlamasını bertaraf etmek için para merkezli metropol ile bir mücadele içerisine girmiştir. Kendisini soylu kişi rolüne vermiştir. Ancak bu da metropolün onun yabancılaşmasının bir neticesiydi. Travis, diğerlerinden kendisini farklı kılmak, bireyselliğini öne çıkarmak ve eski hâlinde kurtulmak için bir dönüşüm sürecine girmiştir. Ama sonuç olarak, metropolün çok uyaranlı ve paraya dayalı nesnel kültüründen çıkmak pek de olası gözükmemektedir.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yabancılaşma, insanoğlunun geçmişten günümüze değin varlığını sürdürmüş bir problemidir. Ayrıca, yabancılaşma sosyolojinin önem verdiği ve üzerinde durduğu kavramlarından birisidir. Yabancılaşma, ortaya çıktığı ilk yıllarda genel olarak bilinç odaklı açıklanan bir kavram olmuştur. Ama ilerleyen yıllarda yabancılaşmanın sadece bilinç odaklı açıklanmasının pek yeterli olmadığı ve işin materyal kısmına da yoğunlaşmak gerekliliği de ortaya konulmuştur. Ama yabancılaşma kavramının salt bilinç ya da materyal boyut ile açıklanması da bir eksikliktir. Bu iki boyutun da içinde yer alması sonucu açıklanan bir yabancılaşma kavramı daha etkili ve gerçekçi olacaktır. Ayrıca çok önemli bir eksiklik de yabancılaşmanın nedenlerinin sadece bireysel etkenlere bağlanmasıdır. Yabancılaşmanın nedenleri açıklanırken sosyal ve çevresel etkenlerin göz ardı edilmesi yabancılaşma için önemli bir noksanlıktır. İlerleyen yıllar itibariyle yabancılaşma konusu sadece bireysel ve içsel boyutta ele alınmayarak, yabancılaşmada toplumsal ve dışsal boyutta da incelenmesiyle bu kavrama gereken önemin verilmeye başlanmış ve böylece sosyolojinin alanına da girilmeye başlanmıştır. Yabancılaşmayı bu şekilde açıklayan ilk isimlerden birisi de Karl Marx'tır.

Karl Marx'ın ortaya koyduğu yabancılaşma kuramı vasıtasıyla, yabancılaşma kavramı, sosyoloji alanı ile daha bağlantılı ve ilgili bir kavram hâline gelmiştir. Çalışmamızda da yabancılaşmanın, bireysel düzeydeki nedenlerinin yanı sıra çalışmanın çerçevesine ve amacına uygun olarak çoğunlukla toplumsal, sosyal ve çevresel nedenleri ile ilgilenilmiş olup yabancılaşma kavramı bu çerçevede açıklanmış ve tartışılmıştır. Marx'ın yabancılaşma kuramının, sinemada Charlie Chaplin'in Modern Times (1936) filminde sosyal gerçeklikteki yansımaları bulunmaktadır. Sinemadaki toplumsal gerçekçilik yaklaşımından hareket edilerek bu çalışmada Georg Simmel'in yabancılaşma açıklamalarının Taxi Driver filminde aranması ve 70'li yılların Amerikasının metropol hayatının bu film ile temsiliyetinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlam çerçevesinde şekillenen çalışmanın ilk bölümü olan giriş bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, hedefi, önemi, yöntemi, kavramsal çerçevesi ve literatürdeki diğer çalışmalardan farklılığı anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü olan teorik çerçeve bölümünde ise yabancılaşma kavramının tanımı yapılarak bu kavramın kökeni ve geçmişten günümüze nasıl

şekillendiği, nasıl bir evrimsel süreç geçirdiği anlatılarak konunun bütüncül bir şekilde incelenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yabancılaşma kavramının bazı kavramlarla “ahlak ben - öteki ve kültür” olan ilişkilerine de değinilmiştir. Yabancılaşma kavramı ile karıştırılabilinen bazı kavramlar olan “anomi ve nesnelleşme” kavramları ile farkı anlatılmıştır. Yabancılaşma kavramının teorik boyutunu açıklamak için en başta Georg Simmel olmak üzere Hegel, Feurbach ve Karl Marx gibi düşünürlerin yabancılaşma kuramları üzerinde durularak konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Marx, Hegel ve Feurbach’ın yabancılaşma kuramları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar aktarılmıştır. Ayrıca bu bölümde çalışma konumuzla bağlantılı olarak modern toplumda ve onun oluşturduğu formlardan biri olan ve bu çalışmada önemli bir yer tutan metropolde yabancılaşma ele alınmaya çalışılmıştır. Kısacası ikinci bölüm olan teorik çerçeve bölümünde, yabancılaşma kavramı hem geçmişten günümüze geçirdiği bir süreç çerçevesinde hem de kuramsal olarak açıklanmış ve anlatılmıştır. Üçüncü bölüm olan yöntem bölümünde ise çalışmanın yöntemi olan görsel analiz ve içerik analizi anlatılarak çalışmanı sağlam ve güvenilir olması sağlanmıştır. Bu bölümde çalışmanın hedefine yönelik hazırlanan araştırma soruları sunulmuş ve bu oluşturulan araştırma soruları, Georg Simmel’in metropoldeki yabancılaşma ile ilgili açıklamalarının, analiz için seçilen film olan 1970’lerin New York metropol hayatını konu edinen Taxi Driver filmindeki yansımalarının ve göstergelerinin olup olmadığının incelenmesi yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde, analiz için seçilen film olan Taxi Driver filmi hakkında bilgiler verilip filmin konusu özetlenmiştir. Araştırmanın analiz birimi ve analiz süreci hakkında bilgiler verilerek görsel analiz sürecinin nasıl gerçekleştiği hakkında bilgiler sunulmuştur. Dördüncü bölüm olan analizler ve değerlendirmeler bölümünde, hazırlanan araştırma soruları çerçevesinde sinemanın toplumsal gerçekliği yansıttığı varsayımı üzerinden hareketle, Taxi Driver filmi, Simmel’in yabancılaşma açıklamaları ekseninde görsel ve içerik analizi yöntemi ile incelenerek analiz edilmiştir ve değerlendirilmiştir. Bu incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda, şu sonuçları ortaya koymak mümkündür:

İlk olarak Taxi Driver filmindeki metropol yaşamı ile Georg Simmel’in sunduğu metropol yaşamının benzer özelliklere sahip olduğu gözlenmiştir. Simmel’in sunduğu metropol hayatındaki yabancılaşma durumunun oluşmasında önemli payı olan paranın ve para ekonomisinin, 70’li yılların Amerikasının metropol hayatında oluşan yabancılaşma için de merkezi noktada olması önemli benzerliklerden biridir. Para metropolde sınırsız bir

hareket alanı bulması ile birçok mübadele biçimi oluşturmuştur. Bu nedenle ilişkiler nitel özelliklerini giderek kaybederek nicel bir hâle gelmiştir. Bu nicel ilişkilerin gitgide artarak kültürün bir parçası olması sonucu bireysel kültürün gerilemesi, nesnel kültürün metropoldehâkim kültür olmasına neden olmuştur. Bu durumdan kendisini korumak isteyen bireyler çevresi ile arasına bir mesafe koymuştur. Bu mesafe koyma durumu kişilerde bikkınlık, bezginlik, duyarsızlık, değersizlik, kayıtsızlık ve yalnızlık gibi yabancılaşmanın göstergeleri olan problemleri getirmiştir. Metropoldeki diğer insanlarda kendisini korumak için bir mesafe kurdukları için ilişkiler metropol hayatında gitgide nicel bir duruma gelmiştir. Filmin başkahramanı Travis kendisinin bir taksi şoförü olmasında dolayı müşterisi olarak taksisine binen her türlü tipten kişiyle karşılaşmaktadır. Bu kişilerle kurduğu ilişkiler, maruz kaldığı dış uyaranlar ve yaşadığı trajik olaylar sonucu, Travis gitgide bu insanlar gibi olmaya başlamıştır ve metropolde oluşan nesnel kültürün silikleştirdiği bir profile dönüşmüştür. Paranın hâkimiyet alanı olan metropol nicel ilişkilerin ve nesnel kültürün hâkim olduğu bir yerdir. Metropoldeki kişiler giderek bireyselliklerini kaybedip kendilerine yabancılaşmıştır. Kişiler bu şekilde metropol'ün nesnel kültürüne uyum sağlamışlardır. Kısacası, yabancılaşma metropolde sadece bir problem değil, bu metropol hayatına alışma sürecidir. Metropolde bu durum, para ekonomisi sonucu meydana gelen nesnel kültür ile sağlanmıştır.

İkinci olarak ise ise Taxi Driver filmindeki esas karakter olan Travis Bickle'in yabancılaşmadan kurtulmak için (bu süreç ve mücadele onun için gereklidir çünkü gittikçe kendisine de yabancılaşmaktadır. Ayrıca, Travis metropole karşı bir aidiyetsizlik hisseder ve bir anlam arayışıdır) yaşadığı süreç ile Georg Simmel'in önerdiği süreç arasında da bir benzerlik tespit edilmiştir. Georg Simmel metropolde yaşanan problemlerden (yabancılaşma) kurtulmak için "soylu kişilik" adını verdiği bir seçenek sunmaktadır. Travis, hem metropol hayatındaki egemen kültür olan nesnel kültürü protesto edercesine duruşu hem de fahişe - sex işçisi Iris'i bu nesnel kültürün bataklığından kurtarmaya çalışması tarzındaki davranışları ve hareketleri ile Simmel'in soylu kişilik kavramı ile bir benzerlik gösterdiği gözlemlenmektedir.

Üçüncü ve son olarak ise Georg Simmel'in paraya dayalı metropolün nesnel kültüründen kurtulmanın olanaksızlık olduğunu ve kişinin gitgide bu nesnel kültüre alışacağı düşüncesiyle Taxi Driver filmindeki Travis'in de yabancılaşmadan kurtulmak için verdiği mücadelenin sonucunda (Filmin sonunda kahraman olarak nitelendirilse de;

Travis'in kendisini kahraman yapan medyanın ve toplumdaki insanların tamamı ile nesnel kültürün kölesi olduğuna inanmasını sağlamıştır ve buradan çıkış yolu olmadığını anlamıştır.) bu mücadelenin anlamsız olduğunu kabul ederek metropolün nesnel kültürüne adapte olması sonucuna varması yine benzerlik göstermektedir. Georg Simmel ve Taxi Driver filmindeki ortak kanı, metropolün nesnel kültüründen bir kurtuluş yolu yoktur şeklindedir. Hatta Taxi Driver filminde Travis'in intihara yeltenmesi bile onu bu durumdan kurtarmamıştır. Eninde sonunda Travis bu nesnel kültürün etkisindeki çarkın bir dişlisi olmuştur. Georg Simmel metropoldeki giderek artan nesnel kültürün hâkimiyeti için kültürün trajedisi yorumunda bulunmuştur.

Bu çalışma, Georg Simmel'in metropol ve yabancılaşma ile ilgili teorik açıklamalarının 1970'li yılların New Yorku'nun metropol hayatını konu alan ve toplumsal gerçekçi bir film olan Taxi Driver filmi üzerinden temsilinin sunulması bakımından önem arz etmektedir. Hem Simmel'in metropol hayatı ve yabancılaşma ile ilgili açıklamaları hem de Taxi Driver filmi, bazı tarafları ile (İş bölümü ile ortaya çıkan sıradan ve yoğun tempolu bir hayat, ilişkilerin hız ve akla dayalı olmasından dolayı nicel düzeyde olması, paranın egemenliği ve aidiyetsizlik...) günümüzdeki yabancılaşmadan izler taşımaktadır. Ayrıca metropoldeki yabancılaşma problemi, bir film aracılığı ile ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Alanda, bu çeşitte pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışma ile yabancılaşma literatürüne bir farklılık sunulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile Georg Simmel'in çağının ötesinde bir sosyoloji yaptığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Sinema filmlerinin toplumsal gerçekleri yansıtırma aracı oldukları iddiasına dayanan toplumsal gerçekçi yaklaşımın yabancılaşma olgusu üzerinden incelendiği bu araştırmada, araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırmanın amacına uygun sonuçlar elde edildiği söylenilebilir. Genel olarak bu sonuçlar filmlerin toplumsal gerçekliği yansıtırma araçlarından biri olma iddiasını kanıtlar niteliktedir. Bu çalışmadan hareketle, sosyolojik kavramların veya başka alanlardaki kavramların açıklanırken, sinema gibi görsel ve sanatsal alanlardan daha da çok yararlanılması gerektiği önerilebilir.

Sonuç olarak bu çalışma ile Georg Simmel'in metropoldeki yabancılaşma açıklamalarının, 1970'lerin Amerikasının metropol hayatını anlatan Taxi Driver filminde de var olduğu tespit edilmiş ve ortaya konulmuştur. Kısacası, yabancılaşma olgusunun, Taxi Driver filmindeki temsiliyeti, Simmel'in yabancılaşma açıklamaları ile benzerlik

içerisindedir. En önemli benzerlik ise hem Taxi Driver filmi hem de Georg Simmel’ in metropoldeki bireyin yabancılaşmasının en büyük nedeni olarak parayı ve para ekonomisini görmesidir. Bu açıklamalar neticesinde varılan sonuç, bu çalışmanın amacına ve hedefine ulaşmış olduğudur.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, E. (2015). *Marx ve Öncüllerinde Yabancılaşma Kavramı*. Sosyal Bilimler Dergisi, (54), 273-282.
- Can, G. Ş. (2016). *Küreselleşmeyle Gelişen Yabancılaşma Kavramı ve Sanat*. International Journal of Social Science, (51), 229-236
- Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çiçek, N. (2012). *Franz Kafka'da Yabancılaşma Problemi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çiftkaya, M. C. (2016). *G. Simmel, R. Sennett ve A. Giddens'ta Modern Şehir Hayatı ve Birey*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Damgacı, A. E. (2016). *Marksist Yabancılaşma Kuramının Güncelliği Sorunsalı*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ertaylan, A. (2007). *1990 Sonrası Türk Sinemasında Yabancılaşma Olgusu*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
- Ertaylan, A. (2018). *Fromm'un Yabancılaşma Kuramı Perspektifinden Haneke Sinemasındaki Yabancılaşmış Karakterlerin Analizi*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 77(6), 123-141.
- Ertike, Serttaş, A. (2010). *Yabancılaşmanın Televizyona Yansımaları ve İnsanın Metalaşması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Ertoyl, M. (2007). *Yabancılaşma: Kader mi Tercih mi?* . Ankara: Lotus Yayınevi.
- Feurbach, L. (2004). *Hristiyanlığın Özü*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Fıncıoğulları, G. (2015). *Yabancılaşma ve Erich Maria Remarque'in Eserlerinde Yabancılaşma Olgusu*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Fischer, E. (1990). *Sanatın Gerekliliği*. Ankara: Verso Yayınları.

Frisby, D. (2006). *Modern Kültürde  atışma – Georg Simmel Modernitenin İlk Sosyoloğu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Frankl, V. E. (1999). *Duyulmayan Anlam  ığlığı: Psikoterapi ve Humanizm*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Fromm, E. (1999). * zg rl kten Kaçış*. Ankara: Öteki Yayınevi

Geçtan, E. (1999a). *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gençtan, E. (1984). *İnsan Olmak Varoluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Gültekin, M. (2007). *Georg Simmel'in Düşüncesinde Modern Toplum ve T k tim Kültürü*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, (20), 299-245.

Günay, M. (2003). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*. İzmir: İlya Yayınevi.

Güven,  . (2018). *Edebiyat - Felsefe İlişkisi Bağlamında Türk Romanında Yabancılaşma Problemi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

İlhan, N. (2012). *Yabancılaşma Olgusu ve K rk Mantolu Madonna*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20(5), 41-59.

Harper, D. (1988). *Visual Sociology: Expanding Sociological Vision*, The American Sociologist/Spring.

Harper, D. (2006). *An Argument For Visual Sociology. (içinde) Imaged-Based Research A Sourcebook For Qualitative Researchers. Ed. Jon Prosser*, London and New York: Taylor & Francis Group.

Harrison, B. (2002). *Seeing and İllness World-Using Visual Methodologies in a Socioogy of Health and İllness: A Methodological Review*, Sociology of Health & İllness. Vol. 24, No: 6, 856-872.

Horney, K. (1999). *Nevrozlar ve İnsan Gelişimi*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Hyppolite, J. (2010). *Marx ve Hegel  zerine  alışmalar*. Ankara: DoğuBatı Yayınları.

Jung, C. G. (1969). *The Archetypes And The Collective Unconscious*. New Jersey: Princeton University Press.

Jung, W. (1995). *Georg Simmel – Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*. Ankara: Ark Yayınları.

Kahraman, F. (2018). *Kesitlerden Topluma Bakabilmek: Georg Simmel Sosyolojisi Üzerine Bir İnceleme Denemesi*. Sosyoloji Dergisi, (37), 81-89.

Kiraz, S. (2011). *Yabancılaşma Sorunu ve Hegel*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Koçak, S. (2015). *Türkiye’den Yurt Dışına İşçi Göçünün Türk Sinemasına Yansıması: Almanya Örneği Üzerinden Görsel Analiz*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Marx, K. (2013). *Alman İdeolojisi*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Marx, K. (2014). *Kapital*. İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, K. (2007). *Komünist Parti Manifestosu*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Nettler, G. (1957). *A Measure of Alienation*. American Sociological Review, 22(6), 670-677.

Ofluoğlu, G. ve Büyükyılmaz, O. (2008). *Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri*. Kamu – İş, 1(10), 113-144

Öcal, O. (2008). *Kendini Verememe Problemi ve Ataol Behramoğlu’ndan Bir Örnek*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Öner, B. (2015). *Max Frisch’in ‘Homo Faber’ ve Heinrich Böll’ün ‘Palyaço’ Adlı Eserlerinde Yabancılaşma Teması*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Özelce, G. (2006). *Simmel’in Gözüyle ‘Modernite’nin Sosyolojisi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.

Özyurt, C. (2007). *Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(10), 111- 126.

- Pauwels, L. (2010). *Visual Sociology Reframed: An Analytical Synthesis and Methods in Social and Cultural Research*. Sociological Methods & Research. Sage pub, 38(4), 545-581.
- Paul, K. H. (2002). *20.Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Pink, S. (2003). *İnterdisciplinary Agendas in Visual Research: Re-Situating Visula Anthropology*. Visual Studies, Vol. 18 (2).
- Ritzer, G. (1992). *Sociological Theory*. McGraw-Hill, Inc.
- Serdaroğlu, F. (2008). *Antonio'nin Macera, Gece ve Batan Güneş Üçlemesi Kapsamında Sinemada Yabancılaşma ve Çağdaş Anlatı İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Serttaş, A. (2015). *Televizyon Dizilerinde Yabancılaşma Teması: "Black Mirror" Dizisi Örneği*. UHİVE, 6, 94-119.
- Serttaş, A. (2018). *Sinemada Yabancılaşma ve Teknoloji Temalı Distopya: SiberpunkAnlatı*. Trt Akademi, 3(5), 346-360.
- Simmel, G. (1950a). *The Metropolis and Mental Life, (In.) The Sociology of George Simmel*. New York: The Free Press: 409-424.
- Simmel, G. (1990). *The Philosophy of Money*. Londra: Routledge.
- Simmel, G. (2003b). *Metropol ve Tinsel Hayat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *"Metropol and Mental Life"*
- Swain, D. (2013). *Yabancılaşma - Marx'ın Teorisine Bir Giriş*. İstanbul: Durak İstanbul.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tarkovski, A. A. (1986). *Mühürlenmiş Zaman*. İstanbul: AFA Yayınları.

Uzun, S. (2018). *Yabancılaşma Problemi ve Yabancılaşmanın Gündelik Hayata Yansımaları: “Satantango” Adlı Filmin Çözümlemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Van Leeuwen, T. ve Jewitt, C. (2001). *Introduction, (içinde) Handbook of Visual Analysis*. Ed. Van Leeuwen, T ve Jewitt, C. London: Sage Pub.

Yalom, I. D. (1999). *Varoluşçu Psikoterapi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Internet Movie Database. Ocak 2019. <<https://www.imdb.com/title/tt0075314/awards>>

Türkçe Altyazı. Ocak 2019. <<https://www.turkcealtyazi.org/haberler/sinema/paul-schrader-taxi-driverin-senaryosunu-ilk-47142>>

Türk Dil Kurumu. Ocak 2019.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=METROPOL>

Türk Dil Kurumu. Ocak 2019.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelime_sec=284867>